

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ,,

ΕΤΟΣ Η'

ΜΑΪΟΣ 1945

ΑΡΙΘ. 49.

ΤΟΣΟΝ ΝΕΟΣ!

Κυκλοφοροῦν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα τὸ φύλλον αὐτό, φέρει εἰς τοὺς ἀναγνώστας του τὸν ἀναστάσιμον χαιρετισμόν, τὸν χαιρετισμόν ποὺ κλείνει μέσα του τὸν πόθον καὶ τὴν ἐλπίδα κάθε Ἑλληνοσ, ὅλον τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους.

Εἶναι τοῦτο τὸ πρῶτον Πάσχα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἐνθυμείσθε τὰ προηγουμένα χρόνια, τὸ Πάσχα τῆς δουλείας, τοῦ λιμοῦ. Ἐνθυμείσθε ἀκόμα τὸ Πάσχα ἐκεῖνο τῆς ἀγωνίας, τὸ Πάσχα τοῦ 1941, ὅταν ὁ κατακτητὴς εἰσήρχετο, εἶχεν ἤδη εἰσέλθει, εἰς τὴν χώραν αὐτήν, διὰ νὰ δουλώσῃ, νὰ τυραννήσῃ, νὰ ἐξοντώσῃ σχεδόν! Τί φοβερὴ «Λαμπρὴ», ἀλήθεια, ἐκείνη!

Καὶ ὅμως τὴν ἐορτάσαμεν! "Ὅπως ἐορτάσαμεν καὶ τὸ Πάσχα τῆς δουλείας ἕνα, δύο, τρία χρόνια. Θλιμμένοι, πονεμένοι, ἀγωνίαν γεμάτοι, ἀλλὰ ἐορτάσαμεν. Ἐορτάσαμεν καὶ τότε τὸ Πάσχα. Καὶ μάλιστα τὸ «Πάσχα τὸ καινόν». Ἦτο Πάσχα, ὅπου ἔλειπε καὶ ὁ πασχαλινὸς ἀιμός, καὶ τὸ κόνινο αὐγὸ καὶ κάθε εὐωχίας ἰδέα. Ἀλλὰ εἰς τὸ τραπέζι τὸ ἀναστάσιμον, λιτὸν τραπέζι, λιμοῦ τραπέζι, ἤρχετο καὶ ἔφερεν τὴν ἰδικὴν τῆς εὐωχίαν, τὸν ἰδικὸν τῆς «ἐνιαύσιον ἀιμόν» ἢ Πίστις: Ἡ ἰδία ἐκείνη Πίστις, τὴν ὁποίαν ἐγνωρίζαμεν καὶ εἰς τὴν προπολεμικὴν ἐποχὴν. Πόσον νέαν ὅμως τὴν ἠσθανόμεθα μέσα μας! Διὰ πρώτην φορὰν ἦτο ἢ Πίστις αὐτὴ ὁ μόνος μας ἀμφιγύρων. Αὐτὴ μᾶς ἔστρωσε τὴν ἀναστάσιμον τραπέζαν. Αὐτὴ μᾶς ἐχόρταινε, ὅπως δὲν ἐχορταίναμεν ἄλλοτε εἰς χρόνια ἦσχα.

Αὐτὴ ἔδιδεν εἰς τοὺς ἀγωνιῶντας, εἰς τοὺς λιμώττοντας, εἰς τοὺς δεσμίους τὴν δύναμιν νὰ ψάλλουν τῆς Ἀναστάσεως τοὺς ὕμνους. Καὶ νὰ τοὺς ψάλλουν ὄχι διὰ νὰ ἐκφράσουν χαρὰν περασμένην, ἀλλὰ χαρὰν ποὺ ἐγέμιζε τώρα, μέσα εἰς τὴν ἀγωνίαν καὶ τὸν λιμὸν καὶ τὰ δεσμά, ἐγέμιζε καὶ ἐγαλθάνιζε τὴν ψυχὴν. Χαρὰν νέαν, ποὺ λὲς καὶ ἐδυνάμωνεν, ὅσο ἐδυνάμωνεν ἢ θύελλα ποὺ μᾶς ἔδερνε, διότι ἐδυνάμωνε τὴν ἐλπίδα.

Καὶ τώρα... τώρα ποὺ κάποιον λαμπροῦ γαίμα θὰ ὑπάξῃ, κάποιον αὐγὸ θὰ βρεθῇ ἔστω καὶ σὲ φτωχικὸ σπίτι, τώρα ποὺ τὸν ἐορτασιμόν μας συνοδεύει ἡ ἐλευθερία τοῦ ἔθνους ἀπὸ τὸν ξενικὸν ζυγόν, τώρα ἢ Πίστις... θὰ ἔλθῃ καὶ πάλιν, αὐτὴ κυρίως, αὐτὴ νὰ στρώσῃ τὸ τραπέζι μας, αὐτὴ νὰ εἶναι ὁ ἀμφιγύρων μας καὶ ἡ πασχαλινὴ μας πανδασία. Τὴν ἐμάθαμεν, τότε, τὴν Πίστιν αὐτὴν ὡς τροφήν καὶ στήριγμα. Καὶ θὰ τὴν ἔχωμεν τὴν Πίστιν, τὴν ἰδίαν πάντοτε εἰς τὸ περιεχόμενον, διαρκῶς νέαν εἰς τὰς θαιματοουργοὺς ἐκδηλώσεις τῆς. Αὐτὴ κίβητι εἰς τὴν ζωὴν μας, ὡς ἔθνος καὶ ὡς ἀτόμων ἐπὶ πάντα καινά. Καὶ αὐτὴ θὰ εἶναι καὶ ἐφέτος ἡ ἀναστάσιμος χαρὰ μας, ποὺ θὰ μᾶς δώσῃ δύναμιν νέαν εἰς καιροὺς νέους μὲ προβλήματα νέα καὶ νέαν ἀποστολήν.

Καὶ δι' αὐτὸ ὁ Πασχαλινὸς χαιρετισμὸς ὅλον μας θὰ εἶναι καὶ ἐφέτος ὁ ἕνας, ὁ αἰώνιος. Καὶ ὅμως θὰ εἶναι νέος. Τόσον νέος!



ΕΝΑΣ ΑΡΝΗΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ε'

Τώρα ο ύλισμός εξέλεσε, παντού: στην επιστήμη, στη φιλοσοφία, στη διάνοηση γενικά (τό επίθετο «ύλιστής» ξανάρχισε να γίνεται αίσθητό σαν βροσιά), στην κοινή σκέψη, που έχει εξοικειωθεί στο γόητρο της μηχανής, όπως οι Ρωμαίοι εκείνοι στρατιώτες συνείθισαν τους ελέφαντες και δεν τους έπιανε κατάπληξη άμα τους έβλεπαν. Έξελεσε ακόμα και στην πολιτική. Δεν υπάρχουν πια κόμματα που να εμφανίζουν την ύλιστική μεταφυσική σαν βάση της θεωρίας τους. Το συμπέρασμα είναι πως ο ύλισμός έφυγε από παντού, στη θεωρία τουλάχιστον.

Η κατάρρευση όμως της ύλιστικής θεωρίας είναι ένα γεγονός που δεν μπορεί να περάσει έτσι, απαρατήρητο σχεδόν, χωρίς να λογαριασθεί κανείς τις συνέπειές του. Γιατί ο ύλισμός δεν ήταν, επί τέλους, μια όποιαδήποτε έπιστημονική θεωρία που διατυπώνεται και έγκυαλειπεται, χωρίς το πολύ κοινόν να πάρη είδηση από όλα αυτά. 'Ο ύλισμός ήταν... μα είδαμε τί ήταν! Ήταν το στήριγμα μιας κοσμοθεωρίας που έζητησε να κυριαρχή στον νεότερο άνθρωπο, το μοναδικό θετικό περιεχόμενο μιας άρνητικής προσπάθειας να πέσει ο χριστιανικός πολιτισμός σαν κατεύθυνση του ανθρώπου, να κάνουμε πολιτισμό με βάση την άρνηση του Χριστιανισμού. 'Ο ύλισμός ήταν το μόνο με θετική εμφάνιση στοιχείο που είχε να παρουσιάσει ή αποστασία από την χριστιανική πίστη, και σ' όνομά του—με την έτικέτα μάλιστα της έπιστήμης—ή άρνηση έζητησε να διαπλάση την νοοτροπία, τη σκέψη, το ήθος, τη ζωή του νεώτερου ανθρώπου. 'Ο εικοστός αιώνας έδωρήθηκε πως θάταν κτήμα άδιαφιλονέκτο του ύλισμού. Και ο πολιτισμός του εικοστού αιώνα (ή μάλλον από τα μέσα του 19ου) έπαιρνε την ανάπτυξή του με την έπιδραση του ύλισμού, γινόταν ύ-

λιστικός πολιτισμός ο ύλιστικός πολιτισμός. Και οι συνέπειες έβγαιναν πέρα-πέρα σ' όλες τις εκφάνσεις της ζωής λαών και άτομων—και τις εκμαρλώσαμε αρκετά, επί πολλά χρόνια τώρα, τις συνέπειες αυτές, το κατόντημα του ανθρώπου του τρισευτυχημένου εικοστού αιώνα. Τώρα λοιπόν που ο ύλισμός καταρρέει τί μένει από όλα αυτά; Τι θα γίνει τώρα, που ένας ολοκληρωτός πολιτισμός χάνει ό,τι ήταν το θεμέλιό του; Τι θα γίνει τώρα με όλη αυτή την άρνητική προσπάθεια, που εκατό τόσα χρόνια έπλημμυρίσε τη ζωή του νεώτερου ανθρώπου;

Θά έπεριμένε κανείς, πως ύστερα από την κατάρρευση αυτή ή άρνηση θα σταματούσε την προσπάθειά της, θα αναγνώριζε την πλάνη της κι' οι εργάτες και κήρυκές της θα έκαναν ό,τι μπορούσαν για να επανορθώσουν ό,τι κακό έγινε στην ανθρωπότητα και ό,τι τραύματα έφερε στην προσωπικότητα του νεώτερου ανθρώπου ή πλάνη αυτή; Αυτό θα ήταν το φυσικότερο και, ως το πούμε καθαρά, το έντιμότερο. 'Η όμολογία της πλάνης, ή επανόρθωση, ή στροφή προς την πνευματική αντίληψη της ζωής που εκτυλούσαμε σ' όνομα της έπιστήμης, προς στη χριστιανική αντίληψη της ζωής. Έγινε αυτό; 'Από ώρισμένες προσωπικότητες, μεγάλους σκαπανείς της έπιστήμης έγινε, με παρηγορία και συνέπεια αξιοθαύμαστη. 'Αλλοι, πρωτοπόροι στην αναγνώριση της αλήθειας—κι' είδαμε το παράδειγμα του μεγάλου Driesch—θεωρούν ιερό έπιστημονικό χρέος τους να ξεκαθαρίσουν την πλάνη και να διαφωτίσουν το κοινόν που είχε παραπλανηθή. 'Αλλοι ακολουθούν τους πρωτεργάτες αυτούς του έπιστημονικού διαφωτισμού κι' άλλοι τονίζουν, τουλάχιστο, την άμφιβολία που τους κατέχει, αν όλος αυτός ό θόρυβος και ό πόλεμος και ή προσπάθεια να γεραιμισθή ή χριστιανική Πίστη είχε καμιά δικαιολογία, καμιά έπιστημονική βάση.

Γίνεται, λοιπόν, ή στροφή αυτή, και μάλιστα στην νεότητα. Μά ή άρνηση, σαν νοοτροπία, σαν σύστημα, μένει, μ' όλο που χάνει έδαφος στις εκλεκτότερες περιοχές της ανθρώπινης δημιουργίας. Προσπαθεί να στηριχθή τότε εδώ, τότε εκεί, παίρνει διάφορες μορφές, τις πιο άπίθανες και τις πιο άλλόκοτες· νεώτερη εμφάνιση ήταν μια νεοειδωλολατρική θρησκευτικότητα (νεογερμανικός παγανισμός και τὰ παρόμοια) που, τάχα, θά άποκοιμίζε την θρησκευτική δίψα χωρίς να δίνει τό νόημα της θετικής θρησκευτικής πίστewς. Μά όλα αυτά δέν κρύνουν την δυσχέρεια των καιρών για την άρνηση. Χάνοντας τόν ύλισμό που σβύνει, έχασε τη θετική της έκφραση. Τώρα, πρέπει ή άρνηση να εξακολουθήση να ζή (μιά και δέν θέλει ούτε να σκεφθή καν να άναγνωρίση την πλάνη της) να κυβερνήση τη νοοτροπία μας, τη ζωή μας, τόν πολιτισμό μας, αλλά χωρίς εκείνο που φαινόταν ή ζωή της, τό αίμα της. Χωρίς τόν ύλισμό. Η άρνηση θέλει να επιζήση εκείνου που ήταν ή ζωή της. Πώς όμως; Τί θά προβάλλη ή άρνηση στον άνθρωπο, σαν αντίσταθμισμα της χριστιανικής κοσμοθεωρίας, μιά και δέν μπορεί πιά να προβάλλη τόν ύλισμό;

Αυτό ήταν τό πρόβλημα που εμφανίσθηκε για την άρνηση όταν ή κατάπτωση του ύλισμού έπαιρνε γενικώτερη εξέλιξη στη σύγχρονη σκέψη. Κι' αυτό έγινε και λίγο πριν από τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, αλλά κυρίως στο μεσοπολεμικό χρονικό διάστημα, και τώρα στα πολεμικά χρόνια. Οι καιροί αυτοί ήσαν κρίσιμοι για τόν ανθρώπινο πολιτισμό, για την διαμόρφωση που θά έπαιρνε ή ανθρώπινη σκέψη, γιατί στους καιρούς αυτούς εμφανίσθηκε (και εμφανίζεται όσον πάει περισσότερο) ή άρνηση γιμνή από τό περίβλημα του ύλισμού σαν θετικής θεωρίας, με την επιστημονική έτικέττα μάλιστα. Έτσι έπροβάλε τό ζήτημα, τί περιεχόμενο θά πάρη ή άρνηση, τί θά προβάλλη στον άνθρωπο σαν αντίσταθμισμα της χριστιανικής πίστewς, τί θετικό περιεχόμενο θά έδιδε στον πολιτισμό που έπηρεάζε και διεμόρφωνε, μιά και τό ύλιστικό περιεχόμενο δέν έστεκόταν πιά, σαν κοσμοθεωρία τουλάχιστον.

Λοιπόν; με τί θέλουμε ή άρνηση να άναπληρώση τό κενόν που έδημιουργήθηκε;

Με τίποτε! Η άρνηση, ύστερα από τη χρεωκοπία του ύλισμού, έμεινε άρνηση και τίποτε άλλο. Άρνητικό τό περιεχόμενο, άρ-

νητική κι' ή βάση. Άρνείται την Πίστη, άρνείται τη χριστιανική κοσμοθεωρία, γιατί δέ θέλει να την δεχθή. Την προσπάθεια μεταφυσικής κατασκευής αντικατέστησε να «έτσι θέλω».

Έτσι, ένας πολιτισμός, που ζήτησε να κτισθή πάνω στην άρνηση, έχασε και την έπίφραση πιά του θετικού στοιχείου. Ο πολιτισμός ό μηχανιστικός του 1850 ως τα 1914 (τά χρονικά όρια είναι, βέβαια, κάπως σχηματικά) ζήτησε να σταθή σαν ύλιστικός πολιτισμός. Ύστερα όμως έχάθηκε κι' ό ύλισμός. Κι' έμεινε μιά άποπειρα πολιτισμού που δέν ήταν καν ύλισμός. Ήταν, χωρίς άποπειρα ό θετικό στοιχείου, άρνητικός πολιτισμός και μόνο. Θελήσαμε να κάμουμε πολιτισμό με μοναδική πιά βάση την όμη, τη γιμνή άρνηση. Ώραία, αλήθεια, πρωτοτυπία στην παγκόσμια ιστορία! Θεμέλιο κοσμοθεωρικό και πολιτιστικό ή άρνηση, γίνεται θεμέλιο της ζωής μας. Η άρνηση εις τη ζωή, που τόσο εύκολα καταλήγει στην αναπότρεπτη συνέπεια: την άρνηση της ζωής!

ΣΤ'.

Και αυτή ή εξέλιξη στην άρνηση της ζωής δέν είναι μόνο σχήμα θεωρητικό, είναι γεγονός· είναι τό γεγονός, είναι άκόμα τό κλειδί που θά βοηθήση να πούμε στο μυστήριο, που είναι τούτο τό κατόντημα του σύγχρονου ανθρώπου. Μέσα σ' έναν τεχνικό πολιτισμό που τόσες χιλιάδες χρόνια τώρα, ό άνθρωπος όχι δέν είχε δη, μά δέν είχε ενδειρευθή, κολλητώντας μέσα σ' όλα τ' αγαθά και στα έσόδρια για μιά ευμάρεια που θά ξεπερνούσε κάθε προηγούμενο, μέσα σ' όλα αυτά ό σημερινός άνθρωπος, αντικείμενο του οίκτων όλων των περασμένων γενεών! Αίνιγμα χωρίς λύση, μυστήριο ανεξιχνίαστο, για κείνον που δέν πρόσεξε τούτο: πώς τό σημερινό κατόντημα του πολύμορφου θανάτου στο σύγχρονο κόσμο είναι τό απαραίτητο τέραμα που σ' αυτό ώδηγούσε ή άρνηση σαν οδηγός του σύγχρονου ανθρώπου. Άρνήθηκε τό πών στη ζωή, κατόντησε ν' άρνηθή την ίδια τη ζωή.

Όταν, στο τέλος του πρώτου πολέμου, βρέθηκαν πολλοί να μιλήσουν για την κατάρρευση του πολιτισμού μας (είναι γνωστό τό βιβλίο του Spengler κι' ό θόρυβος

πού έγινε γύρω σ' αυτό, μα γνωστό άκόμα είναι πώς κι' ο Τολστόη είχε δη' το τέλος ενός τέτοιου πολιτισμού, μόνο πού τόν συνέδεσε με τόν Ρωσοϊαπωνικό πόλεμο) άλλοι, οι περισσότεροι, δέν θέλησαν να δεχθούν μιιά τέτοια διαπίστωση· σήμερα ή κατάρρευση μιλά μόνη της· και μιλά με τέτοιον τρόπο, πού κανείς δέν μπορεί να δώσει στον έαυτό του την άρνητική ψευδαίσθηση πώς δέν την άκούει. Μα εκείνο πού δέν έχουμε προσέξει, κι' όμως είναι άνάγκη να τό προσέξουμε, είναι τούτο: Πώς ή κατάρρευση αυτή δέν όφείλεται σε αίτια έξωτερικά αλλά σε έσωτερικά. Πώς ήταν, μπορούμε να πούμε, ήθελήμενη κατάρρευση. 'Ο πολιτισμός μας, ο άρνητικός πολιτισμός πού ζήσαμε ως τώρα τελευταία, πεθαίνει, γιατί θέλησε να πεθάνη. 'Ο θάνατός του είναι αυτοκτονία. 'Ο πολιτισμός αυτός είναι πολιτισμός πού αυτοκτονεί!

'Ο μόνος, σι' αλήθεια, πολιτισμός πού αυτοκτόνησε. Μοναδικό φαινόμενο στην παγκόσμια ιστορία, και μοναδική ίσως περίπτωση όπου οι αιώνες δέν αντιγράφουν ο ένας τον άλλο. Οι άλλοι πολιτισμοί, όποιον θέλετε πάρετε, τόν αιγυπτιακό ως πούμε, ως τόν πολιτισμό τών 'Αστέκων ή τών 'Ινκα της 'Αμερικής πριν την ανακάλυψη της από τούς Εύρωπαίους, οι πολιτισμοί αυτοί ή πέθαναν από τό γήρας, «πλήρης ήμερών», ή κόπηκε της ζωής τους τό νήμα από βία έξωτερική. Μα τούτος ο νεώτερος Εύρωπαϊκός πολιτισμός, τού δεκάτου ένατου και τών άρχων τού είκοστου αιώνα, σβύνει, χάνεται, πεθαίνει, καταρρέει, γιατί; Από γήρας; Μα δέν πρόφθασε να ξεπεράση την έφηβική ήλικία, την πρώτη διαμόρφωση και οργανική διάπλαση. 'Από βία έξωτερική; Τόχαμε φοβηθή αυτό κάποτε. 'Ο κίτρινος κίνδυνος, λέγαμε, οι μαύροι, οι χρωματιστές φυλές οι... κάτοικοι του 'Αφρικής, για να θημηθούμε λίγο τόν Wells. Μα τίποτε από αυτά δέν έχρησάσθηκε. 'Ο πολιτισμός αυτός, μόνος τόν έχουμε τη στροφή στο θάνατο. Αυτοκτόνησε. Και αυτοκτόνησε, γιατί δέν μπορούσε να κάμη τίποτε άλλο, παρά ν' αυτοκτονήση. Τά έρείπια, τά συντρίμια, ο χαμός, πού παρεμόρφωσαν της οικουμένης τό πρόσωπο κι' ή εξαφάνιση παραγωγικών δυναμειών και παραγωγικών αγαθών, μ' όλο πού δέν μας είναι τόσο καταπάνερη όσο ένα γχορμισμένο «βομβόπληκτο», σπíti στο δρόμο μας, είναι όμως, σε παγκόσμια έκταση και σ'

άποτελέσματα, ή πιό τραγική. Όλα αυτά τού θανάτου τά δείγματα, είναι όστόσο μας βιολογικής λειτουργίας εκδηλώσεις. Γιατί, στο τέλος, ο θάνατος ήταν ή μόνη βιολογική εκδήλωση της άρνήσεως πάν πολιτιστικού θεμελίου.

Μά, και τούτο είναι ή τελευταία ίσως στην άλυσίδα τών αντιφάσεων πού απέτέλεσε τόν άρνητικό μας πολιτισμό, ακριβώς αυτά τού θανάτου τά δείγματα, αυτά είναι ή παρηγοριά. Αύτά είναι τά σημάδια πού άποτελούν τό ροδοχάραμα της ζωής. Αύτη ή δύση είναι ή ανατολή. Αύτη ή άπελυσία φέρνει την έλπίδα.

Γιατί ή άρνηση σ' όλες της τις καταστροφές και μ' όλες της τις αντίνομίες και τις αντιφάσεις, είχε μιάν άτρονταχτη, άδυσόπητη συνέπεια στο σημείο πού ήταν τό κύριο χαρακτηριστικό: στην άρνητική γραμμή της. Και σ' αυτή τη συνέπεια, πού δέν σταματά πουθενά, σ' αυτήν βρέθησαν γελασμένοι οι κήρυκες κι' οι ύποστηρικτές της. Την έχρησάσθησαν στην άρνηση, την έχρησιμοποίησαν, με την έλπίδα πώς θα την έχουν όσο θέλουν, θα της σταματήσουν την πορεία όπου αυτοί θέλουν. Οι όρθολογιστές, οι κύριοι της «άνώτερης κοινωνίας», πού δέν κατεδέχοντο να πιστεύουν «όπως ή ύπηρεσία τους» και επέσχιζαν να κτηήσουν την Πίστη, για να δείξουν πώς διαφέρουν από την ύπηρεσία αυτή κι' από τόν λαό «πού δέν ξέρει», οι κύριοι τού ύλισμου, οι κύριοι τών άμετρήτων φιλοσοφικών και κοσμοθεωριακών συστημάτων πού θέλησαν να χρησιμοποιήσουν την άρνηση για θεμέλιο, γιατί τούς χρειαζόταν ή άρνηση τού χριστιανικού πολιτισμού, όλοι αυτοί με τά «προσδεινιμένα» και «έξυπνα» μυαλά, περίμεναν πώς ή άρνηση πού έπεστράτευσαν, θα λειτουργήση όσο αυτοί θέλουν και μ' ένα τους πρόσταγμα θα σταματήση, θα μεταβληθή σε πειθήνια άποδοχή τού δικού των καιμοκπλαρισμένου «πιστεύω». Βγήκαν όμως γελασμένοι, γιατί υπελόγησαν σ' όλα ίσως τ' άλλα, δέν έπρόσεξαν όμως την πραγματική άμνηχη συνέπεια πού πήρε ή άρνηση στην άρνητική γραμμή της. Γιατί ή άρνηση δέν σταματά πουθενά. 'Αφού άρνήθηκε τό πάν, ή άρνηση άρνείται τώρα τόν έαυτό της. Η ίδια, με την καταστρεπτική της φύση έτοιμάζει την ιδική της καταστροφή. 'Αφού έμαθε να άρνείται τό πάν, ο σύγχρονος άνθρωπος άρνείται τώρα τό μόνο πού τού έδω-

σε ό άρνητικός πολιτισμός:
Τήν άρνηση.

Έτσι, ή άρνηση, γίνεται κι' αυτή με κάποιον τρόπο, και άνεξάρτητα από κάθε έγχειανό σχήμα, θέση. Χωρίς, βέβαια, να τό θέλη ή ίδια, γίνεται κι' αυτή ένας πρόδρομος. Έτοιμάζει τόν δρόμο στη νέα δημιουργία. Γίνεται οδηγητής κι' αυτή στη στροφή, στη νέα ζωή που ανατέλλει, στον νέο προσανατολισμό του ανθρώπου που θέλει πραγματικά να ζήσει! Κάτω από τή έρεΐπια του άρνητικού πολιτισμού, των ποικιλόμορφων άρνητικών συστημάτων, από τόν έκλεπτυσμένον όρθολογισμό, ως τόν χοντροκομμένο ήλιισμό του καλοζωιστή της καλής, λέει, μοντέρνας κοινωνίας, κάτω από τή συντροφίμια αυτά βρίσκεται, πτώμα οικτρό, ό δημιουργός όλης αυτής τής χρεωκοπίας του πολιτισμού μας. Η άρνηση. Το πτώμα αυτό είναι ή συνέπεια, ή ολοκλη-

ρωμένη συνέπεια στην άρνητική γραμμή. Συνέπεια πού, βέβαια, πήγε παραπέρα από ό,τι θά ήθελαν οι άρνητές, μά πού ώδήγησε εκεί όπου δέν μπορούσε παρά να οδηγήσει.

Και τώρα... τώρα πού ό άνθρωπος θέλει να ζήσει και του χρειάζεται ένα θεμέλιο θετικό για να οικοδομήσει σ' αυτό τή ζωή του, τήν ανόρθωσή του, τόν πραγματικά σύγχρονο πολιτισμό του, ό άνθρωπος αυτός, ό σύγχρονος άνθρωπος κατάλαβε τούτο τουλάχιστον: Πώς δέν μπορεί πιά να οικοδομήσει πάνω στην άρνηση.

Και είναι, αυτή ή διαπίστωση, κάτι σπουδαίο για νέα προσπάθεια, για αναδημιουργία. Μά δέν είναι τό πάν. Δέν μπορεί ό άνθρωπος να σταματήσει στην άρνηση τής άρνήσεως. Πρέπει να προχωρήσει πάρα πέρα.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

ΓΙΟΡΤΗ ΨΥΧΗΣ

—Βασίλισσα, κι' άν άφησες τό θρόνο σου, κι' οι μάγισσες σειρήνες σε πλανέψαν, και σέρνοντάς σε στ' άγνωστα λημέρια τους, τάτίμητα διαμαντικά σου έκλέψαν,

“Ω! Γύρισε νάνθισουν τή ιριαντάφυλλα, του 'Απρίλη όλόγυρά σου και τή ρόδα.
Του Παραδείσου ή άφθαρτη και ή ζειδωρη, να λαμποδιάσει στο ναό σου φλόγα.

Να νοιώσης τή γαλήνη τήν υπέρκοσμη, πού έντός σου θά σταλάζει σαν τή δρόσο...

—Γλυκειά φωνή, στο μήνυμά σου όλόχαρη, τ' άδύναμα φτερούγια μου θ' άπλώσω.

“Ω! Πώς άστράφτει τώρα όλος ό δρόμος μου!
Μυριόφωτα καντήλια τόν φωτίζουν
κι' είναι πολλοί, χιλιάδες είναι γύρω μου, τή φωτεινή τή στράτα πού βαδίζουν.

Χαμένος ό καιρός πού όλη τή νιότη μου, στα σκότη τής ψευτιάς είχα ξεδέψει.

Γλυκειά φωνή, κάθε πληγή και πόνο μου, του Πνεύματός σου ή γλύκα θά γιατρέψει.

Τ' άηδόνια τό τραγουδι τους ξανάρχισαν και βλάστησε τό πράσινο χορτάρι.

Κι' άκούστη από του κόσμου όλα τή πέρατα, χαράς και λυτρωμού μεγαλυνάρι.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ

Ἡ τεραστία ανάπτυξις καὶ ἐξέλιξις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας πρέπει νὰ ἀποδοθῇ κυρίως εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐρευνητὴς κατώρθωσε νὰ ἀποκαλύρῃ μερικὰ μυστικά πού μᾶς πληροφοροῦν περὶ τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς ἐν γένει λειτουργίας τῆς φύσεως. Τὰ μυστικά αὐτὰ ὑπῆρξαν διὰ τὸν ἄνθρωπον αἱ κρυπτογραφικαὶ κλειδες αἱ ὁποῖαι τὸν εἰσάγουν εἰς τὸν φαινομενικὸν λαβύρινθον πού ἐκ πρώτης ὄψεως παρουσιάζει ὁ κόσμος τῶν φυσικῶν φαινομένων εἰς τὰ ὅμματα τοῦ παρατηρητοῦ. Καὶ αἱ κλειδες αὐταὶ εἶναι οἱ φυσικοὶ νόμοι τοὺς ὁποίους ἀνεκάλυψε καὶ διετύπωσεν ὁ θεωρητικὸς ἐξημερευτής, συνεργαζόμενος στενωτάτα μὲ τὸν πειραματικὸν παρατηρητήν. Περὶ τῶν φυσικῶν νόμων ὅλοι ἀσφαλῶς γνωρίζομεν πολλὰ ἢ ὀλίγα. Πολλάκις μάλιστα εἰμεθα πρόθυμοι νὰ τοὺς ἐπικαλεσθῶμεν εἰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας οἱ μεγάλοι ἐκπρόσωποι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν συνιστοῦν προσοχὴν καὶ περισκεψιν, ἐφ' ὅσον ἐξ αὐτῶν ἐξαρτῶνται καὶ ὀρισμένα πρακτικῆς σημασίας συνέπειαι εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ δὲ συχνὰ γεννῶνται παρεξηγήσεις καὶ δημιουργοῦνται παρερμηνεῖαι γύρω ἀπὸ τὸ ζήτημα τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος τῶν φυσικῶν νόμων, τῆς ἀκριβείας καὶ ἐν γένει τῆς φύσεως αὐτῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετασθοῦν κάπως γενικότερον καὶ βαθύτερον τὰ προβλήματα πού σχετίζονται μὲ τὴν οὐσίαν τῶν φυσικῶν νόμων. Ἡ ἐξέτασις αὐτῆ εἶναι τοσοῦτω μᾶλλον ἀναγκαία, ὅσον, καὶ μεταξὺ ἀκόμη τῶν ἐιδικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν μορφωμένων ἐν γένει, παρατηρεῖται σύγχυσις περὶ τὰ προβλήματα πού συνδέονται μὲ τὴν ἐννοιαν καὶ τὴν φύσιν τῶν φυσικῶν νόμων, χωρὶς νὰ ὑφίσταται πολλάκις κανεὶς ἀποχρῶν λόγος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΜΑ

Ἐναμιφιδόλως τὰ φυσικὰ φαινόμενα ἐξελλίσσονται εἰς τὸν περιβάλλοντα ἡμᾶς κόσμον ἀνεξαρτήτως τῆς παρουσίας τοῦ παρατηρητοῦ. Ἡ παρουσία ὁμως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ προσεκτικὴ παρακολούθησις αὐτῶν κἀνει ὥστε νὰ συλλέγεται ὑλικὸν παρατηρήσεων, νὰ καταγράφεται, νὰ κατατάσσεται εἰς ὀρισμένας κατηγορίας καὶ ἐξ ὧν αὐτῶν νὰ συναίγεται «συμπεράσματα» πού χαρακτηρίζουν τὰ διάφορα φυσικὰ «συμβεβηκότα». Τὰ «συμπεράσματα» αὐτὰ, πού ἡμποροῦν νὰ κληθοῦν καὶ «κανόνες», εἶναι ἡ πρώτη μορφή τῶν φυσικῶν νόμων⁽¹⁾. Οἱ δὲ κανόνες χαρακτηρίζουν διαφόρους φυσικὰς καταστάσεις καὶ πολλάκις μᾶς «προλέγουν» τὴν ἐμφάνισιν ὀρισμένου φαινομένου. Ἡ ἐπαλήθευσις τῶν προλεγομένων εἶναι κάποιον ἀσφαλῆς κριτήριον τῆς ἀκριβείας τοῦ κανόνος ἢ νόμου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἐγένεν ἡ πρόγνωσις. Πρόχειρον παραδειγμα εἶναι ἡ κανονικὴ καθ' ἑκάστην ἐμφάνισις καὶ ἐξαφάνισις τοῦ Ἡλίου, ἡ μηνιαία περιοδικὴ ἐμφάνισις τῶν ἰδίων φάσεων τῆς Σελήνης, ἡ βλάστησις κατὰ τὴν ἀνοιξιν καὶ ἡ ξήρανσις πολλῶν ποταμῶν κατὰ τὸ θέρος, ἡ ὀρισμένα φαινόμενα πού παρακολουθοῦν τὴν ἐμτύρστον κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τόσα ἄλλα, τῶν ὁποίων καθ' ἡμέραν λαμβάνομεν γνῶσιν.

Ἐκτὸς ὁμως τῆς ἀπλῆς παρατηρήσεως ἢ ἐπιστημῆς χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ πείραμα πρὸς ἐξαγωγήν, διατύπωσιν καὶ ἐπαλήθευ-

(1) Πρβ. καὶ J. J. e a n s : The Mysterious Universe, Pelican Books, 15η ἐκδ. London 1943, p. 142, καὶ Ἑλλην. Μετάφρασις : Τὸ μυστηριώδες Σύμπαν, ὑπὸ Λ. Λιώκη, Ἀθῆναι 1945 σ. 94.

σιν τῶν φυσικῶν νόμων. Τὰ πειράματα ἐν γένει εἶναι ἐρωτήσεις πού ὑποβάλλει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν προκαλεῖ νὰ τοῦ ἀπαντήσῃ, διὰ νὰ συμπεράνῃ ἐξ αὐτῶν ὠρισμένα χαρακτηριστικὰ αὐτῆς γνώρισμα. Οἱ φυσικοὶ δηλαδή νόμοι συνάγονται πολλάκις καὶ ἐκ μεμονωμένων πειραμάτων, κατὰ τὰ ὁποῖα προσπαθοῦμεν νὰ δημιουργήσωμεν τὰς συνθήκας πού ἀπαιτοῦνται διὰ νὰ ἐπαναληφθῇ τὸ φαινόμενον, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὴν φύσιν. Ἄλλ' ὡς γνωστὸν, τὰ πειράματα γίνονται μὲ ὠρισμένα ὄργανα, τὰ ὁποῖα, ὄχι μόνον ἐπηρεάζουν ποικιλοτρόπως τὴν πιστὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν συνθηκῶν πρὸς ἐπανάληψιν τῶν φαινομένων, ἀλλ' ἀναγκάως εἰσάγουν καὶ κάποιαν ἀβεβαιότητα, ἡ ὁποία, φυσικὰ, ὑπεισέρχεται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν διατύπωσιν τοῦ κανόνος. Καὶ διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν ἀκριβέστερον πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι, ὄχι μόνον τὰ ποσοτικὰ συμπεράσματα τοῦ νόμου δὲν εἶναι καθόλου ἐπὶ ἄλυτα, ἀλλὰ καὶ ἡ ποιητικὴ οὐσία αὐτοῦ δὲν ἔχει ἀτόλυτον ἰσχύιν.

Ὅτι ἐκφράζον ἐπομένως οἱ φυσικοὶ νόμοι, δύναται πειραματικῶς νὰ ἀναπαράχθῃ καὶ νὰ ἐπαναληφθῇ, τοῦτο δὲ συμβαίνει μόνον εἰς μεμονωμένας περιπτώσεις. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς κατὰ τὰς ὁποίας γίνονται τὰ πειράματα διὰ νὰ διατυπωθῶν οἱ νόμοι, βλέπομεν ὅτι τὰ ἐξαγόμενα τῶν παρατηρήσεων ἀναφέρονται εἰς τὰ ἀναγνώσματα τῶν δεικτῶν τῶν ὀργάνων, τὰ δὲ συμπεράσματα στηρίζονται εἰς μέσας τιμὰς μεγάλου ἀριθμοῦ μεμονωμένων περιπτώσεων. Ἡ ὕψη λοιπὸν τῶν φυσικῶν νόμων, φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι εἶναι καθαρῶς ἐμπειρικὴ καὶ ἡ ἰσχύς αὐτῶν περιορίζεται πάντοτε εἰς ἀριθμητικῶς ὀλίγας καὶ μεμονωμένας περιπτώσεις πού ἐμφανίζονται εἰς τὴν φύσιν.

Τὸ κύριον πρόβλημα μὲ τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται ἡ φυσικὴ ἐπιστῆμη εἶναι, ὅπως παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Μ. Hartmann, διπλοῦν. Ἀφ' ἐνὸς μὲν προσπαθεῖ ὁ ἐρευνητής, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν διὰ τῆς ἐμπειρίας πιστοποιουμένων παρατηρήσεων, νὰ γνῶ ρί σ η καὶ νὰ π ε ρ ι γ ρ ᾶ ψ η διάφορα φαινόμενα καὶ συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα ζητεῖ νὰ τὰ ἐκφράσῃ μὲ ἓνα σύστη-

μα ἐννοιῶν καὶ νὰ τὰ βάλῃ εἰς μίαν τάξιν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ θέλει νὰ παρουσιάσῃ καὶ νὰ κατασκευάσῃ φυσικοὺς νόμους, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ ἠμπορῇ νὰ προσδιορίξῃ ἐκ δεδομένων καὶ γνωστῶν μελλούσας φυσικὰς καταστάσεις. Ὁ σκοπὸς ὅμως αὐτὸς τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, προσθέτει, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ οὔτε εἰς τὸ σύνολόν του, οὔτε καὶ ξεχωριστὰ εἰς κάθε μεμονωμένον καὶ περιορισμένον ἀντικείμενον ἐρεύνης. «Τοῦτο, λέγει, εἶναι τὸ οὐδέποτε κατορθωτὸν, τὸ ἄπειρον πρόβλημα».

ΜΕΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Ἴσως τὰ παραδείγματα θὰ κάμουν πολὺ σαφεστέραν τὴν εἰκόνα τῆς ἐσωτερικῆς ὕψης τῶν φυσικῶν νόμων. Ἄς ζητήσωμεν λ.χ. νὰ ἐρευνησωμεν πειραματικῶς τὸν νόμον τοῦ ἐκκρεμοῦς. Πρὸς τοῦτο θὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπ' αὐτοῦ δὲν ἐπιδρῶν ἐξωτερικαὶ δυνάμεις καὶ ὅτι ὑφίστανται ὅλοι οἱ περιορισμοὶ τοὺς ὁποίους ζητεῖ ἡ φυσικὴ. Τότε προσδιορίζεται ὁ χρόνος τῆς αἰωρήσεως αὐτοῦ καὶ εὐρίσκεται ὅτι εἶναι σταθερὸς καὶ ἀνεξάρτητος τοῦ ἔθρους τῆς κυμάνσεως καὶ τῆς μάζης τοῦ ἐκκρεμοῦς. Ἄς ὑποθέσωμεν τώρα ὅτι τὸ ἐκκρεμὸς αὐτὸ διαρκῶς σμικρύνεται καὶ συνελεῖα τοῦτου, τὸ μὲν βάρος του γίνεται ἓνα μέρος τοῦ χιλιοστοῦ τοῦ γραμμαρίου, τὸ δὲ νῆμα ἐξαρτήσεως προσεγγίζει τὸ δεκάκις χιλιοστὸν τοῦ χιλιοστομέτρου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, τὸ θεωρούμενον ἐκκρεμὸς εὐρίσκεται εἰς διαρκῆ κίνησιν, αἱ δὲ κυμάνσεις του, μετρούμεναι διὰ λεπτοτάτων ὀργάνων, εὐρίσκονται διὰ φ ο ρ ο ι ἄ λ λ ἡ λ ω ν. Ὁ μέσος ὅμως ὅρος ὄλων τῶν τιμῶν αὐτῶν ἴσους ἀκριβῶς πρὸς τὸν χρόνον αἰωρήσεως ἐκκρεμοῦς ἔχοντος βάρος 50 χιλιογράμμων καὶ ἀντὶ λεπτοτάτων νήματος, οἶμαι ἐκ χάλυθος.

Εἰς τὸ παράδειγμα αὐτὸ βλέπομεν ὅτι ὁ φυσικὸς νόμος τοῦ ἐκκρεμοῦς, πού εἶναι τόσον θεμελιώδης διὰ πολλὰ πεδία τῆς φυσικῆς ἐρεύνης, ἐξάγεται ὡς μέση τιμὴ ὄλων αὐτῶν τῶν κυμάνσεων, ἐξηγοῦνται δὲ αἱ κυμάνσεις αὐταὶ πλήρως ὡς «κίνησις τοῦ Brown» ἡ ὁποία σχετίζεται μὲ τὴν ἀτομ-

στικὴν κατασκευὴν τῆς ὕλης. Ὅταν τὸ σπουδαζόμενον ὕλικόν σῶμα ἔχη μεγάλας διαστάσεις, τότε αἱ μεμονωμένα καὶ διάφοροι ἀλλήλων τιμαὶ ἀφομοιοῦνται καὶ ἰσοσταθμίζονται καὶ ἔχομεν τὸν γενικὸν νόμον τοῦ ἐκκρεμοῦς, ὅπως οὗτος ἐπαληθεύεται εἰς τὸν μακροσκοπικόν. Κάτι ἀνάλογον θὰ συνέβαινεν, ἂν τὸ ἐκκρεμὸς εὐρίσκετο εἰς ἐντελῶς κενὸν χωρὸν. Τότε, ἂν δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι τὰ πειραματικὰ δεδομένα δὲν ἐπαρκοῦν ἕως διὰ τὰ διήσχυρισθῶμεν ὅτι ὁ νόμος εἶναι στατιστικὸς, πάντως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ὁ χρόνος τῆς αἰωρήσεως, ὅχι μόνον δὲν εἶναι σταθερὸς, ἀλλ' ὑπόκειται εἰς ἀνθαιρέτους κυμάνσεις.

Ὡς δευτέρον παραδειγμα θὰ ἠμποροῦσαμεν νὰ φέρωμεν τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ζητοῦμεν νὰ προσδιορίσωμεν με ἀκριβείαν τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀνέμου ὑπεράνω μᾶς πόλεως. Τότε προσπαθοῦμεν με ἀνεμοβόλεις ἢ καὶ με ἄλλων εἰδῶν παρατηρήσεις εἰς διάφορα σημεῖα τῆς πόλεως, καὶ εἰς διάφορα ὑπὲρ αὐτὴν ὕψη, νὰ προσδιορίσωμεν τὴν διεύθυνσιν πού ἔχει ὁ ἀνεμος κατὰ μίαν δεδομένην στιγμὴν. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀνέμου πού θὰ θεωρήσωμεν ὡς «πραγματικὴν» καὶ «ἀληθῆ» δὲν θὰ ταυτίζεται με καμμίαν ἐκ τῶν μεμονωμένων μετρήσεων, ἀλλ' αὕτη θὰ συμπίπτῃ ἴσως με μίαν ἀνεμοβόλιν γενομένην εἰς τὸν ἐλεύθερον χωρὸν. Αἱ κινήσεις μεμονωμένων μαζῶν ἀέρος γενικῶς, καὶ ἐιδικώτερον αἱ διευθύνσεις τῶν μορίων τοῦ ἀεριοῦς γιγνόνου περιβλήματος ὑπεράνω τῆς πόλεως, εἶναι ἐντελῶς διάφοροι ἐκείνης ἢ ὁποία ἐλήφθη ὑπὸ τοῦ μεταωρολόγου ὡς ἀκριβῆς διεύθυνσις τοῦ ἀνέμου. Καὶ ἐνταῦθα προφανῶς πρόκειται περὶ στατιστικὸν φυσικὸν νόμον πού ἐξελίσσεται ἐν τῷ χώρῳ, ὅπως καὶ προηγουμένως εἶχομεν ἐξέλξειν ἐν τῷ χρόνῳ.

Τοιαῦτα παραδείγματα θὰ ἠδύναντο νὰ ἀναφερθοῦν πολλὰ ἀπὸ διάφορα πεδία τῆς Φυσικῆς, τῆς Χημείας ἢ τῆς Ἀστρονομίας ἢ ἄλλης τινὸς πειραματικῆς ἐπιστήμης. Πάντως κοινὸν χαρακτηριστικὸν ὅλων τῶν φυσικῶν αὐτῶν νόμων εἶναι ὅτι οὗτοι εἶναι ἀπλοὶ κανόνες πού ἀντιστοι-

χοῦν εἰς τὰς μέσας κυμάνσεις τῶν μεμονωμένων φαινομένων. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸν ἀκόλουθον λόγον: Αἱ μετρήσεις τοῦ χρόνου τῶν αἰωρήσεων τοῦ ἐκκρεμοῦς, ὅπως καὶ αἱ μετρήσεις τῶν διευθύνσεων τοῦ ἀνέμου, γίνονται δι' ὀργάνων, τὰ ὁποῖα, ὡς ὕλικὰ κατασκευάσματα, ἔχουν ἀδράνεια, καὶ κατὰ τὰς ὡς ἄνω μετρήσεις παρέρχεται κάποιον χρονικὸν διάστημα κατὰ τὸ ὁποῖον τὰ φαινόμενα ὑπέστησαν ἀναμειβίμως κάποιαν μεταβολὴν. Ἐπομένως, τὰ ἀναγνώσματα τῶν δεικτῶν τῶν ὀργάνων μᾶς δεικνύουν τὰς μέσας τιμὰς τῶν διαφόρων φαινομένων πού ἀντιστοιχοῦν εἰς τοὺς μέσους χρόνους καθ' οὓς ἐγένοντο αἱ μετρήσεις.

«Δὲν ἀποκλείεται, λέγει ὁ καθηγητὴς W. Gerlach⁽²⁾ ὅλοι οἱ φυσικοὶ νόμοι νὰ εἶναι μόνον τοιαῦται στατιστικὰ μαρτυρία, τοιαῦτα ἐκφάνσεις μέσων τιμῶν καὶ ἡ νομοτελής πορεία ὅλων τῶν φαινομένων νὰ ὑπόκειται εἰς τοιοῦτον εἶδος κυμάνσεις. Καὶ ὅμως ἐπιτρέπεται νὰ λέγωμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ θεωροῦμεν ὡς «νόμους» τοιαῦτα μαρτυρία, καὶ μάλιστα με τὸσον μεγαλύτερον δικαίωμα, ὅσον ἀκριβέστερον προσανατολιζόμεθα εἰς τὸ ζήτημα τῶν κυμάνσεων. Δὲν εἶναι διόλου, τονίζει, σκοπὸς τῆς Φυσικῆς νὰ ὀρίξῃ νόμους ὑπὸ τὴν συνήθη σημασίαν τῆς λέξεως. Τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς φυσικῆς γνώσεως εἶναι ἡ γνῶσις ὅλων τῶν σχέσεων τῶν φαινομένων». Ἐπομένως εἶχε πλῆρες δίκαιον ὁ πολὺς W. Nernst, ὁ δημιουργὸς τοῦ τρίτου θερμοδυναμικοῦ ἀξιώματος, νὰ λέγῃ ὅτι ὁ φυσικὸς νόμος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μία ἐξιδανικευμένη ἐμπειρία.

ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΕΣ

Ἄλλ' ἐὰν δὲν εἶναι σκοπὸς τῆς Φυσικῆς νὰ παρουσιάξῃ νόμους, ἐν τούτοις ἢ πρᾶξις τῆς Ἐπιστήμης μᾶς λέγει ὅτι αὕτη παρουσιάζει νόμους, ἀλλὰ νόμους καθαρῶς στατιστικῶν περιορισμένων καὶ ὡς τοιούτους

(2) W. Gerlach: Über das Wesen physikalischer Erkenntnis und Gesetzmässigkeit Tübingen, 1927, S. 18-19

πρέπει νὰ τοὺς θεωρῶμεν. Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ νόμος τῆς διασπάρσεως τῶν ἀκτινεργῶν σωμάτων:

$$-kt \\ N_t = N_0 e$$

μᾶς δίδει τὸν ἀριθμὸν τῶν διασπωμένων ἀτόμων κατὰ δευτερόλεπτον χρόνου, ἐκ τοῦ ραδιενεργοῦ στοιχείου. Αἱ παρατηρήσεις δεικνύουν ὅτι ἡ πορεία τῆς διασπάρσεως γίνεται κατὰ μεγάλην προσέγγισιν ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ νόμου τούτου, καὶ ὡς ἀποδεικνύεται, ἡ σταθερὰ αὕτη τῆς μεταβολῆς k , εἰς τὰ πράγματα, εἶναι ἐξαγόμενον μέσου ὄρου τιμῶν κημαιομένων ἐντὸς ὄρισμένου διαστήματος. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον καὶ ἡ διάσπασις τῶν μεμονωμένων ἀτόμων παρουσιάζεται ὡς ἔργον τῆς τύχης.

Καὶ ὁ καθηγητὴς Planck εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ διερωτᾷται, πῶς συμβαίνει ὥστε κωρισμένον ἄτομον τοῦ οὐρανίου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ ἀναρίθμητα ἔτη παραμένει εἰς παθητικὴν κατάστασιν, μὴ μεταβάλλων τὴν θέσιν αὐτοῦ, αἴφνης, εἰς μίαν στιγμὴν ἐκρηγνῆται καὶ διασπᾶται ἀποχωρίζομενον τῶν ἄλλων ἀτόμων, μὲ ταχύτητα χιλιάδων χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον, καθ' ὃν χρόνον ἐκλύεται ἠλεκτρομαγνητικὴ ἀκτινοβολία σκληροτέρα τῆς τῶν ἀκτίνων Röntgen, ἐνῶ ἐξ ἄλλων τὰ φαινομενικῶς καθ' ὅλα ὁμοία γειτονικά ἄτομα παραμένουν ἑκατομμύρια ἀκόμη ἔτη ἀπαθῆ, μέχρις ὅτου σημανῆται καὶ δι' αὐτὰ ἡ στιγμή τῆς εἰμαρμένης των». Διατί συμβαίνει οὕτω, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν μετὰ βεβαιότητος. «Ἡ σημερινὴ πραγματικὴ μας γνώσις, γράφει ὁ καθηγητὴς P. Jordan, δὲν καθιστᾷ δυνατὴν νὰ μιαν θεωρητικὴν πρόγνωσιν, ἐὰν δηλαδή τὸ ἄτομον θὰ διασπασθῆ ἤδη εἰς τὸ ἐπόμενον λεπτὸν ἢ μετὰ ἑκατομμύρια ἔτη. Δυνάμεθα νὰ κάμωμεν μίαν πιθανὴν πρόφασιν».

Γνωρίζομεν ὅλοι ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ φωτός εἶναι ἡ μεγίστη ἐν τῷ κόσμῳ δυνατὴ ταχύτης καὶ ἴσοῦται πρὸς 300.000 χιλόμετρα κατὰ δευτερόλεπτον χρόνου. Ἡ τιμὴ αὕτη προσδιορίσθη μὲ διαφόρους πειραματικὰς μεθόδους ἢ καὶ μὲ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις, ἀλλ' οὐδέποτε εὐρέθη ἴση πρὸς 300.000 χιλόμετρα. Αἱ τελευταῖα μετρήσεις ποὺ ἔγινον κατὰ τὸ διά-

στημα 1929-1933 ὑπὸ τῶν φυσικῶν Michelson, Pease καὶ Pearson ἔδωσαν μέσθην τιμὴν 299.744 χιλόμετρα κατὰ δευτερόλεπτον. Καὶ ἡ τιμὴ αὕτη εἶναι ἀκριβῆς κατὰ προσέγγισιν 11 χιλιομέτρων (!) κατὰ δευτερόλεπτον, ἐνῶ αἱ μετρήσεις ποὺ εἶχαν γίνει περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος εἶχαν προσέγγισιν 30 χιλιομέτρων⁽³⁾. Καὶ ὅμως δεχόμεθα τὴν τιμὴν τῶν 300.000 χιλιομέτρων ὡς ἀληθῆ καὶ ἀκριβῆ. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὴν περίπτωσιν τῆς διανομῆς τῶν ταχυτήτων εἰς τὰ ἐπὶ μέρος σωμάτια ἐνδὸς ἀερίου εὐρισκομένου εἰς στατικὴν κατάστασιν, ἔνθα ὁ νόμος τοῦ Maxwell μᾶς δίδει τιμὴν πιθανήν, ἐφ' ἧσον ἐξάγεται ὡς μέσος ὄρος ἐκ πολλῶν περιπτώσεων. Ἔχον ὑπ' ὄψιν τὸν τοιαῦτα γεγονότα ὁ Exner φθάνει εἰς τὸ σημεῖον νὰ εἴπῃ ὅτι «ἐπομένως ἐν τῷ μικροκόσμῳ δυνάμεθα νὰ παρακολοθηθῶμεν πράγματι τὴν γένεσιν τῶν νόμων, βλέπομεν ὅτι οὗτοι προκύπτουν ὡς νόμοι τῆς πιθανότητος».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται πλέον σαφῶς ἡ στατιστικὴ ὕψις, τῶν φυσικῶν νόμων, ἡ δὲ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ νομοτέλεια, παρουσιάζεται κατὰ ταῦτα ὡς μερικὴ περίπτωσις τοῦ νόμου τοῦ Poisson, τῶν μεγάλων ἀριθμῶν. Διότι, κατὰ τὸν νόμον αὐτόν, ἡ ἀβεβαιότης διὰ τὴν ἐμφάνισιν οἰουδήποτε φυσικοῦ φαινομένου ἐλαττοῦται, δηλαδή ἡ πιθανότης ἐμφανίσεως αὐτοῦ ἀυξάνει, ἐφ' ὅσον ἀυξάνει ἀπεριορίστως ὁ ἀριθμὸς τῶν δυνατῶν περιπτώσεων. Μὲ ἄλλους λόγους ὁ νόμος τοῦ Poisson ποὺ εἶναι βασικὸς εἰς τὸν Λογισμὸν τῶν Πιθανοτήτων μᾶς λέγει ὅτι: ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν εἰς τὰς μεμονωμένας περιπτώσεις ὡς τυχαῖον, εἰς τὴν μεγάλην μάζαν τῶν πολλῶν περιπτώσεων ἐλευθεροῦται ὅπωςδήποτε τοῦ χαρακτῆρος τοῦ τυχαίου καὶ συμπεριφέρεται ὡς κατὰ τὸ ὁποῖον ἔχει στοιχεῖα νομοτελείας. Θεωρητικῶς ἡ πιθανότης γίνεται βεβαιότης εἰς περιπτώσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν δυνατοτήτων γίνει ἀπειρος. Ἐπομένως οἱ φυσι-

(3) Ch. Young: A Text-Book of General Astronomy. New York, 1904 p. 152 καὶ J. J. Littrow: Die Wunder des Himmels, Bonn 1939, S. 50

κοὶ νόμοι, προκειμένου νὰ μελετήσωμεν μεμονωμένα τινὰ γεγονότα, δὲν ἔχουν ἀπόλυτον ἰσχύον, μόνον δὲ ὅταν ἀναφερθῶμεν εἰς μέγαν ἀριθμὸν δυνατῶν περιπτώσεων, ἡμποροῦμεν νὰ ἔχωμεν τὴν πιθανότητα ὅτι εἶναι κατὰ προσέγγισιν ἀκριβεῖς.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ

«Αἱ ἐπιστημονικαὶ μᾶς θεωρίαι, γράφει ὁ καθηγητὴς Emile Picard, διαδέχονται ἀλλήλας με ταχύτητα ἐνίοτε καταπλήσσουσαν, λαμβάνουσαι χαρακτῆρα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τυπικὸν καὶ συμβολικόν. Ἡ ἱστορία τῶν ἐπιστημῶν εἶναι πλήρης ἐρειπίων καὶ αἱ θεωρίαι, ὅπως καὶ τὰ βιβλία, ἔχουν τὰς τύχας τῶν. Ἡ ἔννοιά μας περὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου ἔχει τελείως μεταβληθῆ ἀπὸ τοῦ 1920. Οὕτως ἡ θεωρία τῶν Quantia ἤθε νὰ τροποποιήσῃ τὰς ἰδέας μας περὶ συνεχείας. Ἐξ ἄλλου ὁ Λογισμὸς τῶν Πιθανοτήτων προσλαμβάνει μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς οἱ νόμοι τῆς φύσεως παρουσιάζονται μὲ χαρακτῆρα μόνον πιθανότητος καὶ δὲν ἔχουν πλέον τὴν ἀκαμψίαν τὴν ὁποίαν γενικῶς ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς οἱ προγενέστεροί μας... Αἱ ἔννοιαι μὲ τὰς ὁποίας ἡ ἐπιστήμη οἰκοδομεῖται παρουσιάζουν κατὰ τὸ αὐθαίρετον καὶ φαίνεται σαφῶς ὅτι ὑπάρχουν πράγματα μὴ δυνάμενα νὰ ὑπαχθῶν ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν»⁽⁴⁾.

Ἄλλ' ἐπειδὴ θὰ φανῆ ἴσως κάπως παράδοξον, ὅτι οἱ φυσικοὶ νομοὶ οἱ ὁποῖοι ἐθεωροῦντο ἄλλοτε τόσον ἀκριβεῖς καὶ ἐξαιρετικῶς ἀπολύτου ἰσχύος, θεωροῦνται σήμερον ὡς κατὰ προσέγγισιν μόνον ἀκριβεῖς, πρέπει νὰ εἰπώμεν, πῶς ὀρίζουν σήμερον οἱ Φυσικοὶ τὴν φυσικὴν ἀκρίβειαν, ἡ ὁποία προφανῶς συνδέεται ἀμέσως μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου.

Ἡ λέξις ἀκρίβεια ἐν τῇ φυσικῇ ἐπιστήμῃ, δὲν ἐλαμβάνεται ὅπως νομίζουσι πολλοί, κυρίως μὴ φυσικοί, ὡς κάτι τὸ ὁποῖον

ἔχει τὴν χοιῶν ἀπολύτου ἰσχύος ἐνὸς φυσικοῦ νόμου, ὡς κάτι δηλαδὴ ποῦ μᾶς ἐκφράζει μὲ ἀπόλυτον βεβαιότητα τὴν ὑπαρξίν γενικῶν νόμων ἀπολύτου ἰσχύος, καὶ κατὰ συνέπειαν ὅτι διαπιστώνει ἐν τῷ κόσμῳ τὴν ἀκριβῆ νομοτέλειαν. Ἀπλῶς μόνον ἡ ἐπιστήμη μᾶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς μεθόδου ποῦ ἐχρησιμοποιήθη διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ διατύπωσις τοῦ νόμου. Ἡ φυσικὴ ἀκρίβεια ἔγκειται κυρίως ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν συνθηκῶν αἰτίας ἐπικρατοῦν καθ' ὃν χρόνον γίνεται ἓνα συμβάν, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν ἀκριβῶν σχέσεων ποῦ ὑφίστανται μεταξύ τῶν διαφόρων φυσικῶν φαινομένων. Δὲν ἡμποροῦμεν δὲ ἀκόμη νὰ ὁμιλοῦμεν περὶ ἀπολύτου ἀκρίβειας, ἐφ' ὅσον, ὡς εἴπομεν ἤδη, τὰ γενικὰ συμπεράσματα τὰ ὁποῖα καλοῦμεν κανόνας ἢ νόμους βασιζονται εἰς μέσας τιμὰς καὶ ἔχουν βεβαιωτέραν κάπως ἰσχύον, καθ' ὅσον ἐξήχθησαν ἐπὶ τῇ βάσει ἀρκετὰ μεγάλου ἀριθμοῦ μεμονωμένων παρατηρήσεων.

Ὁ πειραματικὸς φυσικὸς, ἂν συμβαίη καίποια φυσικὸν φαινόμενον, θέτει κατὰ πρῶτον τὸ ἐρώτημα: «πῶς ἐγένεν αὐτό;». Κατόπιν τὸ μετρᾷ ποσοτικῶς καὶ μετὰ ταῦτα ἐρωτᾷ ἐκ νέου: «διὰ τί ἐγένεν;». Ἐπειτα συνδέει μεταξύ τῶν τὰ διάφορα συμβάντα, καὶ τὰ ποσὰ ποῦ ἐκφράζουν αὐτὰ, συνδυάζει τὰ διάφορα «πῶς» καὶ «διὰ τί» μεταξύ τῶν καὶ κατόπιν προσπαθεῖ νὰ ἐξαγάγῃ γενικὸν κανόνα. Πάντοτε ὅμως ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον μεμονωμένας περιπτώσεις, προσθέτει αὐτάς, τὰς θεωρεῖ ὡς κατὰ προσέγγισιν ὁμογενεῖς καὶ κατόπιν δεχόμενος ἐκ προτέρου (a priori) ὅτι ἓνα γεγονός δύναται νὰ ἐπαναλαμβάνεται πάντοτε κατὰ τὸν αὐτὸν ὅπως καὶ προηγουμένως τρόπον, προβαίνει εἰς αὐθαίρετον γενίκευσιν τοῦ ἐξαγομένου. Τὸ λογικὸν ἄλλα ποῦ γίνεται εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι, νομίζομεν, εἰς ὅλους προφανές. Ἀντιγράφομεν ἓνα τοιοῦτον παράδειγμα: «Ἡ πρότασις τῆς ἐντροπίας, γράφει ὁ καθηγητὴς H. Dörrie, ἡμπορεῖ νὰ εφαρμοσθῆ ἐπὶ οἰουδήποτε συστήματος σομμάτων, ἐὰν μὲ τὴν λέξιν ἐντροπία τοῦ συστήματος ἐνηνοῦσθῃ τὰς ἐντροπίας τῶν μερῶν αὐτοῦ. Ἐνθα τὰ τελευταῖα ταῦτα ὑποτίθενται ὡς ὁμογενῆ καὶ τῆς αὐτῆς θερμοκρασίας. Ἡ βεβαιότης τῆς τοι-

(4) Le Sentiment Religieux et la Science, μετάφρασις Κ. Μεταλληνοῦ μὲ τὸν τίτλον: Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν, περὶ τῶν σχέσεων Θεοσευκείας καὶ Ἐπιστήμης, Ἀθήναι 1932, σ. 105.

αὐτῆς μεταφορᾶς ἀπορρέει ἐκ τῆς ἐμπειρικής πιστοποιήσεως ὄλων τῶν σχετικῶν συνεπειῶν». Καὶ εὐθὺς ἀμέσως προσθέτει: «Ἰσχύει ὅθεν γενικῶς...»⁽⁵⁾ καὶ διατυπώνει τὸν νόμον τῆς ἐντροπίας.

ΛΥΘΑΙΡΕΤΟΙ ΓΕΝΙΚΕΥΣΕΙΣ

Αἱ τοιαῦται ὁμως γενικεύσεις, ἂν δικαιολογῶνται διὰ διδακτικῶν σκοποῦς καὶ καταχωροῦνται τοιαῦται ἐκφράσεις εἰς κλασσικά βιβλία πού δὲν θίγουν προβλήματα, ὅπως ἐκεῖνα τῶν ἀρχῶν τῆς γνώσεως καὶ τῶν θεμελιῶν τῆς Φυσικῆς Ἐπιστήμης, δὲν δύνανται νὰ ἀνθέξουν εἰς μίαν, καὶ πρόχειρον ἔστω, κριτικὴν πού γίνεται γύρω ἀπὸ τὰς θεμελιώδεις βάσεις τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Ὅταν παύσωμεν τὰς γενικεύσεις, τότε οἱ φυσικοὶ νόμοι παύουν νὰ εἶναι ἀθιβαίετοι⁽⁶⁾. Ὅρθῶς δέ, εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου του τονίζει ὁ καθηγητῆς κ. Γ. Καραγκούνης ὅτι «κόλακτρον τὸ ἐπιβλητικὸν οἰκοδόμημα τῆς θερμοδυναμικῆς στηρίζεται ἐπὶ τριῶν μόνον νόμων, τοῦ πρώτου, τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου θερμοδυναμικοῦ ἀξιώματος. Καὶ ὅπως ὅλοι οἱ νόμοι τῆς Φυσικῆς, οὕτω καὶ οἱ τρεῖς αὐτοὶ θεμελιώδεις θερμοδυναμικοὶ νόμοι εἶναι ἀπόρροια τῆς ἀνθρωπίνης πείρας μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν ἄλλην δικαιολογίαν ὑπάρξεως ἀπὸ τὸ μόνον ἀπλοῦν γεγονός, ὅτι μέχρι τοῦδε δὲν παρετήρηθη φαινόμενον τι ἀντιτιθέμενον εἰς αὐτούς. Ἐκ τούτου, συμπιραίνει, προκύπτει ὅτι τὰ ὅρια ἰσχύος αὐτῶν κεῖνται ἐκεῖ ὅπου παύει ἡ ἀνθρωπίνη πείρα, τοῦτέστιν ὁ ἀπ' εὐθείας πειραματικὸς ἔλεγχος»⁽⁷⁾.

Ὁ καθηγητῆς Α. S. Eddington, μελετήσας βαθύτερον τὴν ὕψην τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τῶν νόμων πού διέπουν αὐτόν, κατατάσσει αὐτούς εἰς τρεῖς κατηγορίας⁽⁸⁾. Εἰς τὴν πρώτην θέτει τοὺς νόμους

τῆς ταυτότητος εἰς τοὺς ὁμοίους ὑπάγονται ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ νόμοι οἱ ὁποῖοι προκύπτουν ὡς μαθηματικαὶ ταυτότητες. Εἶναι δηλαδή ὀρισμοὶ ἢ συμφωνίαι αἱ ὁποῖαι ἐπαληθεύονται ἀπὸ μίαν κατηγορίαν μεγεθῶν καὶ δὲν δύνανται νὰ ληφθοῦν ὡς ὀδηγοὶ πρὸς οπουδὴν τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ἡ δευτέρα κατηγορία περιλαμβάνει τοὺς στατιστικὸς νόμους, οἱ ὁποῖοι ἀποβαίνουν ὠφέλμοι εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἀναφέρονται εἰς μέσους ὁρους μεγάλου ἀριθμοῦ μεμονωμένων περιπτώσεων καὶ συνδέονται ἀναποσπάστως μετὰ τὴν ἔννοιαν μᾶς a priori πιθανότητος. Ἄλλ' ἐκεῖνοι οἱ φυσικοὶ νόμοι πού δύνανται νὰ χρησιμεύσουν πειράματι ὡς ὀδηγοὶ διὰ τὴν μελέτην τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀνήκουν εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν, τὴν κατηγορίαν τῶν ὑπερβατικῶν νόμων. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουν ὅλοι οἱ νόμοι πού δὲν ἐξάγονται ὡς προφανεῖς μαθηματικοὶ καὶ ταυτότητες, ἀλλ' ἀναφέρονται ἰδιαίτερος εἰς τὰ άτομα, τὰ ἠλεκτρόνια καὶ τὰ Quanta.

Γνωρίζει ὁμως σαφῶς ὁ Eddington τὰ ὅρια καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν φυσικῶν νόμων καὶ κίβηται σαφῆ διάκρισιν καὶ ἀντιδιαστολὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ὑποθέσεων. Κατ' αὐτόν, αἱ γενικεύσεις καὶ αἱ ἐπεκτάσεις τῶν νόμων εἰς πεδία εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἀπεδείχθησαν ὡς ἀληθεῖς, εἶναι ἀπλαῖ ὑποθέσεις. «Ὁ νόμος τῆς βαρύτητος τοῦ Einstein (ἢ τοῦ Νεύτωνος), γράφει, ὑπὸ μίαν ἔστω μὴ δὲν εἶναι ὑπόθεσις. Εἶναι ἐν ἄθροισμα πιστοποιήσεων ἐκεῖνον τὸ ὅποιον εἶχομεν παρατηρήσει μὲ ὀριζόμενα ὅρια προσεγγίσεως. Ὁ νόμος οὗτος γίνεται ἰπὸθεσις ὅταν βεβαιώσωμεν ὅτι εἶναι ἀκρίβης καὶ παγκόσμιος»⁽⁹⁾. «Θὰ ἔπρεπεν ἐκ νέου νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν μνήμην μας, γράφει ὁ Gerlach, ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι πού διατυπώνομεν, εἶναι νόμοι ἐκ μέσων τιμῶν, περιορισμένης ἰσχύος

(5) H. Dörrie: Grundriss der Physik, 1943, S. 333.

(6) Βλέπε: «Ἀκτίνες», Ἡ ἔκτασις τοῦ κύρους τῶν ἐπιστημονικῶν προτάσεων, 1942, σ. 59.

(7) Γ. Καραγκούνης: Φυσικοχημεία, Ἀθήνα 1937, σ. 5.

(8) Α. S. Eddington: The Nature of the Physical World, Cambridge 1929 p.

240-241, τὸ αὐτὸ ἔχει ἐκδοθῆ γαλλιστί: La nature du monde physique, 1930 καὶ γερμανιστί: Das Weltbild der Physik, 1931.

(9) Α. S. Eddington: The Philosophy of Physical Science, Cambridge 1939 p. 44.

καὶ ὅτι, μόνον ἐπειδὴ θεωροῦμεν πάντοτε τὴν μέσσην τιμὴν ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ μεμονωμένων περιπτώσεων, εἰμεθα εἰς θέσιν νὰ πιστοποιοῦμεν φυσικὰς νομοτελείας..... Οἱ ἐξιδανικευμένοι νόμοι εἶναι ἐπεκτάσεις (Extrapolation) τῆς σκέψεως...»⁽¹⁰⁾.

Ὡστε δυνάμεθα ἐν συμπέρασματι νὰ εἴπομεν ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι ἀποτελοῦν ἀπλῶς κανόνας οἱ ὁποῖοι περιγράφουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπακριβῶς τὴν φυσικὴν πραγματικότητα καὶ χρησιμεύουν ὡς πρόχειροι, ἀλλὰ μοναδικοὶ καὶ ἀπαραίτητοι ὁδηγοὶ πρὸς σπουδὴν καὶ ἔρευναν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Οἱ νόμοι τοῦ διατυπώνονται ὑπὸ τοῦ ἔρευνητοῦ δὲν εἶναι οἱ ρυθμισαὶ τῶν διαφορῶν ἐκδηλώσεων τῆς φύσεως, ἀλλ' εἶναι μερικαὶ ἀμυδροὶ ἐκφάνσεις τοῦ μεγαλείου τῆς δημιουργίας, τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Ἡ φύσις εἶναι πολὺ φειδωλὴ εἰς τὰς ἐκμυστηρεύσεις τῆς. «Ἐρωτῶμεν τὴν φύσιν, ἔλεγεν ὁ Lavoisier, ἀνὰ πᾶσαν ὥραν καὶ

αὐτὴ μᾶς ἀπαντᾷ ἅπασι εἰς τὸν αἰῶνα καὶ διὰ μιᾶς μόνον λέξεως».

Καὶ τὰς βραχείας καὶ ἐξαιρετικῶς σπανίας αὐτὰς ἀπαντήσεις τῆς φύσεως συγκεντρῶνων ὁ ἔρευνητὴς, προσπαθεῖ νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα, νὰ διατυπώσῃ κανόνας καὶ νὰ ἐξαγγεῖλῃ νόμους, ποὺ τοὺς γενικεύει μὲ κάποιαν ἀθραεσίαν διὰ νὰ πιστεύσῃ πολλάκις καὶ ὁ ἴδιος ὅτι ἐπέτυχε νὰ ρυθμίσῃ κατὰ βούλησιν ἢ ἔστω καὶ κάπως παθητικῶς τὰς λειτουργίας τοῦ θαυμασίου καὶ ἁρμονικοῦ συμπλέγματος τὸ ὁποῖον καλοῦμεν κ ο σ μ ο ν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως δὲν ἐπέτυχε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ὁ ἐπιστήμων. Ἐπέτυχε ὅμως νὰ ξεκαθαρίσῃ μερικὰς βασικὰς ἐννοίας καὶ νὰ εἰσχωρήσῃ βαθύτερον εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐσωτέρας ὑφῆς αὐτῶν, ὥστε νὰ μὴ τὰς συγχέῃ καὶ νὰ μὴ τὰς μεταφέρῃ ἀθαιρέτως εἰς πεδία εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν καμμίαν ἐφαρμογὴν. Καὶ μία ἀπὸ τὰς ἐννοίας αὐτὰς εἶναι καὶ ἡ μελέτη τῆς φύσεως καὶ τοῦ πεδίου ἰσχύος τῶν φυσικῶν νόμων.

(10) W. Gerlach: Μν. ἐργ. σ. 24.

ΝΕΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Ο ΣΤΕΡΝΟΣ ΜΟΥ ΠΟΘΟΣ

Ὁ στερνός μου πόθος εἶναι σάν θά φθάσω
πρὸ λυτρωτικό τὸ τέρμα σιωπηλά,
τὸ παράθυρό μου ν' ἀνοιχτῆ νὰ μᾶσω,
τῆς βραδείας τὸ μῆρο ποῦ σιγοκυλά.

Νάχει ξεπροβάλει τὸ χρυσὸ φεγγάρι
πίσω ἀπ' τὸ φηλό του πράσινο βουνό.
Νὰ προβαίνουν τ' ἄστρα φωτεινὰ ὅλο χάρη,
κι' ἡ βραδυὰ νὰ φέρνῃ μῆρο μακρινό.

Καὶ καθὼς θά κλείνω τῆς ζωῆς τὰ μάτια,
κι' ὅλα θάχουν μένειν σάν γυμνά κλαδιά,
νὰ χυθῶν μὲ χάρη ἀπ' τὰ χρυσὰ παλάτια
τὰ λευκ' ἀγγελοῦδια, τ' οὐρανοῦ παιδιὰ

Κι' ὅπως στὴ ζωῆ μου τόχα προμαντέφει
νὰ γενῶ μ' ἐκεῖνα, φίλος κι' ἀδελφός.
Τί κι' ἂν δὲν τό νοιῶθει ἡ φτωχικὴ μου σκέψη;
Ἠὲρ' ἀπὸ τὰ σκότῃ ἀπλώνεται τὸ φῶς.



Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Ένας απ' τους πιο τραγικούς ανθρώπους της εποχής μας είναι ο ποιητής. Μέσα στην κοσμογαλασία που τον κυκλώνει, είναι ο σαστιομένος, ο βαθειά ταραγμένος. Βρέθηκε μπροστά στην τρομαχτική σύγκρουση των στοιχείων απροετοίμαστος. Είχε ξαναπλήσει το πνευματικό του απόθεμα τραγουδώντας και ρευιάζοντας. Ζούσε μέσα στη λεπτή ατμόσφαιρα των όπτασιονισμών, σε πολύχρωμα δειλινά πλαστής ηρεμίας—στην άπατη. Έφτιαχνε κάποιον κόσμο, που δεν ήταν αυτός εδώ, μα δεν ήταν κι' ο άλλος. Κάποιον κόσμο, που δεν ήταν αυτός της υλικής πραγματικότητας, μα ούτε και κείνος του πνεύματος, που τον αποκαλύπτει η Πίστις.

Μά, ξαφνικά, η οικουμένη αναστατώθηκε. Ο κόσμος της υλικής πραγματικότητας συντρίβεται και συντρίβει. "Όσο κι' αν θέλησε να τον αγνοήσει ο ποιητής, αυτός όμως δεν έννοει ν' αγνοήσει τον ποιητή. Κανένας δεν μπορεί να του ξεφύγει, να ξεφύγει τη σύγκρουση ανθρώπινη τραγωδία, ως είναι και ποιητής. Η φρυγή, ή περιφημη φρυγή, είναι άχρηστη τώρα. Νά φρυγή ο ποιητής; Προς τα που, λοιπόν; Ο κόσμος του πνεύματος, που αποκαλύπτει η Πίστις, του στάθηκε άγνωστος. "Η, σωστότερα, ο ποιητής στάθηκε ξένος σε κείνον. Του μένει ο κόσμος των ρευισμών. Ο κόσμος της απάτης. Αλλά δεν του μένει ούτ' αυτός. Μέσα στην ανεπάντευτη κοσμογαλασία και στον κατακλυσμό των ημερών μας, οι γαλινοί πήγαινε γίνεσαν σκόνη. Η άντοχη τους ήταν ίση με το μηδέν. Ο όνειροπόλος ύποχρεώνεται να προσγειωθεί.

Αυτός που έπλαθε με τη φαντασία του παλάτια για να κατοική, αντιλήφθηκε ξαφνικά πως έχει μείνει άστεγος.

Αλλά, του μένει το τραγούδι του. Του μένει η τέχνη του, να φτιάχνει με ωραίες λέξεις ωραία ποιήματα. Το ποίημα είναι λέξη—δεν είπε ο Valéry; Με τις ωραίες λέξεις, αλήθεια, φτιάχνει κανείς ένα ωραίο ποίημα. Κι' ο ποιητής μας ξέρει ωραίες λέξεις. Πολλές ωραίες λέξεις. Ένα τετράδιο ολόκληρο, των εκατό φύλλων, τόχει γεμίσει με ωραίες λέξεις, χιλιάδες ωραίες λέξεις. Τις μαζεύει από τόσα βιβλία που έχει διαβάσει. Λέξεις για χτυπητές ρίμες, λέξεις για εσωτερική αρμονία. Λέξεις για πλαστικότητα, λέξεις για μουσικότητα, λέξεις υποβλητικές—τόσες ωραίες λέξεις!

Τί κοίμα όμως! Ο ποιητής μας, σήμερα, καθώς ξανακιντάζει το τετράδιο με τις ωραίες λέξεις, δεν νοιώθει τη δυστυχία του να γίνεται πιο λίγη. Διαβάσει κι' αυτός ο ίδιος τα ποιήματά του, τα φτιασμένα από ωραίες λέξεις, μα δεν του λένε τίποτα. Τίποτα. Ούτε καν την κολακεία που του έλεγαν ανάμεσα στις γραμμές τους, πως είναι ποιητής. Ούτε αυτό καν. Κι' έπειτα, είναι και οι τρίτοι, είναι οι άλλοι. Αυτοί οι τρίτοι, του τα λένε άβουλη χειρότερα. Του λένε πως αυτά τα ποιήματα, που αρραδιάστηκαν τόσες χιλιάδες ωραίες λέξεις, πέρασαν απ' την ψυχή τους, χωρίς ν' αφήσουν το παραμικρό ίχνος. Και κείνες οι λέξεις τους φανήκανε σαν ζούφια καρδιά. Σαν στρατιωτικά χωρίς όπλισμό και χωρίς σπονδυλική στήλη. Κι' άλλος είπε πως του

μοιάζουνε σὰ χιλιάδες γυναικόπαιδα σ' ἓνα ὑπερωκεάνειο, τὴν ὥρα πού σκάζουν στὰ πλευρά του δυὸ τορπίλλες.

Κι' ὁ ποιητὴς τ' ἄκουσε καὶ δὲν ἀπάντησε τίποτα. Δὲν μπορούσε νὰ τοὺς ἀπαντήρη τίποτα, γιατί εἶχανε δίκιο. Ἀφοῦ καὶ σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὰ ποιήματά του δὲ λένε πιά σήμερα τίποτα—κι' ἄς εἶναι φτιασμένα μὲ ὠραίες λέξεις!

*

Καὶ τώρα λοιπόν, τί νὰ κάμῃ ὁ ποιητὴς; Ὅλες οἱ πολιτείες χαμένες. Καὶ ποῖος θὰ γράψῃ τὸ χρονικό τους; Ὅλες οἱ φωνῆς τῶν τουρνουῶν σκορπισμένες στοὺς ἀνέμους. Καὶ ποῖος θὰ κλάψῃ τὸ χωριό τους; Τὸ θέαμα τοῦ συντριμμένου κόσμου τὸν τσακίζει. Ἐρείπια, καπνός, ἀντάρα. Ἐδῶ βροντοῦν χιλιάδες κανόνια. Πέφτουν οἱ βόμβες δγκόλιθοι, καὶ προκαλοῦν σεισμούς. Τὸ ποιητικὸ του κατασκευάσμα γκρεμίζεται, ὅσο τοῦλάχιστο καὶ τὰ σπῆτια. Κι' ὁ ταλαιπωρημένος ποιητὴς κυκλοπετᾷ σὰν τὸ χαμένο πουλί. Εἶναι τὸ περιστέρι τοῦ κατακλυσμοῦ, πού δὲ βροῖκε μέρος νὰ σταθῇ.

Οὔτε ἓνα κλωνάρι. Οὔτε μιᾶς πατημασιάς γῆ. Γιατί ὅλα τᾶχε σκεπάσει ὁ κατακλυσμός. Καὶ κάτωθε ροχθίζανε οἱ ὄγκοι τῶν νερῶν, ἀπειλητικά, τὸ καταστρεπτικὸ στοιχείο.

Μὰ ὁ ποιητὴς θέλει κάπου ν' ἀκουμπήσῃ, νὰ ξεποστᾷσῃ. Καὶ νὰ παρηγορηθῇ. Νὰ πάρῃ θάρρος. Θάρρος γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς—γιατί εἶναι ἄνθρωπος. Καὶ γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς τέχνης—γιατί εἶναι ποιητὴς.

Καὶ γυρίζει στὸν ἑαυτό του.

Γέρνει πάνω στὴν ψυχὴ του ὁ ποιητὴς, πρωταρχικὴ πηγὴ τοῦ λυρισμοῦ. Ἦταν καιρὸς πιά νὰ βροθεῖνε κάποτε οἱ δυὸ τους, ἡ ψυχὴ του κι' αὐτός. Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας ἔχασε τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴν ψυχὴ του. Ἀπορροφίθηκε ἀπ' τὰ ἔξω. Τὸν συνεπῆραν ἡ κίνηση, ὁ θόρυβος, τὰ χτυπητὰ χρώματα. Αὐτὸς κι' ὁ ἑαυτός του κατανητήσανε δυὸ ξένοι. Ὁ ἓνας δὲν γνώριζε τὸν ἄλλο. Ἦ κάποτε ντρελόντουσαν ν' ἀντικρούουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἦ καὶ τὸ ξεχνούσαν. Τραγικὴ διάσπαση τῆς προσω-

πικότητος, σύμπτωμα τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Καὶ τώρα, λοιπόν, ὁ ποιητὴς, πού εἶχε πέσει στὸ ἴδιο κρῖμα, ἀναγκάζεται νὰ πάρῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ γυρισμοῦ στὸν ἑαυτό του. Μὰ τί βροῖσκει; Ἐνα χάος. Ἦ ἀποξένωση τόσων χρόνων ἀπ' τὴν ψυχὴ μας, δὲν μένει δίχως συνέπειες. Παντοῦ σημάδια τῆς ἐρημώσεως. Ἄδεια ἡ ψυχὴ, χωρὶς ἰδανικό. Φαιουστικά κενά, πού χαίνουν στὴν ἄβυσσο. Προσπαθοῦν ν' ἀναγνωριστοῦν, ὁ ποιητὴς μὲ τὴν ψυχὴ του. Ἀκατόρθωτο. Αὐτὴ τὴν ψυχὴ τὴν εἶχε κάποτε ἀρνηθῇ, καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια. Τὴν κήρυξε μάλιστα σὲ ἀνεπαρξία. Προσπάθησε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους, πὼς εἶναι δίχως ψυχὴ, καὶ πὼς τὸ νᾶναι ὁ ἄνθρωπος δίχως ψυχὴ ἔρχεται καὶ καλύτερο, πιὸ βολικό, πιὸ ἄνετο καὶ πιὸ πολιτισμένο. «Μὰ ἂν ὁ ποιητὴς μείνῃ δίχως ψυχὴ, τότε τί θὰ εἶναι ἡ ποίησις;» εἶχε τολμήσει κάποιος νὰ τὸν ρωτήσῃ. Κι' αὐτὸς ἀπάντησε: «Ἄ, αὐτὸ δὲν ἔχει καμιά σημασία, ἀπολύτως καμιά σημασία».

Μὰ ὅμως εἶχε κάποια σημασία. Κι' ὅταν ὁ ποιητὴς μας τὸ κατάλαβε, σὰν εἶδε τ' ἄγνηκα κατασκευάσματά του χωρὶς καμιά πέραση στὸν σύγχρονο ταλαιπωρημένο κόσμο, σὰν εἶδε τὸν ἑαυτό του ἓνα κούφιο ζουφάρι ἀπὸ τόσα κιά κρέας—πὺν κι' αὐτὰ λιγοστέψανε πολὺ τὸν τελευταῖο καιρὸ—τραβήχτηκε πίσω συγχυσμένος, τρομαγμένος, ἄβουλος καὶ πικρός. Καὶ σταμάτησε πάνω ἀπ' τὸ χεῖλος μιᾶς ἄβυσσου. Κι' ἡ ἄβυσσος ἦταν ἡ ψυχὴ του.

Θεέ μου! πὼς τὴν κατάντησε ὁ ποιητὴς τὴν ψυχὴ του! Παραμορφωμένη, πλαστογραφημένη, προδομένη, τὸν κυττάζει, μὲ ἀπέραντη θλίψη. Ὁ ὄλισμός τῆ μαρῶσε, ἡ ἀπουσία ἰδανικοῦ τὴν κατάντησε ἀναιμική, ἐτοιμοθάνατη. Τῆς ἔλειψε τὸ φῶς, ἡ πίστη, τὸ ὄξυγόνο τοῦ πνεύματος—ἡ ζωὴ. Χρόνια εἶχε ν' ἀντικρούσῃ ὁ ποιητὴς τὴν ψυχὴ του. Καὶ τώρα τὴν βλέπει, μίαν ὑπαρξὴ ξένη, μιὰ θλιθερὴ καὶ ἀπέραντα δυστυχισμένη ξένη ὑπαρξὴ. Σὰν νὰ μὴν εἶχανε ἰδωθῇ ποτέ. Ἀδύνατο ν' ἀναγνωριστοῦν. Εἶναι σὰν τὸν ἄνθρωπο πού ἔχασε τὴ μνήμη του καὶ μαζὺ τὴν ταυτότητά του. Καὶ γέρνει νὰ πεθάνῃ μέσα στὴ δυστυχία

του, γιατί δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος, δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐλπίδα, δὲν ὑπάρχει «ἄλλη πόλις», ὅπως τοῦ τόπε ἐδῶ καὶ χρόνια ὁ Καβάφης. Καὶ ψιθυρίζει καταπιεσμένος τοὺς στίχους αὐτοῦ τοῦ ποιητῆ:

Κι εἶν' ἡ καρδιά μου, σὰ νεκρός, θαμμένη...
 Ὅπου τὸ μάτι μου γυρίσω, ὅπου κι' ἂν δῶ,
 ἐρείπια μαύρα τῆς ζωῆς μου βλέπω ἐδῶ,
 πὸν τόσα χρόνια πέρασα καὶ σήμαζα καὶ
 [χάλασα!...]

*

Κι ὁμως, ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ ζήσει! Τί θὰ γίνῃ ἡ ζωὴ μας χωρὶς ποίηση, κι' ἡ ποίηση χωρὶς τὸν ποιητῆ; Πρέπει νὰ ζήσει! Μὰ πῶς θὰ ζήσει; Γιατί δὲν φτάνει ἀπλῶς νὰ ζήσει. Πρέπει νὰ ξαναζήσει, νὰ ξανασυνδεθῇ μὲ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς. Πῶς λοιπόν;

Ἄλλιά, νά, φωνές ἀξάφνα τοῦ ἔρχονται ἀπ' τ' ἀντίπερα. Μιά πολιτεία δὲν εἶναι χαμένη. Μιά πολιτεία ὑπάρχει. Λάθος ἔχει κάνει ὁ Καβάφης. Ὑπάρχει γιὰ τὸν ποιητὴ ἡ «ἄλλη πόλις». Γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ γιὰ καθένα πού ἐπιστρέφει. Ὡ, εὐλογημένη ἄς εἶναι ἡ «ἄλλη πόλις». Εὐλογημένες ἄς εἶναι κι' οἱ χαρούμενες φωνές πού τοῦ μὴνᾶνε τὴν ὑπαρξὴ τῆς. Ἄ, καί τὴν ἔχει τὴν πόλιν αὐτή. Ἐκεῖ ἔχει γεννηθῆ! Ἐκεῖ μένει ὁ Πατέρας του! Εἶναι ἡ πατριχὴ του χώρα!

Ὁ ποιητὴς, λοιπόν, δὲν θὰ πεθάνῃ. Θὰ μείνῃ ἀθάνατος κι' αὐτὸς κι' ἡ τέχνη του. Θὰ μείνῃ ἀθάνατος σὰν τὸν Πατέρα του, ἀθάνατος σὰν τὴν Πατρίδα του, σὰν τὸ πνεῦμα πού δίνει τὴ ζωὴ στὴ γῆ τῆς ἐπιστροφῆς.

Νὰ ξαναγυρίσῃ μόνο!

Καὶ θὰ ξαναγυρίσῃ. Γιατί ἄλλοῦ δὲν ἔχει νὰ πάῃ, δὲ θέλει νὰ πάῃ. Τὸν ἀποπῆραν ὅλοι, τὸν ἀπατήσαν ὅλοι, γέλασε καὶ γελάστηκε, ἔδλωψε καὶ βλάφησε, κατάστρεψε καὶ τὸν καταστρέψανε. Θὰ πάῃ λοιπόν πρὸς αὐτὲς ἐκεῖ τὶς χώρες τὶς φωτοπλημμυριστές, ἀπ' ὅπου φτάνουν οἱ χαρούμενες φωνές, τ' ἀδερφικά καλέσματα. Ὁ ποιητὴς θὰ γυρίσῃ στὴ χώρα τοῦ πνεύματος.

...Τὴν ὥρα πού ξεκινῶσε, κάποια φτωχὴ ψυχὴ λυπημένη φτερούγιζε πλάι του κι'

ἡ αἶρα πῆρε τὸν ἦχο κάποιου μελαγχολικοῦ τραγουδιοῦ τῆς. Ὁ ποιητὴς ξεδιάλυσε αὐτοὺς τοὺς στίχους:

Γιατ' εἶμαστε σὰν κάποια ρόδα
 πεσμένα μέσ' στὴν παγωνιά,
 ρόδα πού τᾶλωσε μιὰ ρόδα
 καθὼς περνοῦσε στὴ γωνιά.

Ποῦ ἂν καὶ κομένα κι' ὄλο χῶμα
 καὶ κλιμαμένα καταγῆς,
 δὲν ξέρω τί θυμίζει ἀκόμα
 πῶς ἦσαν ἄνθη τῆς αἰγῆς!

*

Ὁ ποιητὴς ξαναγυρίζει στὴ χώρα τῆς ψυχῆς. Ξαναγυρίζει στὸ Θεό. Ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ καταλάβῃ τὸν πλουτισμὸ πού παίρνει τὸ πνεῦμα τὸν ἀπ' τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸ Πνεῦμα. Τώρα θὰ νοιώσῃ τὸ ἀνυπολόγιστο κέρδος τῆς τέχνης του, καθὼς θὰ τὴν ζωντανεύῃ ἡ πνοὴ τοῦ ὑπερίστατου Τεχνίτη.

Ξαναβρίσκοντας τὸ Θεό του ὁ ποιητὴς, ξαναβρίσκει τὴν ἐνότητα τοῦ ἀντικειμένου—τοῦ κόσμου καὶ μαζύ, τὴν ταυτότητα τοῦ ὑποκειμένου—τὸν ἑαυτό του. Ἐν τῷ Θεῷ. Κάτω ἀπ' τὴν πανάγια σιὰ τῆς θεϊκῆς παρουσίας, ὁ κόσμος γίνεται «κόσμος», γίνεται στολίδι, ἔργο τέχνης, ἔργο «Ποιητοῦ». Κι' ὁ ποιητὴς μας δὲν βλέπει πιά τὸν κόσμο κομματιασμένο οἰκτρά, ὅπως τὸν κατάντησε ἡ «ἐπιστημονικὴ» ἀνάλυση τῶν τελευταίων καιρῶν—οὔτε τὸν βλέπει σὰν κάτι ξένο πρὸς αὐτόν, ἀδιάφορο, ἢ κι' ἐχθρικό ἀκόμη. Ὁ ποιητὴς συναδελφώνεται μὲ τὸν κόσμο. Γιατί εἶναι κι' οἱ δύο ποιήματα τοῦ ἴδιου Πλαστοουργοῦ, καὶ γιατί τὸ δεύτερο—ὁ ποιητὴς—πῆρε ἀπ' τὸν Πλάστη τὸ χάρισμα νὰ ξαναπλάθῃ αὐτὸν τὸν κόσμο, ἀποδίδοντάς τον σὲ ἔργα τέχνης. Καὶ καθὼς τὸν κάνει ἔργο τέχνης, καθὼς τὸν ἐξωραίζει μὲ τὴν τέχνη του, ἀνεβάζοντάς τον πρὸς κάποιες καθαρές κι' ἀμιόλυντες ὁμορφιές, ἔρχεται νὰ φτιάσῃ μὲ τὴν ποιητὴ του ἕναν κόσμο καινούργιο, πού ὅμως δὲν εἶναι καινούργιος, γιατί ὁ ποιητὴς ἀναθηματίζει πῶς καὶ κάποιον ἄλλου εἶχε γνωρίσει ἕναν τέτοιο κόσμο. Καὶ στὴ μνήμη του, σκαλιζοντας, φέρνει πραγματικὰ αὐτὸν τὸν κόσμο. Κι' ὁ κόσμος αὐτὸς εἶναι ὁ χαμένος Παράδεισος.

Ναί, κάποτε ὁ ἄνθρωπος κι' ὁ κόσμος ἦταν σάν ἀδέρφια. Ὑστερα ὁ ἄνθρωπος κι' ὁ κόσμος γίνηκαν ἐχθροί. Τώρα ὁ ποιητής ξαναδερφώνεται μὲ τὸν κόσμο: ἐν τῷ Θεῷ. Ὁ ποιητής γίνεται θεατὴς τῆς δημιουργίας. Τὸ μάτι του ἀγκαλιάζει τώρα τὸ Σύμπαν. Κι' ἡ ποίησή του ἀπηχεῖ τὴν παναρμόνια μουσικὴ ὄλων τῶν κόσμων καὶ τῶν ἄστρων, τὴ μουσικὴ πού ἀναπέμπουν σάν ἕμνο πρὸς τὸν Κύριο, πανηγυρίζοντας τὴν ἐνότητά τους «ἐν τῷ Θεῷ», χίλια-μύρια πλάσματα, χίλιες-μύριες ὑπόψεις:

«Ἥλιος καὶ σελήνη
καὶ πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς.
Πῦρ, γάλαξα, χιόν, κρύσταλλος,
πνεῦμα καταγίδος.
Τὰ ὄρη καὶ πάντες οἱ βουνοί,
Ἰύλα καρποφόρα καὶ πᾶσα κέδροι.
Τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη,
ἐρπετὰ καὶ πετεινὰ πτερωτά.
Οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν
καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐ-
ρανῶν!»

Ἄλλὰ, κοντὰ στὸ Θεὸ ξαναβρέθηκε κι' ἡ ταυτότητα τοῦ ὑποκειμένου. Ὁ ποιητής ξαναβρῆκε τὸν ἑαυτό του. Ἀναγνώρισε τὴν ψυχὴ του. Κι' ἡ ψυχὴ του δὲν εἶναι πιά ἡ πλαστογραφημένη κεῖνη καὶ κακόμορφη ψυχὴ. Δὲν εἶναι πιά ὁ φιλακισμένος κατάδικος πού στριφογυρίζει μέσα στὰ σίδερα τῆς φυλάκῆς του. Ἔχει σπάσει τὰ σίδερα καὶ πετάχτηκε λυτρωμένη στὸν ἐλεύθερο κόσμο. Ψάλλει καθὼς ὁ Claudel: «Σ' εὐχαριστῶ Θεέ μου, πού μὲ λευτέρωσες ἀπ' τὰ εἶδολα! Σ' εὐχαριστῶ Θεέ μου, πού μὲ λευτέρωσες ἀπ' τὸν ἑαυτό μου!» Εἶναι ἡ λυτρωμένη προσωπικότητα «ἀπελευθέρως Κυρίου!» Εἶναι τὸ πνεῦμα πού ξαναβρῆκε τὴν καταγωγὴ του κοντὰ σὲ Κεῖνον πού τῷχει πλάσει μὲ τὴν πνοή Του. Τώρα εἶν'

ἐλεύθερη, καὶ τραγουδαίει. Μπορεῖ πιά νὰ τραγουδήσῃ. Νὰ τραγουδήσῃ τὴ λευτεριά της, νὰ τραγουδήσῃ τὸν ἐλευθερωτὴ της. Τὸ ποίημά της τώρα ἀγκαλιάζει τὸν κόσμο καὶ τὸν κοσμοποιεῖ. Μπορεῖ τώρα νὰ τραγουδήσῃ τὸ σῆμα καὶ Κεῖνον πού εἶναι μεγαλύτερος ἀπ' τὸ σῆμα. Θὰ τραγουδήσῃ ἀκόμη καὶ τὸν ἑαυτό της!

Γιατὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ ἔχει τώρα νὰ πῆ πάρα πολλὰ γιὰ τὸν ἑαυτό της. Τὸ ξαναγύρισμα στὸ Θεὸ μᾶς ξαναγυρίζει καὶ σὲ κάποιον ἄλλο χαμένο παράδεισο: στὴν ἀπλότητά μας, στὴν παιδικότητά μας. Νόμος βαλμένος ἀπ' τὸν Πρωτοεργάτη κάθε ἐπιστροφῆς ἢ ἐπιστροφή πρὸς τὴν παιδικότητά μας: «Ἐάν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσεέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Κι' ὁ ποιητής, ἐπιστρέφοντας στὸ Θεὸ, ἐπιστρέφει στὸ παιδί, στὸν παιδικὸ ἑαυτό του. Γυρίζει στὴν ἀπλότητα, πού δὲν εἶναι διάσπαση. Γυρίζει στὴν ἀγνότητα, πού δὲν εἶναι φθορά. Γυρίζει στὸ πνεῦμα πού δὲν εἶναι σκλαβιά. Γυρίζει στὴς ἀστείρευτες πηγὲς τῆς λυρικότητος, πού εἶναι ἡ αἰώνια ἀλήθεια.

*

Ἄς τραγουδάῃ λοιπὸν τώρα χαρούμενος ὁ ποιητής. Ὁ χρυσὸς κύκλος ὀλοκληρώθηκε. Ξαναβρῆκε τὸ Θεό: καὶ πιά δὲν εἶναι χωρὶς πατέρα. Ξαναβρῆκε τὸν οὐρανό: καὶ πιά δὲν εἶναι χωρὶς πατρίδα. Ξαναβρῆκε τὴν ψυχὴ του, τὸν κόσμο, τὸ λυρισμὸ. Καὶ τώρα ἡ ὑλαξί του βρίσκεται ὀλάκαυρη μέσα στὸν κόσμο τοῦ Πνεύματος. Καὶ χαίρεται τὴν ἀπεραντωσύνῃ τῆς λευτεριάς του σὲ τρισχαρούμενα φτερουγίσματα μὲς' στὰ ζαφείρια τῶν γλαυκῶν οὐρανῶν. Γιατὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι πανελεύθερο: «Τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ» — κι' ἐμπνέει κι' ἐμπνέεται.



ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΗΝ ΑΙΓΛΙΑ

Φοβάμαι πώς δεν έγινεν ακόμα όσο πρέπει γνωστή ή πνευματική δημιουργία που συντελείται στα σύμμαχα Έθνη σε τούτους τους πολεμικούς καιρούς, παρ' όλο που θά νόμιζε κανείς πώς ο πόλεμος έχει απορροφήσει τη σκέψη σε λαούς που πολεμούν—όπως βλέπομε ότι πολεμούν. Θά επιτραπή εδώ να επιχειρήσουμε μία μικρή συμβολή για να πάρωμε μίαν ιδέα από την αληθινή πνευματική κοσμογονία που συντελείται σ' άλλες χώρες, παίρνοντας σαν παράδειγμα την αξιοθαύμαστη εργασία που, ανάμεσα στον πόλεμο και τα περίφημα V2, είχε συντελεσθή στην Άγγλία σχετικά με την μεταπολεμική οργάνωση που πρέπει να πάρη ή εκπαίδευσις για να κάμη μία γενεά πραγματικά αξία των περιστάσεων που έχει να αντιμετωπίση.

Και όντως γίνεται εργασία πραγματικά εμπνευσμένη. Εμπνευσμένη κυρίως από την πείρα του πολέμου. Ο πόλεμος, τό μεγάλο αυτό δοκιμαστήρι, έδειξε πόσο αναιμική ήταν ή γενεά που έπωλώθηκε τις ευθύνες της πολεμικής και μεταπολεμικής δημιουργίας, πόσο αναιμική την έκαμε ο πνευματικός υποσιτισμός και πόση ευθύνη για τόν υποσιτισμό αυτό έχει και ή εκπαίδευση, τό εκπαιδευτικό σύστημα, ή αν θέλετε, ή πνευματική αναρχία που κρατούσε.

Έτσι τό πρόβλημα πώς θά οργανωθή ή μεταπολεμική εποχή, παίρνει και τούτη τη μορφή: Πώς θά οργανωθή ή μεταπολεμική εκπαίδευσις. Ζακετό πρόβλημα για τούς λαούς που θέλουν να ζήσουν. Κι' οι λαοί που δείχνουν τη θέληση τους αυτή με τόν ήρωϊκόν αγώνα του μετώπου, την δείχνουν και με τόν αγώνα στην πνευματική μάχη για τη μόρφωση της νέας γενεάς.

Στό θέμα αυτό υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, όπως βλέπομε σε άρθρα που δημοσιεύονται στα έντυπα που φθάνουν ως εδώ. Μά για να πάρωμε μίαν ιδέα της εργασίας που γίνεται για μία συγχρονισμένη εκπαίδευση, συγχρονισμένη με την πληρέστερη κι' αληθινότερη Έννοια του όρου, αρκεί μία ματιά σε δύο επίσημες εκδόσεις, που περιλαμβάνουν τά επίσημα σχέδια των αρμοδίων εκπαιδευτικών αρχών πάνω στο ζήτημα αυτό. Οι εκδόσεις

έχουν τούς τίτλους: The Youth Service after the War» ή μία(1) «Educational Reconstruction» ή άλλη(2). Η πρώτη είναι έκθεσις ειδικής επιτροπής που συνεστήθη τό 1942 για να γνωματεύση πάνω στα ζητήματα της μορφώσεως της Άγγλικής νεολαίας. Η δεύτερη είναι έκθεσις που υπεβλήθη στη Βουλή των Κοινοτήτων. Και στις δύο εκθέσεις φαίνεται ή μία και ίδια βασική γραμμή: Πρέπει να προσαρμόσωμε την εκπαίδευσή μας. Να την κάμωμε τέτοια, ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες, στην πείρα, στην επιστημονική πρόοδο, στην πνευματική εξέλιξη, στα αίτήματα των νέων καιρών της μεταπολεμικής εποχής.

Να μπούμε σε λεπτομέρειες; Θά αδικήσωμε τά θαυμάσια κείμενα, που θά έπρεπε να μελετηθούν, όπως έχουν, από όλους εκείνους που ενδιαφέρονται όπωςσδήποτε για τη μόρφωση της νεολαίας και για τό καλό του πολιτισμού μας. Πρό παντός όμως να τό μελετήσουν όσοι μιλάν σήμερα για «εκπαιδευτική μεταρρύθμιση» και παρατάσσουν λόγια που δείχνουν έλλειψη οποιασδήποτε κατανοήσεως των εκπαιδευτικών προβλημάτων, όπως εμφανίζονται στον αντικειμενικόν έρευνητή. Είναι καταπληκτικός ο πλούτος των παρατηρήσεων που εμφανίζεται στις, σχετικά σύντομες εντούτοις, εκθέσεις αυτές, παρατηρήσεων που βγαίνουν από μίαν αμερόληπτη αντικειμενική, μά και στοργικά προσεκτική έρευνα.

Η πρώτη έκθεσις, για την μόρφωση της νεολαίας, την υπηρεσία στη νεότερα γενικά, παρακολουθεί τόν νέο σ' όλη του τη ζωή, στην έναλλαγή περιβάλλοντος και έ-

(1) The Youth Service after the War. A Report of the Youth Advisory Council appointed by the President of the Board of Education in 1942 to advise him on questions relating to the Youth Service in England. London 1943 έκδοσις του Board of Education.

(2) Educational Reconstruction. Presented by the President of the Board of Education to Parliament by command of His Majesty. July 1943.

πιδράσεων στο σχολείο μα και στη δουλειά, (γιατί ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τον εργαζόμενο νέο) στο σπίτι. Μιλώντας για το σπίτι σημειώνει ότι οι επιδράσεις που παίρνει το παιδί στην οικογένεια είναι οι πρώτες και δυνατώτερες. Γι' αυτό, λέει, είναι ουσιαστικές να γίνη κάθε τι που είναι δυνατό για να υποστηρίξουμε και να διαφυλάξουμε την οικογένεια σαν την πρώτη και την πιο φυσική κοινωνία, όπου ανήκει κάθε παιδί. Ευτυχώς υπάρχουν εκατοντάδες χιλιάδες καλές οικογένειες σ' αυτή τη χώρα, αλλά δυστυχώς υπάρχουν και πολλές κακές. Χωρίς άμφιβολία οι ασυνήθεις όροι και πειρασμοί της πολεμικής περιόδου έβοήθησαν στην χειροτέρευση των παιδιών, αλλά η ρίζα των αιτίων της έκτροπής των παιδιών πρέπει να ζητηθί στην καταστραμμένη οικογένεια που δεν είχε βρή την εύτυχια και στην οικογένεια που για τον ένα λόγο ή τον άλλο έχασε την στοργή και τη φωτισμένη καθοδήγηση.

Ύστερα από μίαν άνασκόπηση των διαφόρων αυτών παραγόντων για την διάπλαση της νεολαίας η έκθεσις μιλά για τη σπουδαιότητα που έχει ο θρησκευτικός παράγων. 'Ιδού, πάνω κάτω, τι λέει στο θέμα αυτό η έκθεσις:

Έδιστάσαμε, πολύ, γράφει, αν θα έπρεπε να πραγματευθούμε το θέμα αυτό της θρησκείας στην εργασία για τη νεότητα σέ κεφάλαιο χωριστό, γιατί θέλομε ν' αποφύγουμε την εντύπωση, πώς η θρησκεία μπορεί να χωρισθί από τους άλλους παράγοντας, να έξετασθί σαν κάτι που στέκει απομονωμένο. Έτσι θα θέλαμε ν' αποφύγουμε φράσεις σαν: «ή θέσις της θρησκείας στο έργο για τη διάπλαση της νεότητος». 'Η θρησκεία πρέπει να μνη στέκεται σαν κάτι ξεχωριστό, σαν ένας παράγων δίπλα στους άλλους, αλλά να είνα η βάση, το βάθος της εργασίας των άλλων παραγόντων, του σπιτιού, του σχολείου, της δουλειάς, της αναπαύσεως. Και ρητίζει κατόπιν η έκθεσις την έξάπλωση που παίρνει το χριστιανικό έργο ανάμεσα στη νεότητα και την αδέξηση των ενάκων θρησκευτικής και λειτουργικής άγωγής, μα θέλει να έξάρη κυρίως την σπουδαιότητα που έχει η έμπρακτη εμφάνισις της θρησκείας στις διάφορες έκφάνσεις του βίου. Και γι' αυτό χρειάζεται να ύπαρξη ο οδηγητής, που θα είνα ύπερ-ή φανος για την Πίστη του ταπεινός στην έμπρακτη έφαρμογή της και ικανός να την μεταδώσ η σέ άλλους.

Σ' αυτό το μάττο (ποιός δεν το προσυπογράφει;) συνεχίζει η έκθεσις την λεπτομερειακή αντιμετώπιση των διαφόρων ζητημάτων, που είνα κρίμα πώς δεν μπορούμε να παρακολουθήσ αμε έδώ. Ένα μόνο

θα προσθέσωμε, την παρατήρηση της παραγράφου 26: Θέλομε, λέει η έκθεσις, να δούμε ένα γνήσιο χριστιανικό πολιτισμό. Αυτό δεν σημαίνει ένα πολιτισμό που όλοι είνα χριστιανοί με επίγνωση, αλλά σημαίνει πολιτισμό, όπου η χριστιανική πίστις στον Θεό, κι' οι συνέπειες της πίστεως αυτής, το χριστιανικό ιδεώδες της ζωής θα δίδουν τον τόνο στην κοινωνία. Και πάντως, λέει η έκθεσις, πρέπει να τονίσωμε την ανάγκη που έχει η νεότης να πάρη τη θρησκεία σαν βάση για την άγωγή της. Για κάθε νέον πρέπει να ύπαρχουν εύκαιρίες θρησκευτικής άγωγής. Και δεν μπορεί να θεωρηθί σωστό, την ώρα που γίνεται πρόνοια για ψυχαγωγικές και σωματικές εύκαιρίες, να είνα έλαττωματική η πρόνοια για την ύπαρξη δυνατοτήτων θρησκευτικής άγωγής.

'Ακολουθεί ένα ύπεροχο κεφάλαιο σχετικό με την χρησιμοποίηση της έλευθερης ώρας από τον νέο. Μα, δυστυχώς, δεν μπορούμε να επεκταθούμε, μόνο που άναγνωρίζωμε πώς θάπρεπε κάποτε πλατύτερα να γνωρίσωμε οι άναγνώστα των «'Ακτινών» το κεφάλαιο αυτό.

Γιατί άς μάς έπιτραπή να προσθέσωμε έδω, πρέπει να όμολογηθί, πώς μόρφωση ολοκληρωμένη δεν θάχωμε μόνο με το σχολείο. Ούτε μόνο με τους δασκάλους. Το σχολείο, μοναχό του, —το καλύτερο σχολείο—δίνει τροφή, την καλύτερη, έστω, τροφή. Μα πρέπει να χωνευθί, ή τροφή, να άφομοιωθί. 'Κι' αυτό γίνεται ιστή ζωή, τη μετασχηματική άπασοδόληση, στην «έλευθερη ώρα» του νέου. Έπειτα πρέπει ναχούμε ύπ' όμιν και το παιδί που γρήγορα φεύγει από το σχολείο και όμως δεν πρέπει να φύγη από την στοργική πρόνοια για τη διάπλάση του. Κι' άκόμα πώς ο δάσκαλος, ο εκπαιδευτικός γενικά,είνα βέβαια πολύτιμος μα όχι μοναδικός παράγων για κάτι που δεν είνα στενά «έκπαίδευση» παρά γενικώτερα μ όρφωση και που χρειάζεται, βέβαια, τον εκπαιδευτικό, μα όχι μόνον αυτόν. Όλοι οι μορφωτικοί παράγοντες της κοινωνίας πρέπει να συμπάλουν σ' αυτό το έργο.

'Η ίδια βάση ύπαρχει και στην άλλη έκθεσι, το σχέδιο για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην 'Αγγλία. Διαβάζοντας κανείς το σχέδιο θα δη πώς, στον πυρήνα της, η εκπαιδευτική μεταρρύθμισις είνα το ξαναζωντανάμεα της χριστιανικής άγωγής στο νεώτερο σχολείο». 'Ακολουθεί μία τεχνική ειδική έρευνα των επί μέρους ζητημάτων που παρουσιάζονται, κι' έτσι φθάνομε σέ μία διαγραμματική έκθεσι των κυριωτέρων εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων που χρειάζονται. Έχομε ένα σχεδιά-

γραμμά, ὅς ποῦμε, τῆς πορείας πού θά πά-
ρη ἢ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση στὴν
Ἀγγλία. Τὸ σχέδιο αὐτὸ περιλαμβάνει καὶ
εἰδικώτερα θέματα, πού ξεφεύγουν, ἴσως
ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῶν ἐνδιαφερόντων ἑνὸς
περιοδικοῦ ἀφιερωμένου στὰ γενικὰ ζητή-
ματα καὶ στὶς μεγάλες γραμμές. Ὡστόσο
θὰ τὸ παραθέσω, αὐτὸ τοῦλάχιστο, σχεδὸν
αὐτοῦσιο, γιατί δίδει μιὰν εἰκόνα πού σὸ
σύνολό τῆς ἐνδιαφέρει τὸν καθένα: Ἴδου
λοιπὸν τὸ διάγραμμα:

A') Νομοθετικὴ μεταρρύθμι-
σις.

α) Ἡ ἐξασφάλισις εὐκολιῶν γιὰ τὴν ἐκ-
παίδευσιν τῶν παιδιῶν κάτω τῶν 5 ἐτῶν.

β) Ἡ ἀύξησις τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτή-
σεως γενικῶς μέχρι τοῦ 15 ἔτους τῆς ἡλι-
κίας καὶ ἀργότερα μέχρι τοῦ 16.

γ) Συμπλήρωσις τῆς ἀναδιοργανώσε-
ως τῶν δημοσίων σχολείων, ὥστε καλοκτι-
σμένα καὶ καλὰ ἐπιπλωμένα δημοτικὰ σχο-
λεῖα νὰ εἶναι προσιτὰ σ' ὅλα τὰ παιδιά
ἡλικίας μέχρι 11 ἐτῶν καθὼς ἐπίσης καὶ
σχολεῖα «μέσης» ἐκπαιδεύσεως μετὰ διάφο-
ροποιημένες δυνατότητες γιὰ ὅλα τὰ παι-
διὰ ἀνω τῶν 11 ἐτῶν.

δ) Τροποποίησις τῆς κειμένης νομοθε-
σίας, ὥστε:

1) Νὰ τονισθῆ περισσότερο ἡ θέσις τῆς
θρησκευτικῆς ἀγωγῆς ὡς οὐσιώδους στοι-
χείου τῆς ἐκπαιδεύσεως⁽³⁾ καὶ

2) Νὰ καταστήσῃ ἱκανὰ τὰ λεγόμενα
«ἐθελοντικὰ σχολεῖα» νὰ παίξουν τὸν ρό-
λο τοῦς στὶς μεταρρυθμίσεις πού προτει-
νονται.

ε) Εἰσαγωγή ἑνὸς συστήματος ὑποχρε-
ωτικῆς συμπληρωματικῆς ἐκπαιδεύσεως
κατὰ τὶς ἐργασίμες ὥρες γιὰ ἐργαζομέ-

νους νέους μέχρις ἡλικίας 18 ἐτῶν⁽⁴⁾.

στ) Ἐξασφάλισις ἀναλόγων καὶ καταλ-
λήλων εὐκολιῶν γιὰ τὴν τεχνικὴ ἐκπαιδεύ-
ση καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν ἐνηλίκων.

ζ) Ἐπέκτασις τῶν εὐκολιῶν πού ὑπάρ-
χουν γιὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὑγείας καὶ
τῆς φυσικῆς ἀλκιῆς τῶν παιδιῶν καὶ τῶν
νεῶν.

η) Εἰσαγωγή συστήματος ἐποπτείας καὶ
διοικήσεως ὄλων τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων,
εἰς τὰ ὅποια φοιτοῦν παιδιά ἡλικίας ὅπου
ἰσχύει ἡ ὑποχρεωτικὴ φοίτησις.

θ) Προσαρμογὴ τοῦ συστήματος τῆς το-
πικῆς ἐκπαιδευτικῆς διοικήσεως πρὸς τὸ
νέο σχέδιο.

B') Διὰ τῆς διοικητικῆς ὁδοῦ
θὰ πρέπει νὰ γίνουσι οἱ ἀκόλουθες μεταρ-
ρυθμίσεις:

α) Προσθετικὴ μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ
τῶν μαθητῶν στὶς τάξεις τῶν δημοτικῶν
σχολείων.

β) Κατάργησις τοῦ ὑπάρχοντος συστή-
ματος εἰσητηρίων ἐξετάσεων γιὰ τὰ σχο-
λεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀντικα-
τάστασις τῶν ἀπὸ ἄλλο σύστημα κατατά-
ξεως τῶν παιδιῶν πού προάγονται ἀπὸ τὰ
δημοτικὰ σχολεῖα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέ-
σης ἐκπαιδεύσεως.

γ) Μεγαλύτερη ἐπέκτασις τῆς «ὑπηρε-
σίας μορφώσεως τῆς νεότητος».

δ) Ἐξασφάλισις εὐκολιῶν γιὰ τοὺς φτω-
χοὺς φοιτητὰς πού ἐγγράφονται στὸ Πα-
νεπιστήμιο.

ε) Μεταρρυθμίσεις τῶν μεθόδων στρατο-
λογίας καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν δασκάλων.

Καὶ αὐτὰ μὲν, θὰ πῆ ὁ ἀναγνώστης, γί-
νονται στὴν Ἀγγλία. Στὴν Ἑλλάδα ὁ-
μως τί γίνεται; Ἀξίζει, ἀλήθεια, νὰ μᾶς
ἀπασχολήσῃ κόποτε αὐτὸ τὸ θέμα.

π. μλ.

(3) To emphasise the position of religi-
ous instruction as an essential element of
education.

(4) Οἱ ὥρες τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῆς θὰ παίρ-
νονται ἀπὸ τὶς ὥρες ἐργασίας.





ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Τὸ προηγούμενο τεύχος τῶν «Ἀκτίνων» ἀσχολήθηκε μὲ τὴν κρίση στὰ Πανεπιστήμια, θέμα πού εἶναι ζωτικό γιὰ τὴν ἀνώτατη παιδεία. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔρευνα σχετικά μὲ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι πολύτιμη καὶ πρέπει νὰ προωρηθῇ. Ἰδιαίτερη προσοχὴ ἀξίζει νὰ δοθῇ στὴν ἐλεύθερη καὶ ἀβίαστη ἔρευνα σὰν βάση τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πανεπιστημιακοῦ θεσμοῦ.

Μέχρις ὅτου κάμουν τὴν ἐμφάνισή τους τὰ ὀλοκληρωτικά κράτη, πού προσπάθησαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀκόμα ἔρευνα νὰ τὴν κατευθύνουν σύμφωνα μὲ τίς δικές τους ἐπιδιώξεις, τὰ Πανεπιστήμια ὅλου τοῦ κόσμου ζητοῦσαν νὰ βασισθοῦν ἐπάνω στὴν ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας στὴν ἔρευνα αὐτή. Ἦταν μιὰ ἀρχὴ πού ἔδωκε ἐνάμισιν πάνω κάτω αἰῶνα, ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνες, εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐπικρατῇ καὶ πού νομίσθηκε ὅτι μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς θὰ μᾶς ἔδινε τὸν τέλειο τύπο τοῦ ἐπιστήμονος.

Ἐπὶ δυὸ περίπου αἰῶνες ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἰδίως στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, ἦταν δεσμευμένη ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς πού ἦταν φυσικό νὰ θεθοῦν μετὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς Καρτεσιανῆς Φιλοσοφίας. Μὲ τὸν κλονισμό δηλαδὴ τῆς ἐμπιστοσύνης στὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων, πού θεωρήθηκαν ἀπατηλά, ἡ σκέψη, τὸ λογικό, ἀναζητήσεται ὅτι εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλῆς πηγὴ τῆς γνώσεως. Γι' αὐτὸ ἡ ἐπιστήμη, καὶ συνεπῶς καὶ οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες, γιὰ νὰ καταλήξουν σὲ ἀκλόνητα συμπεράσματα ἔπρεπε νὰ ξεκινοῦν ἀπὸ ὀρισμένους «λογικὲς» ἀρχές. Ἔτσι καθήνησε ὥστε οἱ διάφοροι «σοφοὶ» ἀκαδημαϊκοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ διατυπώνουν κατὰ τῶν νέων ἐφευρέσεων ἀντιρρήσεις πού σήμερα προκαλοῦν τὰ γέλοια καὶ σ' ἕναν μαθητὴ τοῦ δημοτικοῦ. Ἔλεγε π. χ. ὅτι εἶναι «ἀδύνατο» νὰ γίνουν

σιδερένια ἀτιμόπλοια, ἢ νὰ κινηθοῦν οἱ ἀτμομηχανές κ.τ.τ. γιατί ἡ «λογικὴ» ἔλεγε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο. Οἱ νεώτερες ὁμοῦ ἀνακαλύψεις, στὴν ἀρχὴ ἐκλόνησαν, μέχρις ὅτου ἐσάρωσαν, τελειωτικά τὰ δεσμὰ πού εἶχαν τεθῆ στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Γιατί ἔδειξαν ὅτι ἡ πραγματικότης δὲν ἀκολουθεῖ πάντοτε ἐκεῖνο πού φαίνεται ὅτι εἶναι «λογικό» καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συλλάβουμε τὴν εἰκόνα τῆς πραγματικότητος ἐπὶ τῆ βάσει μόνο συλλογισμῶν. Οἱ αἰσθήσεις, μὲ τὴν παρατήρηση καὶ τὸ πείραμα, ἔγινε φανερό ὅτι ἦταν ἀπαραίτητες γιὰ νὰ μᾶς δώσουν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἐνθουσιώδης, λοιπόν, προσχώρηση στὴν ἀντίθετη ἄποψη. Τόσος μάλιστα ἦταν ὁ ἐνθουσιασμός, πού ἔφθασαν στὸ ἄλλο ἄκρο νὰ ἀρνοῦνται δηλαδὴ κάθε θεωρητικὴ δεσμευση στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ νὰ θεωροῦν ὅτι μόνο ὅ,τι βλέπουμε καὶ ὅ,τι συλλαμβάνουν οἱ αἰσθήσεις μας εἶναι ἡ πραγματικότης καὶ συνεπῶς καὶ τὸ ἀντιζείμενο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ἔτσι ἔφθασαν οἱ νεώτεροι ἐπιστήμονες νὰ κάνουν τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο σφάλμα ἀπ' ἐκεῖνο πού ἔκανε ὁ Καρτέσιος. Ξεθάβογτας μιὰ λησμονημένη ἀπόπειρα τοῦ Thomas Hobbes, πού ἦταν σύγχρονος μὲ τὸν Καρτέσιο, προσπάθησαν νὰ ἐφαρμοσοῦν τὴ μέθοδο ἐρεύνης τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ στὶς πνευματικὲς ἐπιστῆμες, καὶ σ' αὐτὴ ἀκόμα τὴ Θεολογία! Ἔτσι ὑπῆρξαν «θεολόγοι», πού δὲν ἤθελαν νὰ παραδεχθοῦν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ θαύματος, γιατί δῆθεν ἦταν ἀντίθετο πρὸς τὸ φυσικὸ «νόμο» τῆς αἰτιότητος, ἐνῶ ἄλλοι δὲν παραδέχονταν τὴν ὑπαρξὴ τῆς ψυχῆς, γιατί δὲν τὴν ἀνάκλυψαν... μὲ τὸ ἀνατομικὸ νυστέρι! Ἐπικράτηση, λοιπόν, τέτοιας ἐλευθερίας στὴν «ἐπιστημονικὴ» ἔρευνα, ὥστε καθήνησε σὲ

αυθαιρέτη άρνηση του πνευματικού κό-
σμου⁽¹⁾. Και θα έπεριμένε κανείς, ύστερα
άπο μία τέτοια άπόλυτη έπικράτηση του
ιδανικού της Άνωτάτης Έκπαιδεύσεως,
ότι μέσα στα Πανεπιστήμια θα έδίδασκαν
και θα είχαν μορφωθεί τέτοιες προσωπικό-
τητες, που θα ήταν έτοιμες να θυσιασθούν
για το ιδανικό τους αυτό. Τι συνέβη όμως
στην πραγματικότητα;

ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ."

Δέν είναι ανάγκη να εξετάσουμε τι έγινε
έκει, όπου έπεκράτησε το «ολοκληρωτικό
κράτος». Για να έχουμε μια αντικειμενική
είκόνα άρκει να ιδούμε τι έγινε στη Γερ-
μανία, που δέν είναι μόνο η χώρα, άπ' ό-
που, ύστερα άπο τον Καπλ, ξεπήδησε το
«ελεύθερο Πανεπιστήμιο», αλλά και που
συγκεντρώνει άπόλυτα και τα δύο χαρα-
κτηριστικά, που χρειάζονται στην ερευνά-
μας: και την έπικράτηση της πιο άπόλυ-
της ελευθερίας στην επιστημονική έρευνα,
και την πιο βίαναση επέμβαση για την
κατάπνιξη αυτής της ελευθερίας. Τι έγινε
λοιπόν;

Θά περίμενε κανείς ότι τα Πανεπιστή-
μια, όπου τόσο λατρευόταν το ιδανικό της
ελεύθερης επιστημονικής έρεύνης, θα ή-
σαν εκείνα που θα προσέφεραν τους περισ-
σότερους μάρτυρες στον άγωνα για την
υπεράσπιση της ελευθερίας τους. Άλλ' όχι
μόνον δέν συνέβη αυτό, όχι μόνο δέν είχαν
μάρτυρες της ελευθερίας, αλλά αντίθετος

(1) "Ας σημειωθεί ότι η ελευθερία αυτή δέν
ήταν πραγματική, γιατί οι μόνον φυσικές κυρίως
επιστήμες κράτησαν το δογματισμό της καρτε-
σιανής φιλοσοφίας, οι δέ πνευματικές την προσ-
ήλωση της σε μερικές «θεωρητικές» άρχές, που
τις έβραζαν σαν προϋπόθεση στην έρευνά τους.
"Ας μεταχειρισθούμε το ίδιο παράδειγμα που
αναφέρουμε παραπάνω, δηλαδή την άρνη-
ση της υπάρξεως του θανάτου. "Η άρνησή
του δέν στηρίζονταν στα δεδομένα της παρα-
τηρήσεως και του πειράματος, αλλά σε μία
θεωρητική άρχή, στο «νόμο» της αιτιότητας
όπως τον έλεγαν, που γνωρίζουμε άπο προη-
γουμένα άρθρα των «Ακτιών», πόσο έχει κλο-
νισθεί τελευταία και μέσα ακόμα στις Φυσικές
επιστήμες. Εδύτυχως όμως ότι οι σύγχρονοι έπι-
στήμονες απαλάσσουνται κι' άπ' τις δύο αυτές
δεσμεύσεις.

πολλοί άπο τους καθηγητάς των Άνωτά-
των Σχολών ανέλαβαν να διδάξουν και να
γράφουν τα πιο παράδοξα πράγματα, ά-
πλώς και μόνον για ν' άρέσουν στους ισχυ-
ρους της ημέρας. Άρκει να σημειωθεί ότι
υπήρξαν «επιστήμονες» που όχι μόνο ανέ-
λαβαν να διδάξουν αλλά και έδημοσίευσαν
συγγράμματα για ν' άποδείξουν ότι ο Χρι-
στός δέν ήταν έβραϊός αλλά... άρίας κα-
ταγωγής και μάλιστα γαλατικής, δηλαδή
σχεδόν Γερμανός! "Άλλος πάλι, σ' έναν
πολύ φίλο του και συνάδελφο του κορόι-
δευε την περίφημη θεωρία του Χίτλερ για
την καθαρότητα της φυλής, ενώ ήταν... ο
καθηγητής της ειδικής έδρας στο Πανεπι-
στήμιο!⁽²⁾ "Όσο για την μηχανοποίηση του
φοιτητού ότι κι' αν γράψη κανείς λίγο ει-
ναι. Άρκοίμια να παραπέμψω στη φωτι-
σμένη έρευνα του Robert Pitrou, καθηγη-
τού στο Bordeaux, μόλο που κι' αυτή δέν
έχει υπ' όψη της τη βαρβαρότητα που μάζ
εγκαθάψε ο πόλεμος, γιατί έδημοσιεύθη-
κε στα 1938⁽³⁾.

Θά ερωτήσει όμως κανείς: δέν υπήρξαν
και καθηγητάι που έδειξαν κάπως καλύ-
τερη στάση; Και βέβαια υπήρξαν. Ήσαν
οι καθηγητάι εκείνοι, που έτήρησαν μια πα-
θητική αντίσταση κατά του νέου καθεστώ-
τος ή άλλοι που για λόγους συνειδήσεως
παρητήθησαν ή απέμακρύνθησαν άπο τις
θέσεις τους. Οι καθηγητάι όμως αυτοί, ό-
πως π. χ. ο παγκόσμια γνωστός βιολόγος
Muckermann ή ο ιδρυτής της Λαθεκτι-
κής Θεολογίας Karl Barth κ. ά., ήταν έν-
συνείδητοι χριστιανοί, που αισθάνονταν ότι
δέν μπορούσαν να πουλήσουν την ελευθε-
ρία της συνειδήσεώς των για μια πανεπι-
στημιακή έδρα. Ένώ άπο την άλλη μεριά
υπήρξαν και άλλοι, όπως π. χ. ένας πολύ
γνωστός στους κύκλους των κλασικών φι-
λολόγων καθηγητής του Πανεπιστημίου του
Βερολίνου, που ενώ επί χρόνια όλόκληρα
άνεχονταν την κατάσταση άδιαμαρτύρητα,
όταν βρέθηκε μπροστά στο δίλημμα, ότι
έπρεπε να προτιμήση ή την πανεπιστημια-

(2) "Ας σημειωθεί ότι το γεγονός αυτό είναι
έντελώς άσθεντικό.

(3) Robert Pitrou, Le système éducatif
du IIIème Reich εις Vie intellectuelle,
1938 σελ. 90 έπ.

κή ἔδρα ἢ τὴ γυναῖκα του, πού ἦταν ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, ἀναγκάσθηκε νὰ ὑποβάλλῃ παραίτηση. Πάντως οἱ ἑκατοντάδες τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ τοῦς προσωπικοῦ δὲν ἦταν ἐκεῖνες πού τροφοδότησαν τὰ ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Στὸ σύνολό τοῦς ἀποδείχθηκαν ἄνθρωποι χωρὶς ἰσχυρὴ καὶ πραγματικὰ ἀδούλωτη προσωπικότητα, πού ἦταν ἐτοιμοί, ἀντίθετα μὲ ὅτι ἔλεγαν πὼς ἐπίστευαν, νὰ ὑποκύρουν στὸ νεῖμα τοῦ οἰκιδήλυτου ἐλαιοχορματιστή, πού εἶχε στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία. Ἐνῶ τὰ ἴδια στρατόπεδα φιλοξένησαν ἑπτὰ περίπου χιλιάδες καθολικοὺς ἱερεῖς καὶ προτεστάντες πάστορες, πού γιὰ λόγους συνειδήσεως ἤρωσαν τὸ περιφρονημένο ἀπ' τοὺς «ἐπιστήμονες» ἀνάστημά τοῦς κατὰ τῆς βίας, πού ἐρχόταν νὰ στραγγαλίῃ τὴν ἐλευθερία τοῦς.

Καὶ ἡ σπουδάζουσα νεολαία: Αὐτὴ μόνο κατὰ ἓνα μικρὸ ποσοστὸ ἔδειξε τὴν ἴδια μὲ τοὺς καθηγητὰς τῆς παγερῆς ἀδιαφορία. Γιατὶ μεγάλο μέρος τῆς, ὄχι μόνο δὲν ἀπέκρουσε, ἀλλὰ καὶ δέχθηκε μ' ἐνθουσιασμὸ τὶς ἐθνικοσοσιαλιστικὰς θεωρίες. Οἱ ὑπόλοιποι, σ' ἓνα πάρα πολὺ μικρὸ ποσοστὸ, γιὰ λόγους ὅμως πολιτικοῦς κ' ὄχι ἐλευθερίας συνειδήσεως, ἔδειξαν στὴν ἀρχὴ κάποια ἀντίσταση, ἐνῶ οἱ συνειδητοὶ χριστιανοὶ φοιτηταί, στὴν ἀρχὴ ἔδειξαν κάποιαν ἐπιφυλακτικότητα. Ὑστερα ὅμως, ὅταν ἡ ἐπέμβαση τοῦ Κράτους ἄρχισε νὰ ἀπειλῇ τὴν ἐλευθερία ὄχι μόνο τῆς ἐρεῖνης ἀλλὰ καὶ τῆς συνειδήσεως, ἀνέλαβαν τὸν ἀγῶνα. Μὲ ὁμόφρονες πανεπιστημιακοὺς καὶ ἐξωπανεπιστημιακοὺς διδασκάλους ἴδρυσαν κρυφὰ ἐλεύθερες Σχολές, πού, φυσικά, δὲν ἄρχισαν νὰ ὑποστοῦν τὸν ἀγριο διωγμὸ τῆς περιφρονημῆς καὶ εἰς ὅλους τόσο γνωστῆς μας Γκεσταπό. Παράλληλα ὑπῆρξαν ἄλλοι χριστιανοὶ φοιτηταί, πού προτίμησαν εἰς τὸ τέλος νὰ μὴ λάθρουν τὸ δίπλωμά τοῦς ἐπειδὴ ἐπέμεναν νὰ μὴ λάθρουν μέρος στὴ ναζιστικὴ πανεπιστημιακὴ ὁμάδα, πρῶγμα πού ἦταν ἀπαραίτητο γιὰ νὰ «πετύχη» κανεὶς στὶς ἐξετάσεις.

Ἄν ἐξαίρεση, λοιπόν, κανεὶς τοὺς χριστιανοὺς φοιτητὰς ἢ βαθμολογία πού θὰ ἔβαζε καὶ στὴ σπουδάζουσα νεολαία δὲν

θᾶταν καλύτερη ἀπ' τὴ βαθμολογία τῶν καθηγητῶν τοῦς.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΧΡΕΩΚΟΠΙΑΣ

Στὸν δέκατο ἔνατο ἰδίως αἰῶνα, μὲ τὴν κυριαρχία τῆς ἀρνήσεως καί, ὅπως εἶδαμε πάρα πάνω, μὲ τὸ διωγμὸ κάθε πνευματικοῦ παράγοντος μέσα στὴν ἐπιστήμη, οἱ ἐπιστήμονες ἔχασαν κάτι πού καὶ τοὺς ἴδιους ἐνέπνεε καὶ τοὺς καθιστοῖσε πηγὴ ἐμπνεύσεως γιὰ τοὺς σπουδαστὰς. Ἐχασαν τὴν πίστη, καὶ πῶς συγκεκριμένα τὴ Χριστιανικὴ πίστη. Καὶ στὶς ἀρχές ἢ παροπαράδοτη πίστη πού εἶχαν, ἢ ἡ ὑπόσχεση τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ὅτι αὐτὴ ἦταν δυνατὸν νὰ τὰ ἀντικαταστήσῃ ὅλα καὶ νὰ δώσῃ στὸν ἄνθρωπο τὴν εὐτυχία, ὑπόσχεση πού ἀποτελοῦσε ἓνα ἐξῆλξ τῆς πίστεως, καὶ ἔδινε κάποιον ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴ ζωὴ, δὲν ἄφιναν νὰ φανῇ τὸ κενό. Ὅταν ὅμως ἡ «παροπαράδοτη» ἀναμικτὴ πίστη, μὴ ἀντέχοντα στὸ διωγμὸ πού τῆς εἶχε κηρυχθῆ, ἄρχισε νὰ σβῆνῃ καὶ ὅταν οἱ ὑποσχέσεις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἄρχισαν νὰ διαφρεῖδονται, τότε φάνηκε ὅλο τὸ κενό. Ὁ ἄνθρωπος γενικά καὶ ἰδιαίτερα ὁ σπουδαστὴς δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μᾶθῃ ἀπ' τὴν ἐπιστήμη οὔτε τὸ γιατί ὑπάρχει οὔτε γιὰ τὸ σκοπὸ πού πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὶς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις του, ὅπως δὲν ἦταν δυνατὸν σὲ μιὰ χαρὰ του ἢ σὲ μιὰ θλίψη του νὰ συντροφευθῇ ἀπ' τὰ συνημίτονα ἢ τὶς «συντεταγμένες» τῆς ἐπιστήμης του. Τοῦ ἔλειπε κάτι πού νὰ τὸν ἐνθουσιάζῃ, πού νὰ δώσῃ νόημα στὴν ὑπαρξὴ του, πού νὰ τὸν στηριχθῇ στὴ ζωὴ καὶ νὰ τὸν βοηθῇ νὰ ἀπαλλάσσεται πῶς εὐκολα ἀπ' τὴν τυραννία πού ἔξασσει στὸν ψυχικὸ του κόσμον ἢ συσῶφρευσις τῶν διαφορῶν περιστατικῶν τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Γιατὶ τὰ Πανεπιστήμια, κατὰ κανόνα, δὲν ἦταν τὰ κέντρα πού ἐνέπνεαν τοὺς φοιτητὰς ἢ πού τοὺς δημιουργοῦσαν τὴν πνευματικὴν ἐκείνη ἐνότητα πού ξεκουράζει καὶ βοηθεῖ στὴ ζωὴ. Τὰ Πανεπιστήμια ἔδιναν γνώσεις, ἐνῶ ταυτόχρονα ὁ ἐπαγγελματισμὸς, πού εἶχε δημιουργηθῆ τελευταίως καὶ ὁ ἀναπόφευκτος ἀνταγωνισμὸς τῶν σπουδαστῶν, πῶς πολὺ τοὺς ἐχώριζε παρὰ

τούς ἔνωσε μεταξύ τους. Ἐάν οἱ σπουδασταὶ ἤθελαν νὰ εὗρουν κάτι ἀνώτερο γιὰ τὴ ζωὴ τους, εἰάν θὰ ἤθελαν νὰ νοιώσουν τὸν στενότερο ἐκεῖνο δεσμό, πὸν μόνο ἡ κοινὴ πίστις δημιουργεῖ, ἔπρεπε νὰ στραφοῦν πρὸς ἰδρύματα ἐξωπανεπιστημιακά. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ στάσις τῶν σπουδαστῶν τῆς Γερμανίας γιὰ τὴ στέρηση τῆς ἐλευθερίας στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα: Ἡ ψυχὴ τους δὲν ἀνῆκε στὸ Πανεπιστήμιον· στὸ Πανεπιστήμιον εἶχαν παραδώσει μόνο τὴ διάνοιά τους. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ γιατί μόνο οἱ συνειδητοὶ χριστιανοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι πὸν ἀντέδρασαν ἐνεργά.

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΗ

Κι' ὅμως ἡ ἀπόπειρα τοῦ Χιτλερικοῦ καθεστώτος κατὰ τῆς ἐλευθερίας στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα εἶχε ἓνα ἔρεισμα, ἓνα ἀποκοῦμι πὸν με ἐξυπνάδα καὶ δολιότητα ἐχρησιμοποίησε γιὰ νὰ σταθῇ. Στὸ βάθος ἀποτελοῦσε μία βίαιη ἀπόπειρα γιὰ νὰ ἀποκτήσουν τὰ Πανεπιστήμια ἐκεῖνο, πὸν εἶχαν χάσει στὸν περασμένο αἰῶνα. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι στὴ θέσῃ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἔθετε τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν κοσμοθεωρίαν καί, ἀντὶ νὰ ἀφίση ἡ ἐνέργεια αὐτὴ νὰ εἶναι ἀποτελέσμα ἐλευθερίας ἐσωτερικῆς ἐκλογῆς, ἀπ' ὅπου νὰ ἐξεπήγαζε ἡ ὀλοκληρωμένη ἠθικὴ ἐλευθερία τοῦ σπουδαστοῦ, προσπάθησε νὰ τὸ ἐπιτύχῃ μὲ τὴ βία, ὁπότε ἡ ὑποδοῦλωσί του γινόταν ἀκόμη βαρύτερη. Τὸ χιτλερικό, βέβαια, πείραμα κατέρρευσε μαζὺ μὲ ὀλοκληρὸν τὸ ἀπάνθρωπον καθεστὸς τὸν τὸ πρόβλημα ὁμοῦ τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ Πανεπιστημίου μὲ τὴν ἐξασφάλισιν ὅχι μόνον τῆς ἐλευθε-

ρης ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης ἀλλὰ καὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τοῦ σπουδαστοῦ παραμένει. Ἐάν τὰ Πανεπιστήμια μᾶς δὲν θέλομε νὰ παράγουν καὶ στὸ μέλλον μόνον πολὺῖερα ρομπότ, πρέπει καὶ αὐτὰ νὰ ἀκολουθήσουν ὡς σύνολο τὴ γενικὴ στροφῆ, πὸν ἀρχισε νὰ παρατηρῆται σὲ ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα. Δὲν πρέπει νὰ ὑστερήσουν στὴν κίνησιν τοῦ πνευματικοῦ ζυτηματοῦ. Εὐτυχῶς σὲ πολλὰς χώρας τῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας κατέχουν πρόσωπα, πὸν ἐπάξια μπορεῖ νὰ ὀνεμασθοῦν διδάσκαλοι, μὲ τὴν ἀνώτερη καὶ πλήρη σημασίαν τῆς λέξεως. Στὸ δικὸν μᾶς Πανεπιστήμιον ἐπίσης δὲν λείπουν τὰ ἐνθαρρυντικὰ σημεῖα, ἀλλὰ πολὺν ἀκόμη ἀπέχομε ἀπὸ τὸ νὰ ἔχομε καίμει πλήρη τὴν στροφῆ. Πρέπει νὰ τὸ ἐνηθώσωμε ὅλοι ὅτι γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν ἐλεύθεροι ἄνθρωποι, ὅπως πρέπει νὰ εἶναι οἱ ἐπιστήμονές μᾶς, δὲν ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχη μόνο ἡ δυνατότης τῆς ἐλευθερίας ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης, χρειάζονται καὶ οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι πὸν θὰ καίμουν πραγματικότητας τὴν ἐλευθερίαν αὐτήν, χρειάζεται καὶ ἡ ἐσωτερικὴ, ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία, πὸν μόνο στὴ χριστιανικὴ πίστις εἶναι δυνατὴ. Ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία δὲν εἶναι μόνον τὸ σπάσιμο τῶν δεσμῶν, δὲν εἶναι μόνον ἓνα ἐξωτερικὸν πράγμα, ἀλλ' εἶναι καὶ ἡ ἐλεύθερη διάθεσις ὅλων τῶν ἰκανοτήτων τοῦ ἐλευθεροῦ ἀτόμου γιὰ ἓναν ἀνώτερον σκοπὸν, πὸν δίνει τόσο περισσότερον ἐνθουσιασμὸν σ' ἐκεῖνον πὸν ἐργάζεται γι' αὐτόν, ὅσο μονιμώτερος καὶ στερεώτερος εἶναι. Καὶ σκοπὸς στερεώτερος καὶ μονιμώτερος ἀπὸ τὴν Αἰώνια, τὴν μοναδικὴν Ἀλήθειαν τοῦ Χριστοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλος.

ΕΡ. ΟΛΥΜΠΙΑΣ





ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Α.

Ἡ ἱεραποστολή ἀνάμεσα στοὺς λαούς, πού δέν ἔχουν ἀκούσει τὸ μοναδικὸ καὶ σωτήριο μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου, εἶναι ἕνας θεσμὸς πού συντροφεύει τὴν Ἐκκλησία εὐθὺς ἀπὸ τὴ γέννησί της. Καὶ ἡ ἱεραποστολικὴ προσπάθεια ἔγραψε λαμπρότατες σελίδες στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος· μάλιστα, γιὰ πολλοὺς λαούς, ἔγραψε τὶς πρώτες σελίδες τῆς ἱστορίας τους. Εἰδικώτερα ἡ δική μας Ἐκκλησία στὴν ἀπαρχή της εἶχε τὴν ἱεραποστολή κύριό της μέλημα, καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς οἱ «ἑπτὰ ἀστέρες» οἱ ἑπτὰ κατὰ τόπους ἐκκλησίες πού ἀναφέρονται στὴν Ἁγ. Γραφή (Ἔφεσος, Σμύρνη, Πέργαμος, Θνάτεια, Σάρδεις, Φιλαδέλφεια, Λαοδικεῖα) ἦσαν κέντρα τέτοιων ἱεραποστολικῶν ἐξορηγήσεων, ἐνῶ ἡ σκιάβα στοὺς Ρωμαίους «Ἀχαῖα» εὗρισκε ξαναζωντάνεμα τῆς δόξας πού εἶχε σβύσει μὲ τὴν ἱεραποστολικὴ δράση πού ὀρημητήριό της εἶχε ἑλληνικὲς πόλεις μὲ χριστιανικοὺς πυρήνες, σὰν τὴν Κόρινθο. Καὶ στοὺς ἐπόμενους χρόνους, στὸ Βυζάντιο, ἡ ἱεραποστολικὴ δράση τῆς ἐκκλησίας μας, εἶχε ἀπλωθῆ κυρίως στὴν ἀνατολή, στὸ βορρᾶ, στὸν νότο, στὴν Ἀφρική, χωρὶς νὰ χρωστᾶ λίγα καὶ ἡ Δύσις στὴν εὐεργετικὴ αὐτὴ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα προσπάθεια.

Εἶναι ἀλήθεια, πὼς μὲ τὴ δουλεία τὴν τουρκικὴ ἢ ἐκκλησία μας σπιαμάτησε τὴν ἱεραποστολή αὐτή. Ἄλλο χρέος τὴν ἀπορόφησε, ἢ συντήρηση τῆς χριστιανικῆς πίστεως μέσα στὸ δοῦλο γένος. Ὡστόσο δέν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἔπαυε κάθε ἱεραποστολικὴ κίνηση στὴν ὀρθοδοξία, κι' ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρουμε τὴν ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τῆς Ρωσικῆς ἐκκλησίας πού ἀσφαλῶς πρέπει κάποτε νὰ μᾶς ἀπασχολή-

ση. Καὶ ἔχομε κάθε λόγο νὰ ἐλπίζουμε πὼς ἡ ὀρθόδοξη ἱεραποστολικὴ κίνηση θὰ ἐπαγαλάβῃ τὴν εὐεργετικὴ ἱεραποστολικὴ δραστηριότητά της, μόλις οἱ καιροὶ δείξουν «θύραν ἀνεωγμένην» γιὰ τὴ συνέχιση αὐτῆ ἐνός τόσο λαμπροῦ παρελθόντος. Στὸ μεταξὺ ἀξίζει νὰ ριζώσουμε μὰ ματιὰ στὴν παγγρησιανικὴ ἱεραποστολικὴ κίνηση τῆς νεώτερης ἐποχῆς, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς πολιτιστικῆς ἐπιδράσεως πού ἀπλώνει ἢ προσπάθεια αὐτή, μέσα σὲ δυσκολίες ἀφάνταστες καὶ ἀνυπερβλήτες γιὰ κάθε ἄλλη δύναμη ἔξω ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο.

Δέν ὑπάρχει τομεὺς τοῦ πολιτισμοῦ, στὸν ὁποῖο νὰ μὴν ἀπλώνεται ἡ εὐεργετικὴ δράσις τοῦ ἱεραποστόλου. Ἐπιστήμη, τέχνη, κοινωνικὴ πρόνοια, εἶναι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τομεῖς αὐτοὺς. Ἰδιαιτέρα ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ ἱατρικὴ πρόνοια τῶν ἱεραποστολῶν στὶς μακρινῆς ἐκεῖνες χώρες. Πάνω ἀπ' ὅλα μᾶς μιλοῦν οἱ στατιστικῆς. Στὴν Ἀσία διατηροῦν οἱ ἱεραποστολῆς:

165	γιατροὺς καὶ 787 νοσοκόμους
293	νοσοκομεῖα μὲ 18109 κλίνες
1352	ιατρικοὺς σταθμοὺς
33	λεπροκομεῖα
1073	ὄρφανοτροφεῖα
253	γηροκομεῖα.

Ἀντίστοιχη εἶναι καὶ ἡ ἐργασία στὶς ἄλλες ἡπείρους. Ἄς σημειωθῆ ὅτι ἡ στατιστικὴ αὐτὴ δέν περιλαμβάνει τὴν ἐργασία ὅλων τῶν ἱεραποστολικῶν ὀργανώσεων (*).

Γιὰ νὰ ἀναμετρήσῃ κανεὶς τὸ μέγεθος τῆς ἐργασίας αὐτῆς, πού χαρακτηρίσθηκε

(*) Ἡ στατιστικὴ καθὼς καὶ τὰ ὑπόλοιπα πληροφωρικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρθροῦ εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Ludwig Berg: Christliche Liebestätigkeit in den Missionsländern. 1935.

ἀπὸ ἐπίσημα στόματα ὡς τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀγιώτερο ἔργο τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψη του σὲ τί χαμηλὸ ἐπίπεδο βρίσκονται οἱ ἰθαγενεῖς ἀπὸ κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἄποψη. Ὁ εἰδωλόλατρικὸς κόσμος ἀγνοεῖ τὴν ἀρχὴ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, τὴν ἠθικὴν τάξιν, τὸ σεβασμὸ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Δὲν δίνει καμμιά ἀξία στὸ παιδί, στὴ γυναῖκα, στὴν οἰκογένεια. Καμμιά συμπῆνεια μπροστὰ στὴ δυστυχία καὶ στὴν ἀνάγκη ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος· πλήρης ἀγνοία ὑγιεινῆς προφυλάξεως ἀπὸ τὸ ἄλλο. Κυριολεκτικὰ ἀτελειστικὴ εἶναι ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις σὲ πολλὰς περιοχάς. Ὁ ἀρρωστος ἐγκαταλείπεται πολὺ συχνὰ ἀπὸ τὴν οἰκογένεια καὶ τοὺς φίλους καὶ ἔτσι βυθισμένος στὴν πιὸ βαθειὰ ἀτόγνωση καὶ δεσπομονία, ζεῖ μὴ ζοῖ ἀνάξια ἀνθρώπου. Ἡ βροῦμα, ἡ φέριρα καὶ τὰ ζῶα εἶναι οἱ ἀχώριστοι σύντροφοι τῶν ἀρρωστών. Ξαπλωμένοι πάνω σὲ τομάρι, τυλιγμένοι σὲ κουρέλια, βγάδουν ἀνασθρῆς ἀτελειστικὰς κραυγὰς. Ἐξὴ καὶ ἑπτὰ—ἀρρωστοὶ σ' ἓνα κρεββάτι δὲν εἶναι σπάνιο πρᾶγμα, ὅταν φροντίσῃ ἡ ἐπιδημία—καὶ εἶναι τόσο συχνὲς σὲ κείνες τίς χώρες. Συνταρακτικὰς πληροφορίες ἔδωκε ὁ ἰατρός δρ. W. Selbiger σ' ἓνα λόγο του στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου σχετικὰ μὲ τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν στὴν ἀνατολικὴν Ἀφρική: «60 ἕως 70% τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι προσβεβλημένοι ἀπὸ τὴ σύφιλη. Μολύνσεις σὲ τετραετὴ ἕως ἑξαετὴ παιδιά εἶναι σχεδὸν καθημερινές. Ἡ στειρότης τῶν γάμων εἶναι σήμερα, στὴν ἄλλοτε τόσο γόνιμη Ἀφρική, συχνότερη παρὰ στὴν παλαιὰ Εὐρώπη. Ἡ θνησιμότης τῶν παιδιῶν ἀνέρχεται σὲ 50%. Ἡ ἔλνοσσία εἶναι παντοῦ ξαπλωμένη ἀνάμεσα στοὺς ἰθαγενεῖς· τὰ περισσότερα παιδιά μὲν μὴ γέννηθῶν πεθαίνουν ἔλνοσσία καὶ πολλὰ πεθαίνουν σὲ λίγο. Οἱ ὑποτροπὲς εἶναι συχνότατες λόγῳ τῶν ἀνθυγιεινῶν συνθηκῶν. Ἡ περιθαλίξις τῶν νηπίων εἶναι κάτι ἀγνωστο καὶ ἀπὸ τὰ 10 νεογέννητα 3-4 ἐγκαταλείπουν τὸν κόσμον μέσα σὲ 8 ἡμέρας. Ἀναριθμητὰς γυναῖκες πεθαίνουν κατὰ τὸν τοκετό, γιατί κάθε ἔννοια ὑγιεινῆς προφυλάξεως τοὺς λείπει».

ΔΡΟΜΟΣ ΜΕΤ' ΕΜΠΟΔΙΩΝ

Μέσα σὲ τέτοια κόλαση ἔρχεται ὁ ἱεραπόστολος, καὶ εἰδικώτερα ὁ γιατρός-ἱεραπόστολος, νὰ φέρῃ τὸ βάλσαμον. Καὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ δυσκολίαι αὐτῆς ποὺ σημειώσαμε παραπάνω. Οἱ κόποι καὶ οἱ ταλαιπωρίαι εἶναι ἀφάνταστες στὶς ἀφιλόξενες αὐτῆς χώρες. Νομίζει κανεὶς πὼς διαβάξει μυθιστόρημα περιπετειῶν, ὅταν μελετᾷ τὰ παθήματα τῶν σκαπανέων αὐτῶν τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. «Πολλές, πάρα πολλές ὥρες ἀνεβοκατέβηκα στὸ βουνὸ γιὰ νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς ἀρρωστούς, γράφει ἡ ἰατρός Μάρθα Ditton. Παντοῦ σπηγὲς ποὺ προκαλοῦσαν φρίκη μαζί καὶ οἶκτο. Ἐνάν ἀρρωστο βρήκα μονάχον τοῦ στήν καλύβα του. Ἡ γυναῖκα του μόλις εἶχε πεθάνει ὅταν πῆγα. Ἦταν ξαπλωμένος, ταραγμένος καὶ στεναχίζων πάνω σ' ἓνα τομάρι, σὲ τρομερὴν κατάστασιν. Ἄν παρομοιάσω μὲ σταυλὸ τὴν καλύβα του, δὲν θάναμ ὑπερβολή. Κανεὶς δὲν τὴν ἐπλησίαζε, οὔτε ἀπὸ ἀπόστασις».

Μαζὶ μὲ τίς φυσικὰς δυσκολίαις σιμμαχεῖ καὶ ἡ δεσπομονία, ποὺ φοβᾶται τὸ γιατρό. Ἀνεκδιήγητα εἶναι τὰ βάσανα ποὺ τραβοῦν οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς ἀγάπης, ἕως ὅτου κατορθώσουν νὰ εἰσδύσουν σὲ μιὰ καλύβα, ὅπου ἔχει στήσι τὸ βασίλειον τῆς ἡχοικίλης δυστυχίας. Οἱ ἰθαγενεῖς πιστεύουν ὅτι ὅταν μπῆ ὁ γιατρός στὸ σπίτι τους, μπαίνει κι' ὁ διάβολος μαζί! Ἀλλὰ τί μ' αὐτό; Τότε ἴσα-ἴσα εἶναι ποὺ πεισιμῶνουν οἱ ἐργάται τῆς ἀγάπης. Μὲ τὸ χαρούμενον ἐκεῖνο θεῖόν πείσμα, ποὺ ὑπερπηδᾷ καὶ τὰ μεγαλύτερα ἐμπόδια.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΑΓΑΠΗΣ

Δὲν χρειάζεται πολὺς πονοκέφαλος γιὰ νὰ βρῆ κανεὶς ποιὰ εἶναι τὰ ἐφρόδια καὶ τὰ ἄπλα αὐτῆς τῆς μεγάλης ἐκστρατείας. Εἶναι ψυχικὸς ὁ ὄπλισμός της. Δὲν εἶναι κανένας κούριος οὐμανισμὸς ἢ μιὰ ἀπλή φιλανθρωπία ποὺ τὰ ὑποκινεῖ αὐτά. Ὅσο γι' αὐτὸ μὴν ἀνησυχεῖτε. Κανεὶς Βολταῖρος ἢ Νταντερό ἢ... δὲν ἄφησε τὸ ζεστό γραφεῖον του μὲ τίς μαλακὰς πολυθρόνας γιὰ νῆρθη στοὺς Ζουλοῦ ἢ στοὺς Ὄτεντότους. Κι' εἶναι γνωστὸ, πὼς τὸν καιρὸ

ποὺ οἱ ἱεραποστολοὶ ἐθνισαῖζοντο γιὰ τοὺς μαύρους τῆς Ἀφρική, ὁ Βολταίρος ἦταν ἀπησχολημένος μὲ κάτι πολὺ πιὸ ξεκούραστο καὶ ἐπιπερδές: μὲ τὸ δουλεμπόριο τῶν μαύρων! Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη εἶναι ὁ μοναδικὸς μοχλὸς ποὺ κάνει τὸ νεαρὸ Εὐρωπαϊὸ ἢ τὴν Εὐρωπαϊὰ ν' ἀφήσῃ γονεῖς καὶ ἀδέρφια, σπῖτι καὶ πατρίδα, νὰ θυσιάσῃ διασκεδάσεις καὶ κομφορ, ὑγεία καὶ ζωὴ ἀκόμη, γιὰ νὰ φέρῃ σὲ μαυρὰ σώματα καὶ μαύρες ψυχές τὴ χαρὰ καὶ τὸ φῶς. Ἡ ἀγάπη, θυγατέρα τῆς πίστεως, εἶναι ἐκείνη ποὺ χαρίζει στοὺς νέους αὐτοὺς ἥρωες τὴν καρτερίαν γιὰ νὰ βαστάξουν κοντὰ στ' ἄλλα τὸν ψυχικὸ πόνο τῆς μοναξιάς, τῆς ἀφιλόξενιάς καὶ τῆς ἐχθρότητος ἀκόμη, μέσα στίς πιὸ ἐπικίνδυνες συνθήκες.

«Σήμερα ἔλαβα μιὰ μεγάλη εἰδηση», γράφει μιὰ νεαρὰ ἀδελφὴ ἱεραπόστολος, «πάν νὰ ἐπρόκειται νὰ τὴν καλέσουν σὲ κάτι πανηγύρι, ἐνῶ ἐπρόκειται γιὰ μιὰ μεγάλη θυσία: «Φεύγω γιὰ ἓνα λεπροκομεῖο τῆς Ἰαπωνίας. Νὰ μπορούσα νὰ ἐκφράσω τὰ αἰσθήματα τῆς καρδιάς μου, τὴ γαλήνη μου καὶ τὴ χαρὰ μου! Δέκα φορὲς ἐδιάβασα τὴν ἐπιστολή, ποὺ μοῦ ἔφερε τὸ χαρούμενο μήνυμα. Πῶς θὰ σηκώσω ὅμως μιὰ τόσο τιμητικὴ κλήση! Τί μεγάλη χάρις, νὰ μὲ διαλέξῃ ὁ Θεός!»

Νὰ σχολιάσωμε τέτοια διαμάντια; Θάταν πολὺ τολμηροί. «Ἄς ὑποκληθῶμε καλύτερα μὲ σεβασμὸ πορστὰ στοὺς νεότερους αὐτοὺς ἥρωες τοῦ Χριστιανισμοῦ.

ΓΙΑΤΡΟΙ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Εἶναι εὐνόητο ὅτι στὸ ἱατρικὸ ἔργο τῶν ἱεραποστόλων πρωτεύοντα ρόλον παίζουν οἱ γιατροί. Μαζρὸνὰ ἀπ' τὰ σπῖτια τους, ἀναλαμβάνουν τὸ βαρὺ ἔργο νὰ θέσουν τὴν ἐπιστὴμὴ τους στὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάπης. Πλάι στὸν ἱερέα καὶ στὸ δάσκαλο, ἀποτελοῦν ἓνα ἀπ' τὰ κύρια πρόσωπα κάθε ἱεραποστολῆς, καὶ συγχρόνως ἓνα σπουδαῖο φερέα χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ στίς ἡμίγειες χῶρες. Νὰ πῶς ἐτόνισε τὰ ἐφόδια τοῦ γιαιτροῦ-ἱεραποστόλου ἓνας εἰδικός, ὁ Preston Maxwell, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Πεκίνου, στὴν ἐτήσια συνέλευση τοῦ ἱατρικοῦ ἱεραποστολικοῦ Συλλόγου τὸν Ὀ-

κτώβριο τοῦ 1934 στὸ Λονδίνο: «Πρῶτον πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἀπὸ τὴν πράξη τὸ ζωντανὸ Χριστιανισμὸ. Δεύτερον νὰ εἶναι κάτοχος τῆς ἐπιστῆμης του. Τρίτον νὰ πλησιάζῃ τοὺς ἰθαγενεῖς σὰν φίλος κ' ὄχι σὰν ἀφέντης. Τέταρον νὰ ξέρῃ καλὰ τὴ γλώσσα τους. Πέμπτον νὰ ἔχῃ μιὰ πλατεῖα μόρφωση».

Τὸν εὐγενικό αὐτὸ δρόμο ἔχουν ἀκολουθήσει πλήθος γιαιτρῶν μέχρι σήμερα. Ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἔρχονται μινύματα γιὰ τὰ ἡρωϊκὰ αὐτὰ παιδιά, ποὺ δοξάζουν τὴ φάλαγγα τῶν χριστιανῶν γιαιτρῶν.

Δὲν λείπουν ὅμως καὶ οἱ τραγικὲς σελίδες στὴ ζωὴ τῶν ἱατρῶν ἱεραποστόλων. Κι' οἱ σελίδες αὐτὲς ἐξαιροῦν περισσότερον τὴν αὐταπάρησή τους καὶ δείχνουν πῶς ἡ ἀγάπη τους φθάνει ὡς τὸν ἡρωϊσμό. Ὁ δρ. Drexler τὸ 1934 γύριζε ἀπ' τὴν ἄδεια του στὸ Τοῖν-Κόδ τῆς Κίνας. Μιὰ στάσις ξέσπασε τότε ἐναντίον τῶν ξένων ποὺ ἦσαν ἐκεῖ καὶ ἰδίως τῶν ἱεραποστόλων. Μιὰ συμμορία χτύπησε τὴν ἐκκλησία καὶ τὸ νεόκτιστο νοσοκομεῖο, κατέστρεψε τὶς νέες ἐγκαταστάσεις καὶ ὄλες τὶς αἰθουσες... Ἄλλ' ἡ καταστροφὴ δὲν ἀπογοήτευσε τὸν ἱεραπόστολο. Ὁ δρ. Drexler μὲ ὑποδειγματικὴ καρτερίαν ξανάρχισε τὴ δουλειὰ τῆς ἀναδημιουργίας, ὅπως τὴν εἶχε πρωταρχῆσαι πρὸ δεκαετίας.

Τελευταῖα ἀναφέρομε μὴν ἀπ' τὶς διαπρεπέστερες μορφές τῶν ἱατρικῶν ἱεραποστόλων, μιὰ γυναῖκα χειροῦργο, τὴν δρα Ἄννα Roggen. Ἀφοῦ σπούδασε σὲ τρία εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια, ἀκολούθησε μιὰ ἱεραποστολὴ στὴ Νότιο Ἀμερικὴ κ' ἔπειτα στὴν Κίνα, πιστὴ πάντα στὴν ὑπόσχεση ποῦχε δώσει: «Θέλω νὰ θέσω ὄλες μου τὶς δυνάμεις στὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἱατρικῆς ἱεραποστολῆς!» Ἐργάστηκε ἀκατάπνητα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς καθημερινὲς ἐγχειρήσεις, ἐξήταξε 50-70 ἔξωτερικούς ἀσθενεῖς. Ἀπάνω στὴ δουλειὰ τὴν ἐξαρχατήριζε γερὴ ἐπιστημονικὴ κατάρτιση, ἐνεργητικότης, πρακτικὸ πνεῦμα καὶ γαλήνιο ὕφος, ποὺ κινούσαν τὸ θαυμασμό. Ὁ θάνατός της (13 Ἰαν. 1931) προκάλεσε γενικὸ πένθος. Τὸ νοσοκομεῖο καὶ ἡ πόλις ὀλόκληρη ξέσπασε σὲ θρήνο, ἀκόμη κ' οἱ

ἐντελῶς ἀδιάφοροι. Καὶ τὸ συγκινητικώτερο ἀπ' ὅλα: οἱ αἰσθηματικοὶ Κινέζοι χρομάσαν ἔξω ἀπ' τὸν ἱεραποστολικὸ σταθμὸ, ὅπου πέθανε ἡ ἀγαπημένη τους ἀδελφή, μιὰν ἐπιγραφή μὲ τὶς λέξεις: «Ἡ φωνὴ μὲ τὶς ἀγαθοεργίες καὶ τὰ μυρουδάτα λουλούδια!» Ἦταν ἡ ὑπέρτατη ἐκδήλωσις τῆς βαθεῖας εὐγνωμοσύνης τους. Καὶ ἡ ἀνδρόμητη αὐτῆ ἐπιγραφή πόσο περισσότερο ἄξιζε ἀπὸ τὶς κενόδοξες γυαλιστερές πινακίδες καὶ διαφημίσεις πολλῶν γιατρῶν, ἢ ἀπὸ τὶς στῆλες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὅπου πολλὰς κυρίες ἀγωνίζονται νὰ περαστῇ τὸ ὄνομά τους, σὰν νὰ μπορούσε αὐτὸ νὰ συμπληρώσῃ τὸ κενὸ τῆς κούφιας καὶ ἀχρηστῆς ζωῆς τους.

ΙΑΤΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Εἶναι ἐκκλησιαστικὴ ἢ νοσοκομειακὴ ὁργάνωσις ἐκεῖ ὅπου ἔχουν πατήσῃ τὸ πόδι τους οἱ ἱεραπόστολοι. Σὲ μέρη ποὺ ἀπέχουν χιλιάδες μίλια ἀπὸ τὴν «πολιτισμένην» Εὐρώπην, σὲ μέρη ὅπου δὲν ἔχουν φθάσει ἀκόμη «τὰ φῶτα» τῆς ἀνήσεως, ἔχει προηγηθῆ ἕνας εὐεργετικὸς πρὸδρομος: ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη. Καὶ βλέπει κανεὶς παντοῦ στημένα τὰ τρώαιά της. Μέσα στίς ζουγγλες καὶ στίς σαβάνες, ἱατρικοὶ σταθμοὶ καὶ νοσοκομεία. Ἐκεῖ ποὺ ἐξεκοκκαλίζονται τὰ θύματα τῶν ἀνθρωποφάγων, δένονται τώρα πληγῆς καὶ θεραπεύονται ἀσθενεῖς. Ἡ ἱατρικὴ χειραγωγομένη ἀπὸ τὴν ἀγάπην, σκορπίζει τὶς εὐεργεσίας της στοὺς ἰθαγενεῖς πληθυσμοὺς.

Τὸ κύριον μέσο μὲ τὸ ὁποῖον ἀντεπεξέρχονται οἱ ἱεραποστολὲς στὴν ἀφάνταστη ὑγεινὴ ἀδύνατον, εἶναι οἱ ἱατρικοὶ σταθμοί. Τέτοιοι ὑπάρχουν 1325 στὴν Ἀσία, 1074 στὴν Ἀφρική, 130 στὴν Ἀμερικὴ καὶ 278 στὴν Αὐστράλιαν καὶ Ὠκεανία. Χιλιάδες ἰθαγενεῖς καταφεύγουν σ' αὐτὰ τὰ μοναδικὰ ἄσυλα τοῦ πόνου καὶ ἀντὶ ἐλαχίστου ποσοῦ ἢ καὶ ἐντελῶς δωρεάν βρῖσκουν τὴν ἀνακούφισιν. Σὲ μιὰ μόνον ἐπαρχίαν (Λαγκὸβ) τῆς Κίνας ἐνοσηλεύθησαν 62.000 ἀσθενεῖς τὸ 1934! Σὲ ἄλλη περιοχὴ τῆς Κίνας (Σοχὸβ) ἰδρύθηκε τὸ 1929 ἕνας τέτοιος σταθμὸς: μέσα σὲ 8 μέρες εἶχε διαδοθῆ σ' ὅλην τὴν περιοχὴ ἀκτίνας

100 χιλιομέτρων ὅτι στὸ σταθμὸ αὐτὸ μπορούσε καθένας νὰ νοσηλευθῆ δωρεάν. Λαζόσοι τοινάχιστον ἤρχοντο κάθε μέρα. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι πολλοί. Γιατὶ σὲ ἄλλη περιοχὴ τῆς Ἀφρικῆς (Κοζιλάν-Βύλλ) νοσηλεύονται καθημερινῶς 450 σ' ἕνα σταθμὸ! Καὶ τί εἶδους περιθάλψην κάνουν οἱ ἱατρικοὶ σταθμοί; Ὅχι βέβαια μιὰ ξερὴ γνωμάτευσις ἢ μιὰ συνταγὴ. Δίνουν καὶ φάρμακα, κάνουν ἐνέσεις καὶ ἐγχειρήσεις. Ἄρχει νὰ ἀναφέρουσι ὅτι στὸ Νίγκ-Λὸ τῆς Κίνας οἱ 11 ἱατρικοὶ σταθμοὶ τῆς περιοχῆς χορηγοῦν 280.000 φάρμακα τὸ χρόνο. Καὶ τὰ φάρμακα αὐτὰ δὲν εἶναι κανένα ὑπουργεῖο ὑγεινῆς ἢ κανένα ἐργοστάσιον ποὺ τὰ προμηθεύει. Εἶναι προϊόντα ἐργάνων καὶ συνεισφορῶν χριστιανικῶν ὁργανώσεων. Εἶναι ὅμως ἀκόμη προϊόν καὶ ἐξοικονόμησις τῆς αὐστηρῆς ἀφιλοκερδείας τῶν ἱατρῶν-ἱεραποστολῶν. Διότι στὰ ἱατρεία αὐτὰ κατοικεῖ ἡ ἀφιλοκερδῆς ἱατρικὴ ποὺ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ ἀγάπην.

Ἄν ὅμως στὰ μικρότερα μέρη ἀρχει ἕνας ἱατρικὸς σταθμὸς, στὰ μεγαλύτερα εἶναι ἀπαραίτητο τὸ νοσοκομεῖο. 771 νοσοκομεία ἀριθμοῦν οἱ ἱεραποστολὲς μὲ 36.301 κρεβάτια. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ θὰ τὰ ζηλεύανε καὶ εὐρωπαϊκῆς πρωτεύουσας ἀκόμη, ὅπως τὸ θεραπευτήριον τῆς Παναγίας στὴ Σαγκάη μὲ 700 κρεβάτια καὶ τὸν Φραγκισκανῶν ἀδελφῶν στὸ Τόκιο μὲ τὶς θαυμάσιες ἐγκαταστάσεις του καὶ τὰ πρότυπα ἐργαστήρια, ποὺ τὰ θαυμάζουν καὶ οἱ ἔξοι. Ἐκτὸς ἀπ' τὶς μεγάλας κομποπόλεις, καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη ὑπάρχουν νοσοκομεία. Ἀ. χ. στὴν παγωμένη Ἰσλανδία ὑπάρχουν τρία, καὶ στὴν περιοχὴ Ραμπανού 6 μεγάλα καὶ 18 μικρά. Ἀξίζει νὰ ρίξῃ κανεὶς μιὰ ματιὰ στὸ πλῆθος ποὺ νοσηλεύεται στὰ ἱεραποστολικά νοσοκομεία. Τὸ 1929 νοσηλεύθησαν στὸ θεραπευτήριον τῆς Χαΐφας 15 Αἰγύπτιοι, 11 Ἀγγλοὶ, 6 Ἀμερικανοί, 6 Ἀρμενιοὶ, 2 Αὐστριακοί, 3 Βόσνιοι, 1 Βούλγαρος, 2 Γάλλοι, 103 Γερμανοί, 4 Γιουγκοσλαῖοι, 1 Ἑλλήν, 2 Ἰταλοὶ, 1 Ἑλβετός, 4 Λιθουανοί, 504 Παλαιστινοί, 11 Πέρσαι, 75 Πολωνοί, 12 Ρουμῖνοι, 58 Ρῶσοι, 6 Οὐγγροὶ, 2 Σλοβάκοι. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς δέχεται μὲ καλω-

σύνη ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη. Κανένας δὲν φεύγει, ἀν δὲν πάρη κάποιο βάλσαμο γιὰ τὸν πόνο του.

ΟΙ ΤΡΟΠΙΚΕΣ ΜΑΣΤΙΓΕΣ

Τεράστιες εἶναι οἱ φροντίδες τῶν ἱατρικῶν ἱεραποστόλων γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν τροπικῶν νόσων. Καὶ μόνο τὰ ὀνόματα τῶν νόσων αὐτῶν προκαλοῦν φρίκη: χολέρα, πανώλης, ἐξανθηματικός τύφος, κίτρινος πυρετός, εὐλογιά, ἀρροσταια τοῦ ἔθνου καὶ πρὸ πάντων ἡ καταστρεπτικώτατη λέπρα. Σ' αὐτὲς τὶς ἀρρώστειες πρέπει νὰ προστεθῆ καὶ ἡ φοβερὴ ὀπιομανία. Ὅλες αὐτὲς οἱ πληγὲς ἀποδεκατίζουν τὸν ἰθαγενῆ πληθυσμό, χωρὶς νὰ ὑπάσχη καμμιὰ καταπολέμηση ἀπὸ τοὺς ντόπιους. Καὶ πάλι ἡ ἱατρικὴ ἱεραποστολὴ εἶναι ὁ μοναδικὸς σωτήρας. Ἡ ἐργασία τῆς εἶναι διπλή: ἐπιστημονικὴ μελέτη τῶν τροπικῶν νόσων καὶ συστηματικὴ καταπολέμησης τῶν ἐπιδημιῶν. Θ' ἀναφέρουμε μόνο μερικὰ χαρακτηριστικὰ σημεία.

Ἡ θραύση πού προκαλεῖ κάθε τόσο ὁ ἐξανθηματικός τύφος στὴν Ἄπω Ἀνατολὴ εἶναι μεγάλη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἰθαγενῆ πληθυσμό πού προσβάλλει, δὲν ἀφήνει οὔτε τοὺς ἱεραποστόλους, οὔτε τοὺς γιατροὺς. Πολλοὶ ἔχουν πέσει στὸ βωμὸ τῆς ἀγάπης, στὰ μακρινὰ ἐκεῖνα μέρη. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς ἀγὼνας ἐναντίον τοῦ τύφου δὲν πάει πίσω. Εἶναι Ἰακονστό τὸ ὄνομα τοῦ γιατροῦ ἱεραποστόλου δρος Ruttens, πού ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του στὴν καταπολέμηση τοῦ τρομεροῦ μικροβίου. Ἐφερε στὴν Κίνα τὸ 1931 καὶ ἐχρησιμοποίησε ἐντατικὰ τὸν ὁρὸ τοῦ (Weil) ἔπειτα ἴδρυνε στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Πεκίνου μικροβιολογικὸ ἐργαστήριο καὶ ἐκεῖ μελετοῦσε τὸ μικροβίον καὶ παρεσεύαζε τὸν ὁρὸ, πού ἔστειλε στὶς ἱεραποστολές. Τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν λαμπρά. Τὸ ὄνομα τοῦ δρος Ruttens μένει χαρακτηρισμὸν μὲ χρυσὰ γράμματα στὸν ζινεζικὸ λαό.

Μεγάλος εἶναι καὶ ὁ ἀγὼνας πού ἔχουν ἀναλάβει οἱ ἱεραποστολοὶ γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς ὀπιομανίας. Στὴν Κίνα καὶ στὴν Ἰαπωνία ἔχει ἀπαγορευθῆ αὐστηρὰ

τὸ κάπνισμα τοῦ ὀπίου. Παρ' ὅλα αὐτά, μένει εὐρύτατο περιθώριο γιὰ τὴν ἀνάλογη καταπολέμηση ἐκ μέρους τῶν ἱεραποστόλων. Ὁ ἀγὼνας συνίσταται κυρίως στὴν κατάλληλη διαφύλαξη τῶν ἰθαγενῶν. Πλήθος σχετικῶν ἐγκυκλίων ἔχουν ἐκδοθῆ. Οἱ ἐπιτυχίες εἶναι μεγάλες: πρὸ πάντων δὲ ὅπου ὑπάρχουν χριστιανοὶ ἰθαγενεῖς αὐτοὶ εἶναι οἱ μόνοι πού δὲν καπνίζουν καὶ ἔτσι δίνουν ἓνα λαμπρὸ παράδειγμα πού τὸ μιμνῶνται καὶ οἱ ἄλλοι.

Καὶ οἱ ἐπιδημίες τῆς πανώλους δὲν εἶναι σπάνιες, πρὸ πάντων στὴν Κίνα, Μογγολία καὶ Ἰνδίες. Δραματικὴ εἶναι ἀνάμεσα στὰ ἄφθονα παραδείγματα τῆς αὐτοθυσίας ἢ ἀφήγηση τοῦ ἱεραποστόλου Paul Müller στὸ Λανχόβ τῆς Κίνας. Ξεκινᾷ μὲ τὸ ποδήλατο γιὰ νὰ μεταφέρῃ τὸν ὁρὸ στὶς προσβεβλημένους περιοχὲς τοῦ Κανσοῦ. Περιπλανᾶται τρεῖς ἡμέρες σὲ ἀφιλόξενα ἐδάφη νησιτικῶς, τρέχει τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα μὲ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, περνᾷ ποτάμια χωρὶς γέφυρες μὲ τὸ ποδήλατο στὴν πλάτη. Καὶ μόλις φθάνει ἀποκαταμμένος, ἀρχίζει ἀμέσως τὸν ἀγὼνα: ἐμβολιασμούς, μέτρα καθαριότητος καὶ ἀπομονώσεως, καταπολέμηση τοῦ πανικοῦ, ταφὴ τῶν νεκρῶν.... Καὶ εἶναι τόσα τὰ παραδείγματα τῶν χριστιανῶν γιατρῶν πού πεθαίνουν πάνω στὸ καθήκον!

Τὰ ἴδια μέρη τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς ἐπισκέπτεται συχνὰ καὶ ἡ χολέρα. Τραγικὲς ἦταν οἱ ἐπιδημίες τοῦ 1896 καὶ τοῦ 1932. Ὅλη ἡ δουλειὰ ἔπεσε στοὺς ἱεραποστόλους. Ξαφνικὰ ἡ ἐπιδημία εἰσβάλλει σ' ἓνα χριστιανικὸ ὄρφανοτροφεῖο τῶν Ἰνδιῶν. Οἱ ἀδελφὲς ἐντείνουν τὶς δυνάμεις τους γιὰ νὰ σώσουν τὰ ὄρφανά. Μὰ ἀπ' τὶς πρῶτες μέρες κίόλας πεθαίνουν δεκαπέντε. Καὶ τότε ἀρχίζουν νὰ πέφτουν μιά-μιά καὶ οἱ ἀδελφές. Μιὰ συγκινητικὴ σκηνὴ λαμβάνει τότε χώραν. Τὰ ὄρφανά ἀγκαλιάζουν τὶς ἀφρωσιμμένες τους προστάτιδες καὶ δὲν ἐννοοῦν νὰ ξεκολλήσουν ἀπὸ πάνω τους! Κι' αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς ἄπειρες ἐκδηλώσεις εὐγνωμοσύνης πού δείχνουν οἱ βασανισμένοι ἰθαγενεῖς στὴν πολὺπλευρὴ καὶ ζωντανὴ ἀγάπη τῶν ἱεραποστόλων.

ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΛΕΠΡΑ

Ἀνάμεσα σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ὀργανωμένης ἀγάπης, ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἀναμφισβήτητα ὁ τομεὺς τῆς περιθάλψεως τῶν λεπρῶν, τόσο γιὰ τὴν ὑψηλὴ ἠθικὴ ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐκπολιτιστικὴ του ἀξία.

Ἡ τόσο βασιανιστικὴ αὐτὴ ἀρρώστεια ποὺ προκαλεῖ τὴν ἀηδία καὶ ταλαιπωρεῖ ἀφάνταστα τὸν πάσχοντα, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴν ἐκκύση τὴν ἰδιαίτερον συμπάθεια τῶν ἱεραποστολῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἀνέκαθεν ἐγνώριζε τὴν περιθάλψη τῶν λεπρῶν. Τὸν μεσαῖονα ποὺ πρωτοπαρουσιάστηκε ἡ λέπρα στὴν Εὐρώπη, ἰδρυθῆκαν ἀσπύλα καὶ ὀργανώθηκαν ἀποστολὲς καὶ σ' ἐμᾶς στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὴ Δύση. Σήμερα ποὺ ἡ λέπρα κάνει θραύση στὰ τροπικὰ καὶ ὑποτροπικὰ μέρη, ἡ Χριστιανὸς δὲν λησιμονεῖ τὰ δυστυχισμένα αὐτὰ πλάσματα, ποὺ ὑπόκεινται σὲ μιὰ βαθμιαία ἀποσύνθεση τοῦ ὀργανισμοῦ των. 25.000 λεπροὶ περιθάλπονται ἀπὸ τὴν παγκόσμια ἱεραποστολή. Ἀπ' αὐτοὺς οἱ μισοὶ νοσηλεύονται ἀπ' τοὺς ἰατρικοὺς σταθμοὺς καὶ οἱ ἄλλοι μισοὶ εἶναι τροφίμοι στὰ 108 ἱεραποστολικά λεπροκομεία (33 στὴν Ἀσία 59 στὴν Ἀφρική, 4 στὴν Ἀμερική, 12 στὴν Ὁκεανία). Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν 500 καὶ 1000 ἀσθενεῖς. Ἡ μέριμνα γιὰ τοὺς λεπροὺς ἀποβλέπει ὄχι μόνον στὴν ὑλικὴ συντήρηση καὶ σωματικὴ περιθάλψη, ἀλλὰ καὶ στὴν πνευματικὴ τροφοδοσία. Στὸ ἐκκλησιαστικὸν κάθε λεπροκομεῖον μαζεύονται τὶς Κυριακὰς καὶ τὶς γιορτὲς οἱ δυστυχισμένοι, γιὰ νὰ βροῦν ἀνακούφιση. Οἱ ἀνάτηροι μετὰ τὶς πατερίτσες τους. Οἱ γέροι ἀκουμπᾶνε στὰ μικρὰ παιδιὰ. Μητέρες ἔρχονται μὲ τὰ μορὰ τους. Δὲν εἶναι σπάνιο, λεπροὶ ποὺ ἔχουν χάσει τὰ ἄκρα, νάρχωνται μπουσουλώντας μὲ τοὺς ἀγκῶνας καὶ τὰ γόνατα.

Ἡ κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ δυστυχία, ποὺ συντροφεύει τὴ μεγάλη αὐτὴ πληγὴ, δὲν περιγράφεται. Καὶ τὸ χειρότερο: τέλεια ἐγκατάλειψη ἀπ' τοὺς συγγενεῖς καὶ τὶς ἀρχές. Στὴν Κίνα π.χ., ὅπου ὑπάρχουν πολλὰς χιλιάδες λεπρῶν σὲ κάθε ἐπαρχία, βλέπει κανεὶς στὶς πόλεις ὁμάδες λεπρῶν ποὺ ζητιανεύουν ἀπὸ μαγαζὶ σὲ μαγαζὶ. Ἄλ-

λοι ἐπιδίδονται στὴν κλεψία καὶ στὴ δημοσία ἀνηθικότητα. Οἱ ἀσπλαγγες ἀρχές ἐπανειλημμένως ἐσοκόωσαν τέτοια δυστυχισμένα ὄντα, γιὰ νὰ τὰ ξεφορτωθοῦν. Ἄλλοτε γίνεται καὶ τὸ ἔξης: Τοὺς βάζουν ὅλους σ' ἓνα μεγάλο λάκκο, ρίχνουν πετρέλαιον καὶ πυροβολοῦν... γιὰ νὰ μὴ μείνῃ κανεὶς. Ἄλλοι τοὺς ἀναγκάζουν ν' αὐτοκτονήσουν, ἢ, ἀφοῦ τοὺς μεθύσουν, τοὺς κλείνουν σὲ μιὰ κάσα καὶ τοὺς καίνε! Ἐὰν ἡ πολιτεία δὲν λαμβάνει καμμιά πρόνοια γιὰ τοὺς λεπροὺς, καὶ ἡ ἰθαγενὴς θρησκεία δὲν κάνει τίποτε. Ἀκόμη καὶ ὁ Βουδισμὸς ποὺ εἶνε πανίσχυρος στὴν Ἄπω Ἀνατολή, τοὺς ἀγνοεῖ τελείως. Ἔτσι ὅλη ἡ φροντίδα πέφτει στὰ χέρια τῶν χριστιανῶν ἱεραποστολῶν.

Τὸ μεγάλο ρεῦμα γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν λεπρῶν ξέσπασε πρὸ πάντων ἀπ' τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Βέλγος ἱεραποστολὸς Λαμάνος θυσίαστηκε στὸ λεπροκομεῖον τῶν νήσων Χαβάι (*). Στὸ ἄκουσμα τῆς ἠρωϊκῆς ἐκείνης αὐτοθυσίας, μιὰ παγκόσμια σταυροφορία ἀγάπης ἀρχισε τότε, ποῦχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς λεπροκομίας. Ἀπάνω ἀπὸ χίλιους περιλαμβάνει σήμερα ἡ στρατιὰ τῶν ἠρώων, ποὺ ἔχουν ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ τους στὴν περιθάλψη τῶν λεπρῶν. Μακρὰν ἀπ' τὰ σπῖτια τους, κλεισμένοι μέσα στὶς ἀνθρωπίνες κολάσεις, δὲν σκέπτονται πιά τὴ γλυκεῖά τους πατρίδα, δὲν ζητοῦν ποτὲ νὰ πάρουν καμμιά ἀδεια. Χαρὰ τους καὶ διασκέδασή τους εἶναι νὰ δένουν τὶς ἀστεϊρεύτες πληγὲς τῶν πονεμένων, νὰ τοὺς χαρίζουν ἐλπίδα καὶ θάρρος. Καὶ νὰ συλλογισθῇ κανεὶς ὅτι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους τῆς ἀγάπης εἶναι τὶς περισσότερες φορὲς νεαρὲς κοπέλλες, νέοι καλοκαθημένοι, ἐπιστήμονες μὲ ὄνομα. «Καὶ μόνον ἂν ἐπρόκειτο νὰ δέσω ἓνα λεπρὸ—ἔλεγε μιὰ ἀπ' τὶς νέες αὐτές—δὲν θὰ μοῦ κακοφαινόταν νάρχομαι στὴν ἱεραποστολή. Εἶμαι ἡ εὐτυχέστερη ἀδελφή, τὸ εὐτυχέστερο πλάσμα στὴν ὑπηρεσία τῶν πονεμένων μελῶν τοῦ Κυρίου μας, καὶ ὅλες μας ἔτσι σκεπτόμαστε καὶ αἰσθανόμαστε!» Εἶναι ζήτημα ἂν ὑπάρχη κάτι ἄλλο

(* Βλ. ἄρθρο: «Στὸ βωμὸ τῆς ἀγάπης», Ἀκτίνες Μάρτιος 1944, σελ. 72

πὸν νὰ μπορῇ νὰ ὀνομασθῇ πρὸ ἄξια «μη-
μεῖο πολιτισμοῦ» ἀπὸ παρόμοιες ὁμολογίες
χαρούμενης αὐτοθυσίας καὶ ἠρωϊσμοῦ.

Χρόος τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης στὴ μνή-
μη τους εἶναι ν' ἀναφέρωμε μερικά ὀνόμα-
τα. Πρῶτα-πρῶτα τὸ Βέλγο μάρτυρα τοῦ
Μολοκᾶ Λαμιανὸ De Veuster, τοὺς συνεχο-
γᾶτες τοῦ Bürgermann καὶ Dutton· τὸν
Bakker, ἱεραπόστολο στὸ Σουριάν, τὸν
Beuzyn στὴ Μαδαγασκάρη, τὸν Villard
ποῦ πέθανε 74 χρόνων στὴ Νέα Καληδο-
νία, τὸν Wehinger καὶ τὸν Unia στὴν Κο-
λομβία, τὸν Nicouleau στὰς νήσους Φίτζι,
τὸν Charles στὴν Ἀβυσηνία, ποῦ τὸν ἀ-
νεκίηρξε ἑπτότη τῆς τιμῆς ἡ γαλλικὴ κυ-
βέρνησις, τοὺς Donders καὶ Lemmens στὴ
Γουϊάνα, τὸν Conrardy στὸ Χογγόγκ. Μὰ
δὲν εἶναι μόνον αὐτοί. Εἶναι ὀλόκληρη χο-
ρεία ἠρώων καὶ ἠρωϊδων ποῦ ἔχουν πέσει,
λεπροὶ στὴν ὑπηρεσία τῶν λεπρῶν, στὰ λε-
προκομεία τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας,
τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν Φιλιπίνων, στὴν Αἴ-
γυπτο καὶ στὴν Κεντροῦ Ἀφρικὴ, στὰ νη-
σιά τοῦ Εἰσημικοῦ καὶ τοῦ Ἰνδιχοῦ Ὠκε-
ανοῦ.

Καὶ ζοντὰ σ' αὐτοὺς πόσα ὀνόματα γυ-

ναϊκῶν θὰ μπορούσαμε ν' ἀναφέρωμε. Ἡ
συμβολὴ τους εἶναι τόσο μεγάλη. Εἶναι τὸ
δεξιὸ χέρι τοῦ γαιτροῦ καὶ τοῦ παπᾶ, ἡ
ψυχὴ τῶν λεπροκομειῶν. Αὐτὲς φροντίζουν
γιὰ τὴν καθαριότητα καὶ παράλληλα ἐργά-
ζονται στὸ μικροσκοπίο καὶ στὸ χειροου-
γεῖο. Πλένουν, δένουν, κάνουν ἐνέσεις, ἀ-
κοῦνε παρόλα, συμπιλιώνουν, φροντί-
ζουν γιὰ τὴν ψυχαγωγία, παρηγοροῦν.

Κι' αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπ' τὰ γενικώτερα
χαρακτηριστικὰ τῆς ἱεραποστολικῆς ἀγά-
πης: Εἶναι πανανθρώπινη. Δὲν γνωρίζει
τοπικοὺς ἢ χρονικοὺς περιορισμοὺς, τομεῖς
ἢ ἐιδικότητες ἢ ἀγάπη τοῦ χριστιανοῦ ἐρ-
γάτου. Δὲν εἶναι ἐπαγγελματικὴ. Εἶναι ἰδε-
ολογικὴ, μὲ τὴν πρὸ οὐσιαστικὴ ἔννοια τῆς
λέξεως. Εἶναι ἀνιδιοτελὴς στὸν ἀκρότατο
βαθμῷ. Δὲν ἀποθλίπει οὔτε σὲ δόξα οὔτε
σὲ ὀπαδοῦς-θιασωῆτες. Τί δόξα μπορεῖ νὰ
γυρέψῃ κανεὶς στὰ πέρατα τῆς πολιτικῆς γῆς;
Ἡ τί κόμμα μπορεῖ νὰ κἀνῃ ἀνάμεσα στοὺς
λεπρούς; Καὶ ὅμως ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἔχει τίς
δικῆς τῆς ἡδονῆς, τίς ἄρρητες πνευματικῆς
ἡδονῆς. Γιατί εἶναι χριστιανικὴ ἀγάπη.

B. ΕΡΑΣΤΟΣ





Ο ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟΣ

Στῆς ἐκκλησιᾶς τὰ τζαμιτὰ
σὺν κάποιο φῶς λαφροπετᾶ
καὶ κάποι' ἀθέβαιη λάμψη.
Μέρας προμήνιμα γλυκό,
καὶ ψάλλον τὸ χειροφθικό
μὲ τὴν πανάσχαια τάξη.

Κἄτοι' ἀφροκάμιωτα φτερά
σκοροποῦν τοῦ θόλου τὰ ὄνειρα
καὶ στ' Ἁγία φτερουγίζουν.
Στὰ παραθύρια τοῦ Ἱεροῦ
καὶ στίς δυὸ κόγχες τοῦ χοροῦ
τριανταφυλλιᾶς ἀνθίζουν.

Τὰ μάριμαρα γυαλοκοποῦν
καὶ κάτι θέλουν νὰ μοῦ ποῦν
γι' αὐτὸ ποὺ τώρα νοιώθουν.
ὡς ν' ἀποσώσουν οἱ ψυχῆς
τίς ἀπονύχτερες εὐχῆς
τοῦ πιὸ κρυφοῦ των πόθου.

Οἱ ὄψεις τῶν ἁγίων γελοῦν,
καθὼς ἀπάνω τους τυλοῦν
χαροῦμενες οἱ ἀχτίνες.
Ὡς κι' οἱ μορφῆς οἱ ἀσκητικῆς,
ποῦ δὲ γελάσανε ποτές,
τώρα γελοῦν καὶ κείνες!

Στὴν ἅγια τράπεζα τὸ φῶς
τὸν ἥλιο ξεπερνᾶ, καθὼς
χτυπᾶ στ' ἅγιο ποτήρι.
Κι' ὦ θαῦμα! μέσα του κλειστός
ὁ ἀναστημένος μου Χριστός
καλεῖ σὲ πανηγῦρι.

Ὡ Νικητὴ τῶν νικητῶν,
στὸ ρημαγμένο σπίτι αὐτὸ
θαρθῆς νὰ κατοικήσης;
Ὡραίο, γλυκόλαλο ποιῆ,
στ' ἀραχνιασμένο μου κελλί
καὶ πῶς θὰ κελαδήσης;

«Ἴδου θυσία μυστικὴ...»
Κι' εἶν' ἡ καρδιά μου νησιτικὴ
γιὰ φῶς, χαρὰ κι' ἀλήθεια.
Ἐσὺ τὸ ξέρεις πῶς πεινώ,
σὺ μόνο βλέπεις τὸ κενὸ
ποῦ κλείνω μέσ' στὰ στήθια.

«Ἴδου θυσία μυστικὴ...»
Καὶ ξημερώνει Κυριακὴ
κι' ὄλα γιορτάζουν τώρα.
Ὁ μόσχος δίνεται πολὺς,
κι' ἐσὺ Χριστέ μὲ προσκαλεῖς
στ' ἀτίμητά σου δῶρα.

Στὴν ἀνθισμένη μυγδαλιά
δὲ λένε τόσα τὰ πουλιά,
ὅσα ἡ καρδιά μου νοιώθει.
Κι' οὐδὲ μποροῦν νὰ σοῦ τὰ ποῦν
τριγύρω σου ὡς φτεροκοποῦν
οἱ ἀκοίμητοί μου πόθοι.

Γιατ' εἶσαι ἀπέραντα καλός,
πατέρας μου καὶ δάσκαλος
καὶ φίλος κι' ἀδελφός μου.
Μόνο τὸ χέρι σου ἄς κρατῶ,
καὶ ρίχνομαι νὰ περπατῶ
στὰ πέρατα τοῦ κόσμου!

Ποιός θά μπορούσε νά τὸ πῆ,
 πὼς τόσο γρήγορα οἱ καρτοὶ
 θά πρόβαιναν στοὺς κλώνους;
 Χαράς ἀνάβλυσαν πηγές
 ἀπ' τὶς δικές σου τὶς πληγές
 κι' ἀπ' τοὺς δικούς σου πόνους.

Μὲ τὴ δική σου τὴ θάνη
 διάπλατ' ἀνοῖξαν οἱ οὐρανοί,
 κι' ἀπ' τὸ δικό σου μνήμα
 ζοὴ καινούργια ξεχειλά,
 ὅπως ροχθίζει καὶ κιλᾶ
 τὸ ποντοπόρο κῆμα.

Δεῦτε πιστοὶ! Μὲ τὴν καρδιά
 ἀτλή κι' ἀθῶα σὰν τὰ παιδιὰ,
 τὴν πανδαισία γευθῆτε.
 Κι' ὡς ἀναστήθηκε ὁ Χριστός,
 ὁμοία—κι' ὁ λόγος του πιστός—
 κι' ἐσεῖς θ' ἀναστηθῆτε.

Στὴν ἀναστάσιμη χαρὰ
 φυτρώνουν μέσα μας φτερά
 κι' ἀντάμα ξεκινᾶμε,
 γιὰ κάποιας χῶρες μακρινές
 πὺν τόσες γνώριμες φωνές
 μᾶς προσκαλοῦν νὰ πάμε.

"Ὅλοι μαζί! κι' εἶν' ἡ φωτιά
 στὴν τρισευδαίμονη ματιά,
 καὶ λάμπει γύρω ἡ πλάση.
 Δόξα, ὡσαννὰ στὸν πλαστοουργό,
 ποῦθε μὲ λόγο καὶ σταυρό
 τὸν κόσμον ν' ἀναπλάση.

Τούτ' ἡ χαρούμενη ποιητὴ
 στὰ φωτοπλάτα θά μπῆ
 μὲ τὰ χρυσῶ στέφανα,
 κι' ἡ νικητήρια τῆς κραυγῆ
 θά συγκλονίση ὅλη τὴ γῆ,
 θά σείση τὰ ἐπουράνια.

Χριστὸς ἀνέστη! Τί ζητοῦν
 τοῦτες οἱ κάργες πὺν πετοῦν
 καὶ πᾶν κατὰ τὴ δύση;
 Ποιός θά βρεθῆ νὰ τοὺς τὸ πῆ
 πὼς ἡ φυγὴ φέρνει ντροπή,
 καὶ ποιός θά τὶς γυρίση;

'Ανάστασή 'ναί. Κι' ἡ ψυχὴ
 δὲ νοιώθει τώρα μοναχὴ,
 καθὼς ἐχτὲς καὶ πρώτα.
 Κάποιος βαδίζει στὸ πλευρό,
 τῆς ἀπαλαίνει τὸ σταυρό,
 σπογγίζει τὸν ἰδρώτα.

Τὸ βάρος ἔχει μοιραστῆ
 καὶ τὸν ξεκάμαν τὸ ληστὴ
 πῶσπερνε ὀλοῦθε τρόμο.
 Ἔνας πονόνηχος φτωχὸς
 διαβάτης τῆς Ἱερουχῶς
 λευτέρωσε τὸ δρόμο.

Χριστὸς ἀνέστη! τὸ χαρτί
 στίστηκε πάνω στὴ γιορτὴ
 κι' ὁ ἄνεμος τὸ πῆρε.
 Πᾶτε παλαιοὶ λογαριασμοί,
 μαύρης βλαστήμιας πειρασμοὶ
 καὶ λογισμὲ σὺ στεῖρε.

"Ἀνοιξη μπῆκε γιὰ καλά
 κι' ἡ ἀγρόπετλη μωσχοβολᾶ
 κι' ἡ πασχάλια εὐωδιάζει.
 Πῆδα καὶ χόρευε ψυχὴ
 πὺν σ' ἔλωσ' ἡ ἀπαντοχὴ
 καὶ τὸ πιζρό μαράζει.

"Ἀνοιξη μπῆκε γιὰ καλά
 κι' ἡ θάλασσα παιζογελά
 κι' ἀνθίζουν κῆποι ἐντὸς μου.
 Πλάκες πὺν στέκατε βαρειές
 στὰ μνήματα καὶ στὶς καρδιές,
 σᾶς ἔσπασε ὁ Χριστὸς μου!

Η ΛΟΤΙ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Ἡ Λότι ἔκλεισε μόλις τὰ δεκαεφτά της χρόνια. Τὰ μαλλιά της εἶναι τόσο ἴσια πὺν μόνο κοιτίδες γίνονται, δὺν κοιτίδες σηκωμένες πίσω ἀπ' τὸ κεφάλι γιὰ νὰ δίνουν κάποια σκιὰ σοβαρότητας στὸ τόσο δὺν προσώπιό της. Δὲν ξέρει ἡ ἴδια ἂν εἶναι συμπληθητικὴ ἢ ἀντιπληθητικὴ... Μὲ τὰ μεγάλα πρασινογάλανα μάτια της στὸ χλωμό, ἀδύνατο πρόσωπο μοιάζει σὰ μικρὴ ζητιὰνα μὲ λαμπρὰ ζαφείρια, ὅπως τὴν πείραζε ὁ μπαμπᾶς.

Κι' ὅμως, ἄς φαίνεται μόνο δεκαπέντε χρονῶν, ἡ Λότι, μὲ τὸ λεπτοκαμωμένο σῶμα της. Ἄς φαίνεται ἓνα παιδί και τίποτα περισσότερο... Ἔχει πάρει τὴ μεγάλη, τὴν ἀμετάκλητὴ ἀπόφαση. Εἶναι μόνη της στὸν κόσμω. Ὁ μπαμπᾶς πέθανε. Ἡ μαμά δὲν τὴν ἀγαπᾷ. Καὶ πῆρε τὴ μεγάλη της ἀπόφαση: ἢ νὰ κερδίσει τὴν ἀγάπη τῆς μαμᾶς ἢ νὰ φύγει γιὰ πάντα. Ποῦ θὰ πάη; Εἶναι τόσο εὐκόλω γιὰ μιὰ γενναία καρδιά σὰν τὴ δικὴ της νὰ βροῖ κάπου νὰ πάη! Θὰ γίνη δασκάλα τοῦ πιάνου, δακτυλογράφος, καμαριέρα, ὅ, τι βροθῆ... Φτάνει νὰ μὴ ζῆ ἐδῶ μέσα χωρὶς τὴν ἀγάπη τῆς μαμᾶς. Γιατί, ἀλήθεια, ἡ Λότι ἔχει καταστήσει ἓνα ἐπιπλω, ἓνα ἀπλὸ ἐπιπλω, ἓνα ζωάκι, ἂν θέλετε, πὺν στολίζει μιὰ γωνιά τοῦ σπιτιοῦ.

Ἔτσι εἶναι ἡ δικὴ της ἡ μαμά... Τὸ μέτωπο σκῦβει συλλογισμένο, τὰ δάχτυλα γράφουν κύκλους στὸ τραπέζι....

Καὶ νὰ, πλαισιώνεται στὴν πόρτα ἡ περιφρητὴ μαμά πὺν σὲ βαθειὰ ἀνησυχία ρίχνει τὴ Λότι. Εἶναι τόσο χαμογελαστή, τόσο ἀριστοτεχνικὰ βαμμένη-φριχτά! μουρμουρίζει ἡ Λότι.

— Ἄκουσε, Λότι, θὰ βγῶ γιὰ λίγη ὥρα. Θᾶρθουν ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Παναγιωτίδου. ὁ κύριος Θανασιάης, γιὰ τὸ καρὸ μας. Παρακάλεσέ τους νὰ περιμένουν

λίγω. Καί, πρόσεξε, Λότι, νὰ τοὺς περιποιηθῆς. Γειά σου μικρό,—καὶ κοινὰ τὸ χέρι μὲ τὰ κατακόκκινα, γυαλιστερά νύχια.

Τὰ μάτια τῆς Λότι γεμίζουν δάκρυα. Ἡ μικρὴ γροθιά της πέφτει μὲ θυμὸ στὸ κομψὸ γοαφεῖω.

— Τρομερό, λέει δυνατὰ, φωνάζει σχεδόν. Τρομερό! Ἄλλη δουλειὰ δὲ γίνεται δῶ μέσα κάθε ἀπόγεμα. Χαροτιά ὡς τὴ βαθειὰ νύχτα. Καὶ «Λότι, μικρό μου.» Πῶς ἔγινε Λότι; Ἰουλία, μὲ λένε, Ἰουλία!

Ἡ ἔξαψη τὴν πνίγει. Τὸ ἀναμμένο πρόσωπο ἀκοιμπᾶ στὶς σφιγμένες γροθιές. Τὰ πρασινογάλανα μάτια σπιθοβολᾶνε.

Ξαφνικὰ, ἡ Λότι πετάγεται ὄρθια καὶ ἀρχίζει νὰ γελᾶ, νὰ χορεύη πάνω στὸ ντιβάνι—ὦ, τὸ καίμενο τὸ θαλασσὶ ντιβάνι! Ἰουλία, τί τᾶκανες τὰ δεκαεφτά σου χρόνια καὶ τίς σηκωμένες σου κοιτίδες;

Θοριαμθεντικὰ φωνάζει.

— Τώρα θὰ δῆτε, σεῖς, κύριοι Παναγιωτίδες καὶ σὺ, κύριε Θανασιάη. Ἀντιπαθέστατε, κύριε Θανασιάη, πὺν δὲν ξεκολλᾶς ἀπ' τὸ σπῆτι μας. Τώρα!

Γρήγορα τρέχει στὸ μπάνιο, πλένεται, βάζει λίγη πούντρα—ἀπὸ τὴ μέρα πὺν ἔκλεισε τὰ δεκαεφτά της χρόνια, ἡ Λότι βάζει μιὰ ἰδέα πούντρας.— Ὑστερα, παίρνει τὸ ἀθῶω ὕφος της—μάτια, γίνεται ἀγγελικά.

Κάθεται στὸ χῶλλ καὶ περιμένει.

Ἡ πόρτα χτυπᾶ. Ἡ Λότι ἀνοίγει.

— ὦ! ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Παναγιωτίδου! Περάστε μέσα. Ἐν τῷ μεταξύ φράζει τὸ ἀνοιγμα τῆς πόρτας μὲ τὸ μικρὸ της σῶμα. Ὅμως ἡ μαμά δὲ θὰ γυρίσει ἀπόψε. Νὰ τὴν συγχωρήσετε. Κάτι ὀλοτελα ἀπρόοπτο. Κι' ἐγὼ πρέπει νὰ βγῶ. Ἐχω φροντιστήριο. Ἄν θέλετε, ὅμως, μένω...

Ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Παναγιωτίδου διαμαρτύρονται.

—Ὅχι, ὄχι μικρὴ Λότι. Πήγαινε στὸ μιάθιμά σου. Ἐμεῖς θὰ περάσουμε ἀπὸ τοῦ κυρίου Καναριώτη. Κάτι μπορεῖ νὰ γίνη ἐξέι...

—Ναί, ναί—κι' ἡ Λότι μὲ κόπο κρατᾷ τὰ γέλια της. Κλείνει τὴν πόρτα καὶ εἶναι εὐτυχημένη!—Ὄφρ, κάτι μπορεῖ νὰ γίνη.. "Ἄς μὴ γίνη ὅμως, καὶ πάλι στὸ σπίτι μας αὐτὸ τὸ ἐκάτι». "Ἄς μείνῃ κι' ἡ μαμὰ δική μου, ἓνα μόνο ἀπόγεμα στὰ τρακόσια ἐξηνηταπέντε τοῦ χρόνου δική μου!

Ἡ πόρτα χτυπᾷ γιὰ δευτέρη φορά.

—Προσοχή!—διατάζει ἡ Λότι τὰ μάτια της—ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς ἐν ὄψει!

Γιὰ μιὰ δεύτερη φορά ἀνοίγει.

Θεὲ μου, τί περιποιημένος πού εἶναι ἀπόψε ὁ κ. Θανασιάης! Φορᾶ καὶ καινούργια βυσσινιὰ γραβάτα μὲ ἄσπρες βουλίστσες. Γιὰ μιὰ στιγμή, ἡ καρδιά τῆς Λότι μαλακώνει. Ἀλλὰ ἀμέσως πάλι θυμιάται ὅτι τὸ ἄγριο ἐτοῦτο θηρίο μὲ τὴν καινούργια γραβάτα δὲν τὴν λυπήθηκε ποτὲ ὡς σήμερα. Κι' ἀτσαλώνεται.

Κύριε Θανασιάη—ἡ φωνὴ εἶναι ἐπίσημη, τὰ μάτια προσφέρουνε συλλυπητήρια—ἡ μαμὰ δὲ θάρθη ἀπόψε. Ἐπειγούσα κι' ἀναπάντεχη δουλειά. Ἐγὼ θὰ πάω στὸ φροντιστήριο. Χαίρετε.

Ἡ πόρτα κλείνει χωρὶς ἄλλη κουβέντα. Πόσο λίγο εὐγενειὰ εἶσαι ἀπόψε, μικρὴ Λότι, καὶ πόσο θάπρεπε νὰ κοκκινίξης πού λές ψέμματα! Μὰ δίνεις τὴ μεγάλη σου μάχη.

Ὡ πόσο εὐτυχημένη εἶναι ἡ Λότι! Δὲ θὰ καθήση ἀπόψε πάλι ὀλομόναχη στὴν κάμαρα διαδιζώντας καὶ ξαναδιαβάζοντας, γράφοντας τὸ αἰώνιο κι' ἀτέλειωτο μυθιστόρημα πού ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ ἓνα χρόνο.

Ἡ χαρὰ της δὲν κρατᾷ πολὺ. Τὸ κλειδί τρώξει στὴν πόρτα. Τώρα ἡ Λότι φοβᾶται λίγο. Τί θὰ πῆ στὴ μαμὰ;

Κι' ἡ μαμὰ πλαινει, ψηλὴ, ὁμορφῆ, στὸ γούνινο πάλτό της. Μάτια τῆς Λότι, γιατί μοιάζετε σὰ μικρὰ φοβισμένα πουλιά;

Ἡ μαμὰ σταματᾷ. Θὰ κίνη φαίνεται πολὺ κορὸ ἔξω. Τὸ ἔφος της εἶναι παγωμένο. Ἡ Λότι κατεβάζει τὰ μάτια.

Ἡ θιέλλα ξεσπᾷ.

—Εἶσαι ἓνα ἀνυπόφορο παιδί, Λότι.—Εἶναι τόσο θυμωμένη ἡ φωνή!—Ἐσύ, ἡ Λότι, εἶπες ψέμματα. Εἶπες στὸν κύριο Θανασιάη πὼς δὲ θὰ γυρίσω ἀπόψε. Μὲ εἶδε στὸ δρόμο κι' ἔνοιωσε τὴ βαθεῖα προσβολὴ πού τοῦ ἔγινε. Μὲ κόπο μὲ χαϊρέτισε κι' ὅταν τὸν κάλεσα σίτι μού ἀπάντησε: «Ὅχι, ὄχι δὲν εἶναι ἀνάγκη». "Ἄν νομίξης πὼς θὰ ξαναπατήσῃ τὸ πόδι του ἐδῶ μέσα...

Ἡ μαμὰ εἶναι πολὺ ὁμορφῆ ἔτσι κατακόκκινη. Πιργανοεόχεται στὴν κάμαρα καὶ κάθε της κίνηση εἶναι τέλεια στὸ λιγερὸ κορμί της.

—Μακάρι, ψυθυρίζει ἡ Λότι.

Ἡ μαμὰ γυρίζει.

—Τί εἶπες; Δὲν πιστεύω νὰ ἦρθαν καὶ οἱ κύριοι Παναγιωτίδου καὶ νὰ ἔκανες τὰ ἴδια;

—Ναί..., ὁμολογεῖ ἡ Λότι.

Ἡ μαμὰ στέκεται μπροστά στὴν κόρη της. Τὰ λόγια της βγαίνουν βραχνὰ ἀπὸ ἀγανάκτηση.

—Λότι, εἶσαι τρελλή;

Ἐτοῦτο τὸ ρῶτημα τῆς μαμᾶς εἶναι ὁ ἡλεκτρικὸς σπινθήρας. Ὅλο τὸ συγκρατημένο πάθος τῆς Λότι ξεγύεται σὲ λόγια. Τὰ μάτια, δὲ μπορεῖ πιά νὰ τὰ κυβερνήσῃ κανεὶς. Λάμπουνε, τὸ φῶς τους ζητᾷ νὰ πλημμυρίσῃ τὴν κάμαρα, νὰ πλημμυρίσῃ τὴν καρδιά τῆς μαμᾶς. Σηκώνεται καὶ φωνάζει σχεδόν.

—Μαμὰ, τοὺς ἔδωξα γιατί δὲν μποροῦσα νὰ τοὺς ὑποφέρω. Στὸ κάτω κάτω, αὐτοὶ εἶν' τὰ παιδιά σου ἢ ἐγώ; Κι' ὅμως, ὅλη σου τὴ ζωὴ τὴν περνᾷς μαζί τους. Τὸ μεσημέρι, γυρίζω ἀπ' τὸ φροντιστήριο. Δὲ σὲ βροῖσω ποτὲ σίτι. Μὲ τὸν κύριο καὶ τὴν κυρία Τάδε, μὲ τὸν κύριο Θανασιάη. Ποῦ; στοῦ Τζῆμη, στοῦ..., στοῦ... Ἐρχεσαι βιαστικὴ. Τρώμε βιαστικά. Προφταίνουμε ποτὲ ν' ἀλλάζουμε τρεῖς κουβέντες παρὰ πάνω ἀπ' τ' ἄνοστα συνηθισμένα;—Ἦπως πέρασες, μικρό;—Καλά, μαννοῦλα, ἐσύ;—Καλά, Λότι.—Μαννοῦλα, πᾶμε τ' ἀπόγεμα...—Κοῦμα, Λότι, δὲ μπορῶ. Θάρθουνε γιὰ καρρῶ... Θὰ πάω γιὰ καρρῶ... Λότι, ὁ κύριος Θανασιάης, ὁ κύριος... ἡ κυρία... μᾶς προσκαλεῖ στὸ θέατρο.. στὸν

κινηματογράφου, στοῦ Ζώνου... στήν Κηφισιά...»—Καί ποτέ, ποτέ οἱ δυό μόνες μας. Ποτέ δὲν εἶπες: «Λότι κοριτσάκι μου, τὸ σημερινὸ ἀπόγευμα εἶναι δικό σου, μόνο δικό σου. Θὰ πᾶμε στὸν Κῆπο καὶ στὸ Ζάππειο πού σ' ἀρέσει. Θ' ἀνεβοῦμε στήν Ἀκρόπολη. Ἔχει ὠραῖο φεγγάρι, θὰ κατεβοῦμε στὸ Φάληρο καὶ θὰ πάρομεε μαζί μας νὰ φᾶμε στήν ἀκρογιαλιά». Ἡ: «Θὰ καθήσοιμε σπίτι μόνες καὶ θὰ μιλήσοιμε. Θὰ σοῦ πῶ τί ἔκανες ὅταν ἦσουν μικρή. Ὅταν ζοῦσε ὁ πατέρας σου, Λότι... Τότε πού ἔβγαλες τὰ πρώτα δοντάκια... Κι' ὅταν ἔμαθες νὰ διαβάζεις... Κάποτε, ἔπεσες κι' ἔκανες μιὰ τόση καροῦνα στὸ κεφάλι καὶ τρομάξαμε τόσο πολὺ, μικρή μου Λότι! Ὁ Θεὸς νὰ σέ φυλάη, παιδί μου, γιατί ἂν σέ χάσω δὲν ξέρω τί θὰ γίνω». Ὅχι, ποτέ δὲν εἶχες καιρὸ νὰ μοῦ μιλήσης ἔτσι. Ποτέ δὲν ἦρθες μαζί μου τὴν Κυριακή, τίς γιορτές, στήν ἐκκλησία. Ὅλο μόνη πηγαίνω, μόνη μὲ τὴ Ρίτα πού, ἐκείνη, δὲν ἔχει οὔτε μπαμπὰ οὔτε μαμά. Γι' αὐτό, θὰ φύγω. Θὰ φύγω.

Βγαίνει τρέχοντας ἀπ' τὴν κάμαρα. Ὁ θυμὸς τῆς μαμῆς ἀρχίζει νὰ περνᾷ. Κάθεται στὸ ντιβάνι καὶ συλλογίζεται. Πόση ὥρα συλλογίζεται ἔτσι:

Ἐλαφριά βήματα τὴν κάνουν νὰ γροῖσῃ τὸ κεφάλι. Καὶ τότε, ὅλη τῆς ἡ συλλογὴ σκορπᾷ, γίνεται εὐθυμία, ἀσυγκράτητη εὐθυμία. Γελᾷ κι' ὀλόκληρο τὸ σπίτι ἀντιχέει σ' ὠραῖο, πλούσιο γέλιο τῆς.

Ἡ Λότι στέκεται σοβαρὴ μπροστὰ στήν πόρτα. Δὲ γελᾷ, ἐκείνη. Στὰ χεῖρια σηκώνει τὴ βαλίτσα. Κι' ὅ,τι κάνει τὴ μαμά νὰ γελᾷ τόσο πολὺ εἶναι τὸ πρόσωπο τῆς Λότι.

Τὰ χεῖλη εἶναι φοιχτὰ βαμμένα καὶ τὰ μάγουλα, παστωμένα ποῖντρο, δείχνουν τὴν ὄψη κατάχλομη. Οἱ βλεφαρίδες, φοτωμένες ριμέλ, μὲ κόπο ἀφίνουν ἀνοιχτὰ τὰ μάτια. Μὰ τὸ πιὸ μεγάλο δράμα, εἶναι τὰ πάντοτε ἴσια, ὀλόκρημα μαλλιά τῆς Λότι πού ξεφεύγουν, τώρα, σὲ ἀπίστευτες τροπὲς μπούκλες ἀπ' τὸ μικρὸ καπέλλο. Καὶ τὸ μικρὸ καπέλλο μὲ τὸ πράσινο φτερό κρέμεται ἔτοιμο νὰ πέσῃ ἀπ' τὴ μιὰ στιγμή στήν ἄλλη, τόσο στραβά εἶναι φορεμένο. Εἶναι τόσο ἀστεία ἔτσι, ἡ Λότι! Μοιάζει σὰ μεγάλη πάννη κοῦκλα...

—Λότι, ρωτᾷ ἡ μαμά, μήπως εἶναι ἀπόρητες;

—Ὅχι, ἀπαντᾷ ἡ Λότι καταπίνοντας τοὺς λυγμούς, ὄχι.—Καί, τραγικά, μὲ τὸ ὕψος τῆς μεγάλης, μοιραίας ἠθοποιού.—Πᾶω νὰ κάνω τὴ ζωὴ μου!

Ἡ μαμά πλησιάζει. Μὲ τὰ ὠραῖα, ἄσπρα χεῖρια τῆς πιάνει τοὺς παιδικούς ὤμους.

—Λότι, ρωτᾷ πάλι, τί θέλεις ἀπὸ μένα; Ἡ Λότι ξεφεύγει.

—Τίποτα. Δὲ θέλω τίποτα. Μοῦδωσε τὸ παραδειγμα. Θὰ κάνω τὴ ζωὴ μου. Κι' ὅταν κι' ἐγὼ κάποτε θάχω μιὰ μικρὴ Λότι, δὲ θὰ ἐνδιαφερθῶ ποτέ γιὰ τὴν ἡσχί τῆς. Μὲ τὴ σειρά μου, θὰ τῆς δείξω τὸ δοῦμο τῆς μεγάλῃς ζωῆς, αὐτῆς τῆς δικῆς σας ζωῆς. Γεῖά σου, μαμά...

Μά, ξαφνικά, ἡ μαμά παύει ν' ἀστεיעῖται. Μὲ θυμὸ ἀρπάζει τὴ βαλίτσα καὶ τὴν πετᾷ χάμω. Μὲ θυμὸ ἀρπάζει τὴ Λότι ἀπ' τὸ χέρι. Κι' ἡ φτωχεια ἡ Λότι εἶναι τόσο ἀδύνατη, τόσο κωμικὴ μπροστὰ στήν ψηλὴ καὶ δεμένη μαμά. Μ' ἓνα σίγουρο κίνημα πέφτει χάμω καὶ τὸ καπέλλάκι. Τὸ καυμένο τὸ πράσινο φτερό!

Τραβώντας τὴν τρομαγμένη Λότι ἀπ' τὸ χέρι, χωρὶς νὰ μιλήσῃ, ἡ μαμά φτάνει στὸ μπάνιο. Θεέ μου, κλωτσᾷ τὴν πόρτα γιὰ ν' ἀνοίξῃ! Ποτέ ὡς τώρα δὲν ἔχει κάνει παρόμοιο πράμα ἡ μαμά.

Μὲ δύναμη ἀναγκάζει τὴ Λότι νὰ σκύψῃ τὸ κεφάλι πάνω στὴ λεκάνη. Παίρνει στὸ χέρι τὸ μεγάλο σφουγγάρι. Γεμάτο νερὸ τὸ στίβει στὰ μαλλιά πού ἀκόμα εἶναι χλιαρὰ ἀπ' τὸ σίδερο. Τὰ μαλλιά κρέμονται πάλι ὀλόκρημα καὶ δυστυχισμένα γύρω ἀπ' τὸ πρόσωπο, τ' ἀληθινὰ μαλλιά τῆς Λότι.

Τὸ σφουγγάρι σαπουνίζεται. Μὲ ὀριή πάντα περνᾷ στὰ χεῖλη, στὰ μάγουλα, στὰ μάτια τῆς Λότι... Κι' ὀλόκληρη ἡ ἀληθινὴ Λότι σηκώνει, ἐπιτέλους, τὸ κεφάλι. Στάζει ἀπὸ παντοῦ μικρὰ ἀυλάκια. Ἀνοίγει τὰ μάτια καί, ξαφνικά, τὰ στηλώνει ὀρθάνοιχτα. Ἡ μαμά, μὲ τὴν ἴδια ὀρμή, περνᾷ τώρα τὸ σφουγγάρι καὶ στὸ δικό τῆς πρόσωπο. Σκουπίζεται. Ἡ Λότι κλαίει. Αὐτὴ εἶναι ἡ δικὴ τῆς μαμά. Ἡ μεγάλη ἀσπρὴ πετσέτα πέφτει στὰ μαλλιά

τοῦ χορταιοῦ. Δυὸ χέρια τρίβουν ἄγρια τὰ μαλλιά σὰ νὰ ζητᾶν νὰ τὰ ξεροζώσουν. Μὲ σφιγμένα χεῖλη, ἡ μαμά χενίζει—πρῶτη φορά, ὅσο θημιᾶται, φανταστῆτε!—τὴ Λότι.

Καί, τώρα, ἡ μαμά χαμογελά. Εἶναι τόσο γλυκὸ τὸ χαμόγελο στὰ φρυκιά, στὰ λίγο γλωμά της χεῖλη. Τὰ μάτια, ἐτοῦτα εἶναι μάτια ἀληθινῆς μαμῆς κι' ὄχι στάνταρτ μάτια ἀρτίστας, ὅπως τόσες φορὲς εἶχε ὁμολογήσει στὸν ἑαυτὸ της ἡ Λότι.

—Λοιπόν, μικρὴ μου Λότι—ρωτᾶ—εἶσαι εὐχαριστημένη;

Ἡ Λότι κνττάζει καὶ δὲ βρίσκει λόγια ν' ἀπαντήσῃ.

—Τώρα, ἐξακολοθεῖ ἡ μαμά, θὰ σοῦ παίξω στὸ πιάνο ὅλα τ' ἀγαπημένα σου κομμάτια. Αὔριο, ὕστερα ἀπ' τὸ φροντιστήριο, θὰ κάνουμε τὴ βόλτα μας στὸν Κῆπο. Τὴν Κυριακὴ, θὰ πάμε στὴν Ἐκκλησία. Θὰ πᾶς ὕστερα στὴ χριστιανικὴ σου συντροφιά, πὸν τόσο ἀποζητᾶς. Καὶ κάθε μέρα θάμαστε μαζί. Ἀφοῦ ἔχω μὰ τόσο μεγάλη κόρη, μοῦ περισσεύουν ὅλοι οἱ ἄλλοι, μὰ τόσο σοβαρὴ κόρη! Θὰ κάνουμε μαζί τὴ ζωὴ μας. Νὰ ζήσουμε μὰ πραγματικὰ ἀλλοιώτικη ζωὴ μὲ νόημα καὶ σκοπό! Θέλεις Λότι;

Ἡ Λότι ἀκόμα δὲ μπορεῖ ν' ἀρθρώσῃ λέξι. Καὶ διατάζει τὰ μάτια νὰ μιλήσουν. Τὰ πρασινογάλανα μάτια γίνονται τρυφερὰ σὰν καρδιὲς πουλιῶν. Γίνονται εὐτυχισμένα σὰν μικροὶ ἄγγελοι τοῦ καλοῦ Θεοῦ. Κι' ὁ ἄγγελος φύλακας πὸν παραστέκει τὴ Λότι στὴν ἐπίγεια ζωὴ της, ὄχι, δὲν μετανοιάνει γιατί μὲ χρυσὰ γράμματα σκιάσει τὴ μεγάλη της μάχη.

Κάθεται στὴν ἄκρη τῆς μπανιέρας καὶ κουνᾷ τὰ πόδια της.

Ἡ μαμά χενίζεται.

Σιγὰ ψιθυρίζει ἡ Λότι ὅ,τι δὲν εἶχε ποτὲ τολμήσει νὰ προσέρῃ ὡς τώρα.

—Μαννοῦλα μου, γλυκειά μου, λατρυντὴ μου, δικιά μου μαννοῦλα...

Ἡ μαμά κνττάζει, σοβαρὴ, τὴ Λότι μέσα στὸν καθρέφτη.

Ἡ Λότι ἐξακολουθεῖ.

—Μαννοῦλα μου, τώρα πὰ δὲν εἶσαι σάν...

Κομπιάζει. Καί, σιγὰ, ρωτᾷ ἡ μαμά.

—Σάν τί, Λότι;

—Νά—σταματᾷ λίγο—σάν νὰ μὴν εἶσαι μαμά. Σὰ νὰ εἶσαι μὰ ἄχρηστη γυναίκα. Κάτι πὸν φοβάσαι νὰ τ' ἀγγίξῃς, πὸν δὲν ξέρεις πὼς νὰ τοῦ μιλήσῃς, γιατί ποτὲ δὲν ξέρεις τ' ἀληθινὸ του πρόσωπο. Πάντα μοῦδινες μεγάλο κόπο, μαννοῦλα. Πάσκιζα νὰ σ' ἀνακαλύψω πίσω ἀπ' τὴ μάσκα...

Σωπαίνει. Ἡ μαμά ἔχει κι' αὐτὴ καθήσκει στὴν ἄκρη τῆς μπανιέρας.

—Λέγε ἀκόμα, Λότι.

—Θὰ σὲ παρακαλέσω, μαννοῦλα, νὰ μὴ μὲ ξαναφρονιάξῃς Λότι μπροστὰ στοὺς ξένους. Κοτζάμι κορίζαι! Ἰουλία...

Πόση εὐθυμία χορεύει μέσα στὰ μάτια τῆς μαμῆς! Γλυκὰ σέρνει τὴ Λότι στὴν ἀγκαλιά της.

—Καλά, Ἰουλία... Ὅταν ὅμως θὰ ἤμαστε οἱ δυὸ μόνες, θέλεις, δὲν εἶν' ἔτσι, νὰ μένης πάντα ἡ μικρὴ μου Λότι; Ἡ Λότι μου πὸν σήμερα μόνο νοιώθω νὰ εἶμαι ἀποκλειστικὰ δική της κι' ἐκεῖνη ὀλότελα δική μου;

Τὰ πρασινογάλανα μάτια κλείνουν. Πὼς ν' ἀνθέξουν, σὰς ρωτῶ, στὴν προσταγὴ τῆς καρδιάς γιὰ τόση ἀπίστευτὴ εὐτυχία;





ΚΟΥΒΕΝΤΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ

Βρέχει αδιάκοπα...

Τί ευχάριστο πού είν' από τό γραφείο μ' αὐτόν τόν καιρό. Καί πόσο πιά ευχάριστοι οἱ καλοί αὐτοὶ φίλοι πού στέκονται τόσο καλὰ συνταιριασμένοι ὁ ἕνας πίσω ἀπό τόν ἄλλον ἐκεῖ, στά ράφια τῆς βιβλιοθήκης.

Καλόβολοι ἀλήθεια φίλοι. Διαλέγεις ἔναν καί τοῦ λές: "Ἐλα μιλῆσέ μου, πές μου τί ἔχεις νά μοῦ πῆς. Κι' ἀρχίζει χωρίς νά βαρύνεται, χωρίς νά στραβομουσουλιάζει. Καί τοῦ λές: Μὲ κούρασε, σταμάτησε. Καί σταματᾷ χωρίς νά θίγεται χωρίς νά θυμῶνῃ.

Λοιπόν, ποιόν θά βάλουμε νά μᾶς μιλήσῃ ἀπόψε;...

"Ἄς δοῦμε αὐτόν, τόν ἰδιαίτερα ἀγαπητό, πού πάντα κάτι σοβαρό, κάτι ἐνδιαφέρον ἔχει νά μᾶς πῆ, μέσα στήν κούφια ὑπερπαραγωγή πού μᾶς τριγυρίζει.

«Μήτε τὸ δέντρο, μήτε τὸ σκουλήκι, μήτε τὸ ἔντομο, μήτε τὸ ἠλιόγερμα, μήτε ὁ κάμπος, μήτε ἡ θάλασσα, μήτε τίποτε δὲν ὑπάρχει πού νά μὴν εἶναι δεμένο μὲ τὸ πλάγινο του καί τοῦτο μὲ τὸ ἄλλο καί κείνο μὲ τὸ πάρα πέρα κι' ὅσο καί νά ξεχωρίζουν σὲ σχῆμα, σὲ σύνθεση, σὲ σύσταση, σὲ προορισμό, στὸ βάθος εἶναι κατωμένα ἀπὸ τὴν ἴδια οὐσία καί μίαν ἐνότητα πραγματῶντων ὅλα»...

Ποῦ τάχομε ξανακούσει αὐτὰ Ἄρῦβαλλε;...

Πρῶτα-πρῶτα ἀπ' τὸν καυμένο τὸν παπποῦ. Θυμᾶσαι;...

«Ἐγὼ εἶμαι τὸ ἀμπέλι καί σεῖς τὰ κλημάτα. Νά μείνετε μέσα στ' ἀμπέλι, γιατί ἔξω ἀπὸ αὐτό, δὲν μπορεῖτε νά κάμετε τίποτε. Χωρὶς αὐτὴν τὴν ἐνότητα, θά καταστήσετε ξερὰ κλαδιά πού τὰ μαζεύουν καί τὰ βάζουν στὴ φωτιά καί καίγουνται».

Μὰ οἱ ἄνθρωποι περιφρόνησαν Ἐκείνον πού εἶπε τὰ λόγια αὐτά, κι' ὕστερα τὸν ἔλασαν.

Τώρα, ἔξω ἀπὸ τ' ἀμπέλι, κούρβουλα

ξερὰ, κατήτησαν: «ἕνα πλῆθος λιμασμένα μάτια, φιλόκερβα χέρια, ἀκαταπόνητα πόδια, ψυχὲς πειρατῶν. Ἐνα πλῆθος πού μέσα του δὲ βρίσκεις τὴν ἀνεκύμαντη ματιά πού θάρρη νά σταυρωθῇ μὲ τὴ δική σου χωρὶς προφύλαξη, χωρὶς ὑποψία καί χωρὶς μεταμέλεια, τὸ χέρι πού θ' ἀπλωθῇ στὸ δικό σου ἄδαλο καί ζεστό, τὸ περπάτημα πού θά συνοδέψῃ τὴν πορεία σου στὸ μᾶκρος τοῦ μαρτυρίου σου, ἕνα πλῆθος πού μέσα του ἀρρωσταίνεις σάν πᾶς ν' ἀντιχτυπηθῆς μὲ τὴ ματιά τοῦ γείτονα, τὴ δισταχτική, τὴν ὑπολογιστική, τὴν ἀντίμαχη, πού τοῦ δίνει μιά παιδιάτικη ψυχὴ καί κείνο καγχάζει καί σὲ ὑποβλέπει, γιατί προσπαθεῖ ν' ἀνακαλύψῃ παντοῦ, τὸν ὑπολογισμό, τὴν ὑποκρισία.....».

"Ἀλλὰ γιατί; Τί τοὺς ἔλειψε;.....

Τοὺς ἔλειψε ἡ οὐσία τῆς ζωῆς πού μόνο οὐτεμένη μέσα στ' ἀμπέλι μποροῦσαν νά ρουφοῦν. Τοὺς ἔλειψε ὁ ζωτικώτερος, ὁ θαυματουργικώτερος χυμός.

Ἄρῦβαλλε! Ὁ χυμός τῆς ἀγάπης!

Τὸ καταλαβαίνεις καλὰ αὐτὸ Ἄρῦβαλλε; Καταλαβαίνεις ποιὰ τεράστια δύναμι κρύβει μέσα του; Τί θά ἦταν αὐτὸς ὁ κόσμος, πῶς θά μεταμορφωνόταν αὐτὸ τὸ πλῆθος, ἀν' ὁ καθένας λησμονάγε τὸν ἑαυτό του γιὰ χάρι τοῦ ἄλλου, τῶν ἄλλων τοῦ συνόλου; Ὁ καθένας νά πορεύεται στὸ σκοπὸ πού θά εἶναι καί τοῦ κάθε συνανθρώπου του ὁ σκοπός, πού θά εἶναι ὁ σκοπὸς ὅλων μας;.....

«Πρέπει νά ξαναρρίξουμε τίς γέφυρες, πρέπει νά βροῦμε τὰ μονοπάτια πού θά μᾶς φέρουν κοντὰ στὸ γείτονα».

"Ἀλλὰ πῶς, ὅπου καί μέσα στὴν οἰκογένεια, τὴν πιὸ γλυκειά, τὴν πιὸ φυσική κι' ἀβίαστη, τὴν πιὸ ἀδιάσπαστη μορφή τῆς ἐνότητας, ἄλλο δρόμο βαδίζει ὁ πατέρας κι' ἄλλον ὁ γιός; Ἄλλο σκοπὸ βάζει μπροστὰ σὰ μάτια τῆς ἡ μάνα κι' ἄλλον ἡ θυγατέρα;

«Νά ὀλοκληρώσουμε τὸν ἑαυτό μας».

Ποιοί να κάμουν αυτή τη δουλειά και σέ ποιούς; Οι κίθδηλοι στους νόθους; Οι κατεργάρηδες στους ψευτές; Οι αλκοολικοί στους δηλητηριασμένους; Από πού να βγῆ τὸ ἀκέραιο, τὸ γερό, τὸ καλοφτιασμένο ὕψωμα; Ἀπὸ τὰ σάπια στημόνια, ἢ ἀπὸ τὰ λυωμένα ὑφάδια;

Ὁ νοῦς...

*Α, ὁ νοῦς. Ὁ νοῦς πού ἔσπασε τὴν ἐνότητα μετὸν Ὑπέρτατο Νοῦ, πού ἔκοψε τὸ σύνδεσμο μαζί του, πού ἀρνήθηκε τὴν ὕπαρξί του.

Βλέπεις αὐτὸ τὸ ἰκάτασπρο καὶ κατακάθαρο στουπόχαρτο πάνω στὸ γραφεῖο μου. Μόλις τὸ εἶδα φαντάστηκα τὰ χάλια πού θάχῃ ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες. Κι' ἀμέσως σκέφθηκα: Γιατί νὰ λερώνεται τὸ καθαρό, γιατί νὰ στιγματίζεται τὸ λευκό;

Κύτταξε ἀπέναντι τὸ Νέγρο, τὸν ὀλόμαυρο γάτο μας. Βλέπει κι' αὐτὸς ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς μισόκλειστες σχισμὲς τῶν κίτρινων ματιῶν του τὸ στουπόχαρτο. Μὰ δὲ μπορεῖ νὰ κάμῃ τὴ σκέψι πού ἔκαμα ἐγώ. Δὲ μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ ἔννοια, δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὸν πνευματικὸ περιεχόμενο. Νὰ τί μιὰς ξεχωρίζει ἐμᾶς ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα: Τὸ λογικὸ! Ὁ ὀρθὸς λόγος.

Γιὰ νὰ ἰδοῦμε τί ἀκριβῶς εἶναι ὁ ὀρθὸς λόγος.

Ὁρθὸς λόγος εἶναι ἡ πνευματικὴ δύναμι πού προχωρεῖ πάνω ἀπὸ ὅ, τι γίνεται ἀντιληπτό ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις μας. Ἡ ὀρθὴ σκέψι. Ἡ ὀρθὴ κρίσις.

Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ ὀρθὸς λόγος ἔκαμε τὰ πῶ μεγάλα λάθη. Εἶπε ἀνοησίες πού δὲν ἔχουν ταῖρι.

Ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ περίφημος ἀρχαῖος φιλόσοφος, μαθηματικὸς καὶ ἀσπρονόμος, πού παιδεύτηκε μετὸν τετραγωνισμό τοῦ κύκλου, φίλος καὶ δάσκαλος τοῦ Περικλῆ, καὶ ὁ Ἡράκλειτος, ἐν' ἀπὸ τὸ πειὸ βαθεῖα καὶ εἰσδυτικὰ πνεύματα τῆς ἀρχαιότητος, πεντακόσι' ἀπάνω-κάτω χρόνια πρὶν νὰ γεννηθῇ ὁ Χριστὸς, εἶχαν βρεῖ ὅτι «νοῦς ἐστὶν ὁ τὰ πάντα διακοσμήσας».

Τὸ πρᾶγμα δὲ χρειάζεται πολλὴ σκέψι. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ὠραῖο δωμάτιο ὅταν οἱ χαμάληδες κουβάλησαν τὰ πράγματά μας, ὅλα ἦταν ἀνω-κάτω. Ἦρθε ὅμως τὸ μυαλό μας κι' εἶπε: «Εἰδῶ θὰ βάλετε τὸ τραπέζι μου. Ἐκεῖ τὴ μιὰ πολυθρόνα, ἐκεῖ τὴν

ἄλλη. Ἀπέναντί μου, ἐδῶ ἀκριβῶς, θέλω τὸ κάδρο τῆς ἀγαπημένης μου γυναίκας πού μου χαμογελάει»...

Δὲ μπορεῖς νὰ μοῦ πῆς πῶς δὲν τὸ στόλισε νοῦς αὐτὸ τὸ δωμάτιο. Τὸ σύμπαν ὅμως, ἡ οἰκουμένη, ὁ οὐρανός, τ' ἀστέρια, ὅ, τι ὑπάρχει γύρω στὴ γῆ, αὐτὸ πού οἱ ἀρχαῖοι τὸ εἶπαν κόσμος, κόσμημα, στολίδι, αὐτὴ ἡ διακόσμησι τοῦ κόσμου, ἡ ἀρμονικὴ του ἔνωσι σ' ἓνα σύνολο, τὸ λογικὸ σοῦ λέει: δὲν τὴν ἔκαμε νοῦς!!...

Ἡ μεγαλύτερη ἀνθρώπινη βλακεία ἀπὸ τὴν ὀρθή, λέει, σκέψι, ἀπὸ τὸν «ὀρθὸ λόγος». Γιὰ φαντάσου νὰ σοῦ λέγανε πῶς τὸ ρολογι πού ἔχεις στὴν τσέπη σου δὲν τῶφτιασε τὸ μυαλό τοῦ ρολογαῖ, ἀλλὰ ἔγινε ἔτσι στὴν τύχη!...

Ὅτε ὁ νοῦς λουπόν!

Τότε νὰ μείνουμε μετὰ σταυρωμένα τὰ χέρια; Νὰ μὴ δοκιμάσουμε, νὰ μὴ ἐπιχειρήσουμε κάτι, νὰ μὴ ξαναρρίξουμε τὶς γέφυρες;...

Νὰ ξαναρρίξουμε τὶς γέφυρες. Ἐδῶ ὅμως εἶναι τὸ πέρασμα: Ἡ ἀναγνωρίσις ὁ νοῦς πῶς ὑπάρχει ἓνας Ὑπέρτατος Νοῦς. Κι' ἀφοῦ τὸ χωνέψῃ καλά, ν' ἀρνηθῇ τὸ δικὸ του θέλημα καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Ὑπέρτατου Νοῦ, πού εἶναι κι' αὐτὸ ὑπέρτατο ἀπὸ ἰκάθε πλευρά. Ἀλλοῦ πουθενά δὲ γεφυρώνεται τὸ χάσμα.

Βρέχει ἀδιάκοπα.

Ξαναγυρίσαμε στὴ γῆ.

Ἀγαπητέ φίλε, σ' εὐχαριστῶ. Πραγματικὰ μέσα στὶς σελίδες σου ὑπάρχει ἓνας φίλος πού προσκαλεῖ. Αὐτὸ τὸ ταξίδι πού ἔκαμε ἀπόψε ἡ σκέψι μου στὶς σφαῖρες τῆς διάνοιας, τὸ χρωστῶ σὲ σένα. Αὐτὴ ἄλλως τε εἶναι κι' ἡ δουλιὰ τῆς Τέχνης. Νὰ δίνῃ φτερά στὸν ἄνθρωπο. Νὰ τὸν βγάξῃ ἀπὸ τὰ δεσμά τοῦ ὕλικου κόσμου καὶ νὰ τὸν ἀνυψῶνῃ στὴ σφαῖρα τοῦ πνεύματος. Εἶχα δίκιο νὰ σὲ προτιμῶ (*).

ΑΡΥΒΑΛΛΟΣ

(*) Ἐξ ἀφορμῆς τῆς μελέτης τοῦ κ. I. M. Παναγιωτοπούλου «Ἡ μάχη μετὰ τὴν ἐνότητα» πού δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Γράμματα» 1944 σ. 3.

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων



ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Ἄρκετες φορές δόθηκε ἡ εὐκαιρία στίς «Ἀκτίνες» νά παρουσιάσουν μερικές πλευρές ἀπό τήν προσπάθεια τοῦ καθαρμοῦ τοῦ γινόνταν στά γαλλικά γράμματα τά χρόνια τοῦ μεσοπολέμου. Τήν προσπάθεια αὐτή γιά τὸ πνευματικὸ ζήτημα τῆς Γαλλίας, δέν στάθηκε ἱκανὸς ὁ πόλεμος οὐτ' ἢ σκλαβιά νά τὴν ἀνακόψῃ. Γιατί, ἂν ἡ συμφορὰ συνέτριψε κάθε τι σάσιο στῆ Γαλλία, δυνάμωσε ὅμως καὶ αὐξήσε τὴ χριστιανικὴ τῆς πρωτοπορεία, πρὸ πάντων στά γράμματα. Καὶ τὸ δυνάμωμα αὐτὸ φαινόταν ἀνάγλυφο στά «Δελτία» ποὺ ὁ διευθύνων τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο Ἀθηνῶν κ. Roger Millier δημοσίευσε κατὰ διαστήματα, θέτοντας στῆ διάθεση τοῦ μορφωμένου κοινού μας πολυτίμες πληροφορίες ποὺ τίς παρακολουθοῦσαμε μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον, μά—γιατί νά τὸ κρύψουμε;—καὶ μὲ κάποια ζήλεια. Μέσ' στὸ καμίνι τῆς δοκιμασίας, οἱ χριστιανοὶ διανοούμενοι τῆς Γαλλίας δέν κλείστηκαν στὸ καθοῦκι τους, ὅπως ἔκαμαν ἄλλοι, μὰ ἴσα-ἴσα τότε ἐδείχθηκαν πραγματικοὶ πνευματικοὶ ἡγέτες ἐνὸς λαοῦ τσακισμένου, προσπαθώντας νά δώσουν οὐσιαστικὴ τροφή στίς πεινασμένες ψυχές. Θά εἶχε κανεῖς πολλὰ νά πῆ γιά τὴν πολυπλευρῆ καὶ σωτήρια δράση τους στά μαύρα αὐτά χρόνια, μὰ ἴσως εἶναι ἀρκετὸ ν' ἀναφέρουμε ἔστω καὶ σὲ γενικές γραμμές μερικές χαρακτηριστικὲς πληροφορίες.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα τραβοῦν ἰδιαίτερα τὴν προσοχὴ οἱ θεολογικὲς προσπάθειες. Τὸ κατάλαβαν καλὰ οἱ Γάλλοι χριστιανοὶ πόση σημασία ἔχει νά συνασιζέται κανεῖς γιά μίαν προσπάθεια γεμάτη υγεία. Ἔτσι εἶδαν τὸ φῶς ἀλλεπάλληλες τέτοιες ἐκδόσεις. Νά π. χ. τὸ «*Domaine Français*». Στίς 500 σελίδες αὐτοῦ τοῦ μανιφέστου μερικοὶ ἡγέτες τῆς παγκόσμιας διάνοησης σάν τὸν Duhamel, τὸν Maurias κλπ., μελετοῦν τὴν ἀξία καὶ τὴν ἐπίδραση τοῦ Χριστιανισμοῦ στά σύγχρονα γράμματα.

Ταυτοχρόνα σχεδὸν στῆ σειρά «*Fontaine*» βγαίνει ἕνα εἰδικὸ τεύχος γιά νά συζητηθῆ πάλιν στὸ θέμα «ἡ ποίηση σάν ἀσκηση πνευματικῆ». Καὶ μόνο ὁ τίτλος δίνει στὸν ἀναγνώστη νά καταλάβῃ ὅτι πρόκειται γιά μίαν σοβαρὴ, υπεύθυνη, ἀνώτερη ἀντιμετώ-

πιση τῆς τέχνης. Ἀνάμεσα στά πρῶτα ἄρθρα τοῦ τόμου αὐτοῦ ἦταν τὸ βαθυστόχαστο ἄρθρο τοῦ γνωστοῦ Φιλοσόφου Jacques Maritain, ποὺ δημοσίευσαν οἱ «Ἀκτίνες» σὲ μετάφραση, τὸν περασμένο Σεπτέμβριο, μὲ τίτλο «Ἡ ποίηση σάν πνευματικὴ πείρα».

Μὰ δέν εἶναι μόνο ὁ τομεὺς τῆς τέχνης ποὺ ἀπασχολεῖ τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους τῆς Γαλλίας. Τοὺς ἐνδιαφέρουν ἕνα πλήθος προβλήματα πνευματικὰ καὶ κοινωνικά. Ἔτσι σ' ἕνα εἰδικὸ τεύχος (*Problèmes de sexualité*) τῶν *Présences* τοῦ 1942 ἕνα ἐκλεκτὸ ἐπιτελεῖο γιαιτρῶν, ψυχολόγων, φιλοσόφων, λογοτεχνῶν, ἀτενίζοντας τὸ ἠθικὸ ἐξαρθρώμα τῆς ἐποχῆς μας, καταπιάνονται, μὲ ὀλη τὴν ἀπαιτούμενη σοβαρότητα, μὲ τὸ σεξουαλικὸ πρόβλημα. Ἐνδιαφέρουσες καὶ διαφωτιστικὲς μελέτες γύρω ἀπὸ τὸ τεράστιο αὐτὸ ζήτημα ὁδηγοῦν τὸν ἀναγνώστη νά νοιώσῃ τὴν ἀξία τῶν συγχρόνων ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων γιά τὴν ἠθικὴ καθαρότητα, στὴν ὁποία μόνο ὁ χριστιανισμὸς δίδει τὴν δύναμη τῆς ἐφαρμογῆς.

Θέλετε κι' ἄλλη θεολογικὴ προσπάθεια; Πάρτε τίς «*Rencontres*» τῆς ἴδιας ἐποχῆς καὶ θά ἴδῃτε μίαν συλλογὴ ἀρθρῶν ποὺ κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς διανοουμένων, μιλάνε γιά τὴν ὕψηλὴ ἀποστολὴ τῆς οἰκογένειας, γιά τὴν προετοιμασία τοῦ νέου γιά τὸ γάμο, γιά τὴν ἀποστολὴ τοῦ πατέρα, τῆς μάνας, γιά τὸ νόημα τῆς μηστείας γιά τὸ παιδί καὶ τὰ προβλήματα τοῦ παιδιοῦ καὶ τόσα ἄλλα, ὅλα γραμμένα μὲ λεπτότητα παρατηρήσεως, μὲ συγχρονισμό, ἀλλὰ καὶ μὲ οὐσιαστικὰ συμπεράσματα.

Καὶ δέν εἶναι μόνον αὐτὰ ποῦβῃ νά μᾶς παρουσιάσῃ ὁ γεμάτος υγεία περιοδικὸς τύπος τῆς Γαλλίας στά χρόνια τῆς κατοχῆς. Ἀναφέρουμε ἕναν μόνο τίτλο: «χριστιανικὴ μαρτυρία», ἦταν ἡ πιὸ ἡρωικὴ «παράνομη» ἐπιθεώρηση ποῦβγαίνε στά χρόνια τῆς κατοχῆς.

Μὴ νομίσῃ κανεῖς μετὰ ἀπ' αὐτά, ὅτι οἱ ἀξιολογες αὐτές προσπάθειες ἐνιαίας συνεργασίας ἐπινέξαν τὴν προσωπικὴ δουλειά. Ἰσα-ἴσα προσωπικότητες πρὸ πάντων ἔ-

χει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἡ σκλαβωμένη, χριστιανική, Γαλλία. Μιά μεγάλη δόξα ἀνήκει χωρὶς ἄλλο στὸν Mauriac. Καὶ νὰ σκεφθῇ κανένας ὅτι τοῦ Mauriac, τοῦ θερμοῦ αὐτοῦ ὁμολογητῆ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἡ Γκεσταπό ἔκανε ἔρευνα στὰ χειρόγραφα του δυὸ ἢ καὶ τρεῖς φορές τὴν ἑβδομάδα. Κι' ὅμως τίποτα δὲν στάθηκε ἐμπόδιο στὴν ὑψηλὴ ἀποστολὴ πού τοῦχε ἀναθέσει Ἐκεῖνος πού τόσο τραγούδησε στὸ «*Vie de Jésus*» ὁ Mauriac. Σ' ὅλες τὶς προσπάθειες πού δείχνουν ἰσχύος ὕψους αὐτὸς πρωτοστάτη. Παντοῦ δίνει συνεργασία. Στὸ Φιγκαρώ αὐτὸς κι' ὁ Duhamel δίνουν ἄρθρα μὲ πνευματικὸ περιεχόμενο. Στὸ «*Humanité, les lettres françaises*» καὶ στὸ «*Domaine français*» γιὰ τὸ ὁποῖο μιλῆσαμε πρὶ πάντων, γράφει μελέτες. Ὁ Mauriac ἀκόμα εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς Ἑνώσεως Λογοτεχνῶν στὸ Παρίσι.

Καὶ τὸ κοινὸ πού με θυσιᾶς ἀποζητοῦσε τὸ καλὸ βιβλίον, εὐτυχῶς τῷ ἔβρισκε. Ἀλλὰ ὅταν κι' αὐτὸ γινότανε δυσχερὲς γύριζε στὰ κρυφὰ τὸ κομψὸ τοῦ Ραδιοφώνου, κι' ἀπ' τὴν «ἐλεύθερη Γαλλία» ἀκούγε τὸ μεγάλο χριστιανὸ Φιλόσοφο Jacques Maritain πού, ἀπευθυνότανε ἀπ' τὸ Ραδιοσταθμὸ τῆς Ἀμερικῆς, γιὰ ἄρκετὸ διάστημα κάθε βδομάδα, στὸ γαλλικὸ σκλαβωμένο λαὸ γιὰ νὰ τοῦ δῆν ἥβαρος καὶ ἐνίσχυση. Ἄλλὰ δὲν σταματᾷ ὡς ἐδῶ ἡ δράση τοῦ Maritain. Εἶναι μιὰ δράση τόσο πολύπλευρη, ὅπως σημειώνει τὸ σχετικὸ Δελτίο πληροφοριῶν, πού ἐξεδίδετο ἀπ' τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο Ἀθηνῶν, πού ἀπλώνεται σ' ὅλα τὰ πεδία τοῦ πνεύματος. Ἐκτός ἀπ' τὶς συνεχεῖς παραδόσεις του στὸ Princeton καὶ στὴν Columbia, ἐξασθειωρῶνται μαζί με τὸν Henri Focillon, τὸν φημισμένο αὐτὸ ἱστορικὸ, πού πέθανε τὸ 1943 μακριὰ ἀπ' τὴν πατρίδα του, τὸ «*Ecole libre des Hautes Etudes*». Ἄλλὰ καὶ κάθε μῆνα τὰ τέσσερα αὐτὰ χρόνια εἶχε συγκέντρωση στὸ σπίτι του ἑνὸς κύκλου διανοουμένων με τοὺς ὁποῖους συζητοῦσε πάνω στὰ σύγχρονα προβλήματα τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Θρησκείας. Βοήθησε πολὺ νὰ ξαναασταθῶν ἡ «*Union pour la Verité*» καὶ οἱ «*Entretiens de Pontigny*» ποῦναι σήμερα ἐστὶς ὕγιους φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ πνευματικότητος στὴν ἀμερικανικὴ γῆ.

Τὸν ἴδιο καιρὸ δημοσίευσε, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, σημαντικώτατα βιβλία ὁ μεγάλος αὐτὸς σοφός, μετ' ἡ βοήθεια πάντα τῆς ἀξίας γυναίκας του τῆς Raïssa ποῦναι κι' αὐτὴ μιὰ ἀξιδόγητη ποιήτρια. Σ' αὐτὰ ἐξετάζουν ζωτικὰ σύγχρονα κοινωνικὰ καὶ φιλοσοφικὰ προβλήματα. Τὸ πρῶτο ἔργο ποῦγραψε ἦτανε «ἀπὸ τὸν Μπέρζον στὸν Ἄγ. Θωμᾶ». Ἐνα ἄλλο, ποῦρθε καὶ ἕως ἐδῶ, εἶναι μιὰ μελέτῃ με θέμα: «Βασικὲς γραμμὲς μιᾶς οὐμανιστικῆς πολιτικῆς»,

μέσ' στὴν ὁποία ἐξετάζει ὁ Χριστιανὸς φιλόσοφος, τὰ ζητήματα τῆς κοινωνίας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος, κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς Χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας πού δίνει τὴν ἱκανοποιητικὴ λύση των.

Καὶ γυρνώντας στὶς 13 Νοεμβρίου τοῦ 1944 στὸ Παρίσι, ὕστερα ἀπὸ τόση πνευματικὴ παραγωγή—6 βιβλία ἔγραψε αὐτὸ τὸν καιρὸ—χαίρετοῦσε μετὰ τὰ λόγια αὐτὰ πού δημοσίευσε στὸ «*Temps Présent*», τὴν ἐλεύθερη πατρίδα του. «Ἡ Γαλλία πρέπει νὰ ζήσῃ, πρέπει νὰ ἐργασθῆ γιὰ νὰ δημιουργηθῇ τὴ δεύτερῃ τῆς ἀναγέννηση». Καὶ ζητᾷ ἀναγέννηση πού νὰ στηρίζεται πάνω στὴν Πίστη. «Γιατὶ, ὅπως συνεχίζει, οἱ εὐθύνες μας μπρὸς τὴν πατρίδα μας ἀλλὰ καὶ μπρὸς τὸν ἄλλο κόσμον εἶναι μεγάλες. Καὶ τελειώνει τονίζοντας, ὅτι μόνον με μιὰ ἀδιάσπαστη κοινωνικὴ ἐνότητα μποροῦμε νὰ ἐνακτισοῦμε τὸ σπίτι μας». Ὑστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια δράση, ἔχουν δίκιο οἱ Γάλλοι νὰ λένε πὼς αὐτὸς ὁ μεγάλος χριστιανὸς φιλόσοφος ἦταν «ἡ ἐντονώτερη πνευματικὴ φωνὴ τῆς ἐλεύθερης Γαλλίας στὸ νέο κόσμον».

*

Ἄλλὰ καὶ ἀπ' τὴ Νότιο Ἀμερικὴ ἔρχότανε καὶ ἄλλη φωνὴ πίστεως. Ἦτανε ἡ φωνὴ τοῦ Georges Bernanos, ποῦλεγε χαρακτηριστικὰ, ὅτι: «Ἀνάμεσα στὴ Γαλλία τοῦ 1940 καὶ τὴ Γαλλία πού θὰ στηρίζεται πάνω στὶς αἰώνιες ἀλήθειες, ἔχω κάνει τὴν ἐκλογή μου. Προτιμῶ τὴ δεύτερη!» Καὶ δούλεψε κι' αὐτὸς πολὺ γιὰ τὴ δεύτερη. Τὸ ραδιοφωνικὸ πρόγραμμα, τὰ Γαλλικὰ περιοδικὰ κι' οἱ ἐφημερίδες τοῦ Μπουένος Ἀἶρες πλουτισίζοντοσαν συχνὰ με πολὺτιμα ἄρθρα καὶ μελέτες, μῆσα στὶς ὁποῖες, κι' ἕνας παλμὸς πίστεως βγαίνει ἀπὸ τὴν πέννα αὐτοῦ τοῦ πνευματώδους ἀλλὰ καὶ μαχητῆ συγγραφέα, με ἕνα στυλ πού μᾶς θυμίζει τοὺς μεγάλους δασκάλους Bloy καὶ Réguy.

Καὶ ὁ Réguy, τώρα πού τὸν θυμηθήκαμε, ὁ μεγάλος αὐτὸς ποιητῆς πού γύρισε ἀπὸ τὴν ἀπιστία στὴν πίστη, κι' ἔδωσε τὴ ζωὴ του γιὰ τὴ Γαλλία στὸν ἄλλο πόλεμο, ἐξαναφαίνεται πάλι στὴν λεύτερη πᾶ Γαλλία—ὅπως σημειώνει ἕνας χρονογράφος—μετὰ τὸ ἀληθινὸ του πρόσωπο. Ἡ ἐπιστροφή του στὸ Χριστὸ ἐξακολουθεῖ νὰ διδάσκη καὶ νὰ ἐμπνέη πολλοὺς νέους λογοτέχνες. Πολλὰ βιβλία γράφονται γύρω ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή του καὶ σχετικά μετ' ἡ χριστιανικὴ πνοὴ τοῦ ἔργου του. Ὁ Delaporte ἐκδίδει με τὸν τίτλο «Γνωριμία με τὸν Réguy» δύο τόμους με περισσότερες ἀπὸ 800 σελίδες, πλουτισμένους με ἀνέκδοτα κείμενα, πού ρίχνουν φῶς στὴ δραματικὴ ζωὴ τοῦ ἥρωά του. Κι' ἐνῶ ὁ Romain Rolland τελειώνει τὸν «Πεγκύ» του στὸ ἐξοχικὸ του σπίτι

στό Veslay οί Γερμανοί ὑποχωρῶντας βάζουν φωτιά στό χωριό. Ἡ πυρκαϊά σταμάτησε μπρός στήν πόρτα τοῦ συγγραφέα ποῦφυγε σώζοντας τά χειρόγραφα του.

*

Τόν ἴδιο καιρό τό ἔργο τοῦ μεγάλου Χριστιανοῦ ποιητή Francis Jammes (ποῦχει πεθάνει ἐδῶ καί ἕξι χρόνια) εἶναι στήν ἡμερήσια διάταξη. Απαγγέλλουν, ὅπως σημειώνει τό «Διελτίο» τοῦ Μαΐου τοῦ 1944 παντοῦ ποιήματά του. Ἐνῶ ἀλεπάλληλες ἐκδόσεις γι' αὐτόν βλέπουν τό φῶς τῆς δημοσιότητας. Ὁ Jacques Bernard ἐκδίδει τό «Sources et Feux» πρόζες καί ποιήματα ἀνέκδοτα τοῦ Jammes. Ὁ Robert Mallet τελειώνει—διάβάζουμε τό Μάιο τοῦ 44—μιά διατριβή πάνω στή ζωή καί τό ἔργο του. Συνάμα ὁ Jean Soulaire ἐκδίδει ἕνα «Francis Jammes» κι' ὁ Guy Ferchault «Une amitié mystique» ἐνῶ στό θέατρο «l'oeuvre» παίζεται τό ἔργο τοῦ Jammes τό «Χαμένο πρόβατο».

*

Καί τὰ βιβλία πού ἀπό τό διάβασμά τους ὁ ἀναγνώστης ἔχει πολλά νά πάρη, εὐτυχῶς εἶναι ἀρκετά. Καί μπορεῖ νά μᾶς παρουσιάσῃ ἀκόμα πιό μεγάλους ὁ κατάλογος ὅταν ἐναρχίσῃ ἡ ἐπικοινωνία μας μέ τό ἔξωτερικό. Ἀπ' τὰ μυθιστορήματα, πού μερικοί πῆραν γιά θέμα τους τίς πρώτες μέρες τοῦ Χριστιανισμού, ὡς τίς φιλοσοφικές μελέτες τίς ἐπιηρεασμένες ἀπό Χριστιανικό στοχασμό, ἡ ἐπίδρασις ἀπό Χριστιανῶν διανοουμένων εἶναι αἰσθητή. Εἶναι ἕνα καινούργιο πνεῦμα πού φυσάει, μιά συναίσθησις κάποιος εὐθύνῃς ἀπό μέρους τῶν πνευματικῶν σιτιστῶν.

Ὁ Bauman ἐκδίδει ἀπομνημονεύματα γιά τοῦς φίλους τοῦ Barrès, Léon Bloy κ. ἄ. Ὁ Duhamel ἐτοιμάζει ἀνθολογία Γάλλων λυρικῶν ἐνῶ ὁ Milhaud κάνει ὀμιλίες γιά τόν Jammes καί τόν Claudel, κι' ὁ Guillemin στό μάθημα τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας στό Πανεπιστήμιο τῆς Γενεύης διδάσκει μιά φορά τήν ἑβδομάδα κείμενο τοῦ Claudel. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἐκδόσεις τῶν κλασσικῶν διαδίδονται ἡ μία τήν ἄλληλη, καί παρουσιάζονται δύο μεταφράσεις ταυτόχρονα τοῦ Ἰσπανοῦ ποιητή καί ἀγίου Jean de la Croix. Παραλείποντας τίς ἄλλες ἐκδοτικές προσητάσεις σταματοῦμε σ' ἕνα βιβλίον πού ἐκδίδει ὁ μεγάλος φυσιολόγος καί φιλόσοφος πού πέθανε τώρα τελευταία—ὁ Carrel—γνωστός γιά τὰ ἀντιυλιστικά του φρονήματα μέ τίτλο «αἱ Προσευχαί».

Ἄλλά καί τό γαλλικό θέατρο, ἰδίως στήν ἀρχή τῆς σκαλιῆς, ἐγνώρισε καί αὐτό τήν ἀναγεννητική ἐπίδραση τοῦ Χριστιανικοῦ πνεύματος σέ μιά μεγάλη ἔκταση.

Πῶς νά μὴ μιλήσῃ κανεὶς γιά ἀναγεννητική ἐπίδραση, ὅταν ἀκούῃ τόν J. Coireau στήν «Association Nationale des Oeuvres Scolaires» νά μιλήσῃ στοὺς νέους σπουδαστὰς καί στοὺς δασκάλους γιά τὴν ἀφοσίωσιν στὴ δραματικὴ τέχνη τονίζοντας τους ὅτι ἡ ἀνύψωσις τῆς ψυχῆς καί γενικώτερα τὸ ἀτόμο, εἶναι τὰ μόνια πρᾶγματα πού ἕνας λαὸς μέ ὑγείαν καί ἀκμὴ πρέπει νὰ ζητήσῃ καί νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸ θέατρο; Εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ πού οἱ Ἕλληνες πολῖτες τῆς μεγάλης κλασσικῆς ἐποχῆς ἐζητοῦσαν ἀπ' τὴν τραγωδίαν καί τὸ ἔπαιρναν ῥεῖν, ὁ Coireau. Ἀλλὰ μήπως καί οἱ νέοι μας, συνεχίζει δὲν βράζουν μέσα τους καί δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ τρέξουν σ' ἕνα τέτοιο θέατρο πού στέκεται σὲ τὸ ὕψος του;... Ἄλλ' ἡ ἐποχὴ μας δὲν στερεῖται ἀπ' ἀνθρώπους μέ ταλέντα. Θὰ πρέπει λοιπὸν μιά μέρα ν' ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα τους αὐτὸ σταθερὰ καί ἀποφασιστικὰ. Καί τότε ἕνα θέατρο μεγάλο καί ἀγνὸ θ' ἀνοιχθῇ μπρὸς στοὺς δραματουργοὺς, ἕνα θέατρο πού θ' ἀγκαλιάσῃ τὴν αἰωνιότητα. Γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ξανασκεφτοῦμε τὴν δραματούργιαν μέ βάση αὐτὴ τὴ παγκοσμιότητα, πού ὁ Claudel ὑπῆρξε ὁ προφήτης τῆς».

Πάντα βέβαια ἡ ἐπίδρασις τοῦ Claudel σὲ πνευματικὸ πεδίο ἦταν μεγάλη. Ἡ παγκόσμιαν διανόσην τὸν αἰσθανότανε σὸν δυναμικὸ στοιχεῖο. Ἄλλ' ἀπ' τὸ Νοέμβριον τοῦ 1943—ἔγινε ἡ ψυχὴ τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου μέ τὸ ἀνέβασμα τοῦ «Soullet de Satin» στήν Comédie Française. Εἶναι δύσκολο χωρὶς ἄλλο νὰ ὑπολογίσῃ κανεὶς τὴν ἐπίδραση τοῦ ἔργου του στὴ σύγχροναν διανόσην. Ἄλλ' ἀπ' τὸν ἐνθουσιασμό τῶν Παριζιάνων πού κατέκλυζαν τὸ θέατρο, μπορεῖ νὰ καταλάβῃ κανεὶς ὅτι τὸ ἀνέβασμα τοῦ «Soullet de Satin» στάθηκε γιά πολλὸν καιρὸ τὸ γεγονός τῆς ἡμέρας. Παίζεται τρεῖς ἢ τέσσερες φορές τὴν ἑβδομάδα, ἀλλὰ πάντα ἡ Comédie εἶν' ἀσφυκτικὰ γιομάτη. Γιὰ νὰ παυχθῇ ὀλάκροισι θὰ χρειαζότανε 10 ὄρες, ἀλλ' ὁ J. Louis Barrault τὸ συντομεύει σὲ 5 ὄρες. Καί παρ' ὅλο τὸ μήκος τῆς παραστάσεως (32 σκηνῆς καί 92 φορεσιῆς ἀλλάξεων) καί τὴν ὑψηλὴν ἐμπνευση τοῦ θέματος, τὸ κοινὸ, σημειώνει ὁ Purnal «τὸ παρακολουθεῖ χωρὶς νὰ χάνῃ οὔτε συλλαβὴν καί τὸ χειροκροτεῖ σὲ τέλος μ' ἕλην του τὴ δύναμιν». Στὸν ἐνθουσιασμό αὐτὸ τοῦ παριζιάνικου κοινου συνηγορεῖ ἀπ' τίς πρώτες παραστάσεις κι' ἡ κριτικὴ πού μιλάει γιά μιά «ἐπιτυχία-ἀποθέωσις».

Κι' ἕνας ἄλλος κριτικὸς σημειώνει γιά τὸ ἀνέβασμα τοῦ Soullet de Satin ὅτι εἶναι μιά ἀπ' τίς λαμπρότερες ἐπιτυχίες πού εἶχε ποτὲ τὸ γαλλικὸ θέατρο. Γιατί, ἀπλούστατα, πρῶτος ὁ Claudel ἀγκάλιασε τὴν

αιωνιότητα μέσ' στὸ θέατρο, ἔβαλε τὴ δραματοποιία του στὴν ὑπηρεσία τῆς Αἰωνίας ἀλήθειας.

"Ἔργα τοῦ Claudel ἀνεβάζονται συνεχῶς. Ἔτσι ὁ θίασος τοῦ Maurice Leron στὸ θέατρο «Iena» ἀνεβάζει τὸ «Jenne Filie Violaine», ἐπίσης στὸ Λύκειο «Condoriet» παίζουν τὸ «Χριστόφορο Κολόμβος».

'Ἄλλ' ἡ ἐπίδραση τοῦ Claudel φτάνει καὶ στὴν ἐπαρχία. Σ' ἓνα κολλέγιο παιζέται «ὁ Δρόμος τοῦ Σταυροῦ» ποίημα-προσευχὴ τοῦ Claudel, ἐνῶ στὴ Λυὼν ἀνεβάζονται τὸ «Annonce faite à Marie» τοῦ Ἰδίου. Κι' ὁ καθάριος αὐτὸς ἄνεμος στὸ θέατρο ἐπεκτείνεται. Στὸ «Théâtre de l'Oeuvre» παιζέται τοῦ Pierre Brasseur: «Ἡ ἀγία Καικιλία», ἐνῶ στὸ «Odéon» ἀνεβάζονται τὴν τραγωδίαν «Τραχίνια» τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἄλλοι διασκευάζουν τὴν «Ἀντιγόνη» του καὶ παίζουν τὸν «Οἰδίποδα». Καὶ μία γενικώτερη ἀξιοπρόσδεκτη προσπάθεια εἶναι ἡ ἴδρυση ἐνὸς θεατρικοῦ κύκλου ποῦ ἔχει σκοπὸ του νὰ δώσῃ στὸ θέατρο χριστιανικὴ πνοή. Κι' ὅλοι αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς, ἠθοποιοί, κριτικοὶ ὅπως εἶπε ὁ J. Corneil, ἐτοιμάζουν μιά φάλαγγα ἐνεργητικῶν ἀνθρώπων τοῦ θεάτρου, μὲ μία διάθεση ὑγείας καὶ ὑψωμοῦ, γιομάτοι παλιῶν χαρᾶς, ἀλλὰ καὶ σοβαροὶ γιατί νιώθουν τίς εὐθύνες των, ἀξιοὶ καθ' ὅλα τῆς αὐριανῆς Γαλλίας». Αὐτὴ ἡ διάθεση συνεχίζεται καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση. Τὸ ἐλεύθερο Παρίσι ἀνεβάζει πάλι τὸ περίφημο «Soulier de Satin» τοῦ Claudel. Συγχρόνως παιζέται ὁ «Ἀσμοδαῖος» τοῦ Mauriac, (ἔργο ποῦ ἀπαγορεύθηκε νὰ παιχθῇ ἐπὶ κατοχῆς) μπροστὰ σ' ἓνα ἀκροατήριον ἀποκλειστικὰ ἀπὸ διανοουμένους καὶ καλλιτέχνες τῆς ἀντιστάσεως. Ἐνα ἄλλο ἔργο τοῦ Mauriac ἐπρόκειτο νὰ παιγθῇ στὰ τέλη Φεβρουαρίου στὴν Comédie Française. "Ἄς σημειώσουμε τέλος ὅτι στὶς 29 τοῦ ἐφετινοῦ Ἰανουαρίου στὸ πανεπιστήμιον τῆς Σορβόνης ἔγινε μεγάλη ἐορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Charles Diehl, τοῦ μεγάλου βυζαντινολόγου, γιὰ τὸν ὁποῖο συχνὰ μιλῆσαν οἱ «Ἀκτίνας», αὐτοῦ ποῦ μὲ τίς πολλὰς καὶ βαθυστόχαστες μελέτες κι' ἐπιστημονικὰς ἐργασίας του, τόσο πολὺ συνετέλεσε στὸ νὰ ἐξυψωθῇ μέσ' στὴ συνείδηση τῶν συγχρόνων λογίων ἡ Βυζαντινὴ ἔποχὴ καὶ ἡ κοσμοϊστορικὴ ἀξία τοῦ Χριστιανικοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Αὐτὴ σὲ μιά σύντομη κατὰ τὸ δυνατόν σκιαγραφία, ἦταν ἡ κίνηση τῶν Γάλλων Χριστιανῶν διανοουμένων στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς. Βέβαια, οἱ διάφορες σχολὲς καὶ κατευθύνσεις ἔχουν τοὺς ἐκπροσώπους των. Ἄλλὰ εἶναι ἀναντίρρητο, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ λογοτέχνες στάθηκαν γενρὰ στὶς ἐπάλλξεις τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνα καὶ δώσανε στὸ λαὸ τὴν ἀφθονὴ καὶ ἐκλεκτὴ πνευματικὴ

τροφή, καταλληλότατη γιὰ μιά ψυχικὴ ἀνάταση. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μᾶς κάμῃ ἐντύπωση, ὅτι στὴν διαλυμένη Γαλλία τοῦ 1940, στὴν τσακισμένη ὄχι μόνον ἀπ' τὸν κατακτητὴν μὰ πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀπ' τὴν ἐσωτερικὴ τῆς ἠθικῆς σαπίλα Γαλλίας, βρέθηκαν ἄνθρωποι ποῦδαν τὸ σθένος νὰ βασιτάζουν τόσο ψηλὰ τὴν πνευματικὴ τους σημαία. Ἄνθρωποι ποῦ δὲν ἔσκυψαν οὔτε μπρὸς στὴ μπότα τοῦ κατακτητῆ οὔτε σὲ κανένα ἄλλο ἐπίγειο εἶδωλο, μὰ ἐλεύθεροι στὴν ψυχὴ ἐδοῦλεψαν ἀκούραστα, σωτήρια, μὲ τὴ δύναμιν ποῦ τοὺς χάριζε ἡ πίστη.

Καὶ πόση ἀξία ἔχει αὐτὸ, μπορεῖ νὰ τὸ καταλάβῃ περισσότερο ἀπ' ὅλους ὁ "Ἐλληνας ἀναγνώστης ποῦ οἱ λογοτέχνες του τὸν ἀφῆναν νὰ πεθαινῇ ἀπ' τὸν πνευματικὸν λιμό, ἢ τοῦ προσέφεραν γιὰ πνευματικὴ τροφή, ἀντὶ ψωμί, λούπινο!

A. ΕΡΜΟΝΙΚΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΑΙ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

"Ὅποιος ἔχει τὴν συνήθειαν νὰ ρίχνῃ μιά ματιὰ στὶς βιτρίνες τῶν βιβλιοπωλείων μας ἢ στὰ βιβλιογραφικὰ δελτία τῶν περιοδικῶν μας, γιὰ νὰ βλέπῃ τὴν κίνηση τῶν βιβλίων, ξαφνιάζεται μὲ τίς πολλὰς βιογραφίες ποῦ κάθε τόσο δημοσιεύονται. Δὲν εἶναι πολλὰ χρόνια ποῦ τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν βιβλίων, μὲ τὴν μορφή μάλιστα τῆς σύγχρονης μυθιστοριογραφίας, ἔκαμε δειλά-δειλά τὴν ἐμφάνισή του στὸν τόπο μας καὶ ὁμως σήμερα τὰ ράφια τῶν βιβλιοπωλείων μας εἶναι γεμάτα ἀπὸ τέτοιας μορφῆς βιβλία. Κάθε μέρα καινούργια κυκλοφοροῦν κι' ἄλλα ἀναγγέλλονται μὲ θέματα τὴν ζωὴν μεγάλων ἢ καὶ μικρῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἐκδότες μας ἔχουν μυριστή τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ γιὰ βιβλία μὲ κτηπητὸς τίτλους καὶ ἱστορικὸ περιεχόμενον καὶ ἐνισχύουν ὅσο μποροῦνε τὸ νέο αὐτὸ βιομηχανικὸ εἶδος τοῦ βιβλίου, ποῦ λέγεται μυθιστοριογραφία καὶ ποῦ ἀποδίδει πελάτες. Κι' εἶναι ἀλήθεια πὺς οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι, ποῦ ἀπὸ τὰ παιδικὰ τους χρόνια εἶναι θρεμμένοι μὲ τὴν «λατρεία τῶν ἡρώων», ὅσο κι' ἂν ἔχουν ξεμακρύνει οἱ ἐποχὲς τῶν μαθητικῶν θρανίων, τραβιῶνται πάντα ἀπὸ τὴν γοητεία τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ ἔτσι' δὲν μένουσιν ἀδιάφοροι μπροστὰ στὸ βιβλίον ποῦ στὸ ἐξώφυλλόν του ὑπάρχει γιὰ τίτλον ἓνα μεγάλο ὄνομα, μιά ἑσκαυστὴ στὴν ἱστορία μορφή. Ἐχουν ἄλλωστε μεσολαβήσει κι' αὐτὲς οἱ ἐπιφυλλίδες τῶν ἐφημερίδων μὲ τίς πολλὰς συνέχειες, τὰ περιοδικὰ μας, τὰ κινηματογραφικὰ ἠρωϊκὰ φιλμ κι' ὅλα αὐτὰ ἔμμεσα ἔχουν συντελέσει στὸ νὰ ἐπιβληθῇ στὴν κοινὴ γνώμην τὸ βιβλίο-βιογραφία. Ὁ σημερινὸς πολυάσχολος ἄνθρωπος ξέρει τώρα πια πὺς τὰ βιβλία αὐτὰ, ποῦ κυκλοφοροῦν στὰ βιβλιοπωλεία μας, δὲν εἶναι σὰν ἐκεῖνα τὰ σχολαστικὰ τοῦ σχολειοῦ κι' ἐκεῖνα

πού γράφονται μόνο καὶ μόνο γιὰ παιδιά, ἀλλὰ μέσα τους ἔχουν πλοκή, ἱστορία, χιούμορ, καὶ γενικά εἶναι γραμμένα γι’ αὐτὸν τὸν πολυπράγμονα ἀναγνώστη, γιὰ νὰ τὸν ξεκουράσουν καὶ νὰ τὸν διασκεδάσουν.

Οἱ σημερινοὶ συγγραφεῖς βιογραφιῶν διαφέρουν, βέβαια, ἀπὸ τὸν Πλούταρχο κ’ ὅλους ἐκείνους τοὺς παλιοὺς πούθελαν νὰ διδάξουν περισσότερο μὲ τὰ βιβλία τους. Τοῦτοι ἐδῶ τῶν ἡμερῶν μας εἶναι ἀλλοιώτικοι, ἔχουν κατὰ τὸ εὐχάριστο στὸ γράψιμό τους κάτι πού δὲν κουράζει, πού θωπεύει ἀπαλά-ἀπαλά τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ πού μυρίζει ρωμαντισμὸ καὶ ὄνειροπόληση. ‘Ο ἀναγνώστης ἔτσι δὲν σκεφτεται πὼς ἐνδεχεται τὸ βιβλίο πού διαδάζει νὰναι περισσότερο μυθιστόρημα παρά ἱστορία. Δὲν πάει τὸ μυαλό του στὸ ἐνδεχόμενο πὼς ἡ φαντασία τοῦ συγγραφέα πήρε τίς ἐξωτερικότητες μιᾶς ἱστορικῆς μορφῆς γιὰ νὰ κατασκευάσῃ ἕνα δικό του ἄνθρωπο, ἄσχετο ἴσως μὲ τὸν ἱστορούμενο ἥρωα, πού προσαρμόζεται περισσότερο στὰ γούστα τῆς ἐποχῆς καὶ στὶς δικές μας ἀδυναμίες σὰν ἀναγνωστῶν, παρά στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. ‘Ο ἀναγνώστης καταβροχθίζοντας τίς σελίδες τοῦ βιβλίου, ἂν δὲν ἔχῃ εἰδικὸ καθαρισμὸ, δὲν ξέρει πού εἶναι ἱστορία καὶ πού τὸ ὕφος, πού ἡ ἐξακριβωμένη ἀλήθεια καὶ πού ἡ φαντασία τοῦ συγγραφέα. Καὶ γι’ αὐτὸ ὁ συγγραφέας μιᾶς μυθιστοριογραφίας μπορεῖ νὰ κἀνὴ τίς πιὸ μεγάλες ἱστορικὲς αὐθαιρεσίες, μπορεῖ ν’ ἀσεβῆσῃ στὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ νὰ μὴν γίνῃ καθόλου ἀντιληπτός. ‘Αν δὲν ἔχῃ ἱερά καὶ ὄσια ὁ ἰδιότυπος αὐτὸς ἐκλαϊκευτῆς τοῦ ἱστορικοῦ βιβλίου, μπορεῖ νὰ κἀνὴ μεγάλου κακοῦ, ἔντεχνα νὰ χύνῃ στὸ κοινὸ τὸ δηλητήριό του καὶ νὰ μὴν θεωρητῆ ἡ πράξι του κολάσιμη. Τουναντίον γίνεται κ’ αὐτὸς φίρμα, μόδα, μορφή, ἀποκτᾶ δόξα. Κ’ εἶναι τόσο ἐπικίνδυνος, ὅσο ὠραιότερα γράφει, ὅσο ἐλκυστικότερα συναρπάζει. Τί σημασία ἔχει ἂν ὕστερα ἀπὸ τὴν κυκλοφορία τοῦ βιβλίου βγῆ ἕνας ἱστοριοδίφης καὶ διαμαρτυρηθῆ ἄτονα καὶ ζηρή γιὰ τίς αὐθαιρεσίες πού τυχὸν ἔγιναν. Τὸ βιβλίο ἔχει ἐν τῷ μεταξύ καταβροχθισθῆ ἀπὸ ἕνα ἀνύποπτο κοινὸ. ‘Ο συγγραφέας του ἔχει ἐπιβληθῆ μὲ τοὺς ἀκρίθμους τῆς κυκλοφορίας τοῦ βιβλίου του. ‘Ο ἐκδότης, πούχει κ’ ὅλας πλουτίσει, ἐτοιμάζει τίς νέες ἐκδόσεις τοῦ βιβλίου. Γιὰ τοῦτο φωνές πού ἀποκαθιστοῦν τὴν ἀλήθεια σπάνια ἀκούγονται. ‘Εδῶ στὴν Ἑλλάδα ἂν ἐξαιρέσῃ κανεὶς μερικά ἄρθρα τῶν «Ἀκτιῶν»—ὅπως ἐκείνο γιὰ τὸν ἀνεκδιήγητο Συρὲ καὶ τοὺς μύστες του(1)—καὶ μερικὲς σκόρπιες σελίδες παλιῶν περιοδικῶν—κανένας δὲν καταπιάνεται μὲ τέτοιες ἀποκαταστάσεις τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας. Πού ἄλλωστε νὰ προκἀνὴ κανεὶς μὲ τίς τόσες ἐκδόσεις, τίς τόσες μεταφράσεις καὶ διασκευές ἢ «ἀποδόσεις στὰ Ἑλληνικά».

Γιὰ μιὰ σειρά ὁμῶς βιογραφιῶν πού τελευταῖα μαζωμένους κυκλοφόρησαν ἀξίζει κανεὶς νὰ κἀνὴ λόγο, γιὰ νὰ δεῖξῃ ἀκριβῶς μὲ τί προχειρότητα προσφέρονται στὸ κοινὸ καὶ οἱ μυθιστοριογραφίες στὸν τόπο μας, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα βιβλία πού μεταφράζονται στὸ γόνατο, καὶ χωρὶς κανένα διαταγμὸ δίδονται στὴν δημοσιότητα. ‘Η ἐκδοσιὴ τους συνδέεται μὲ τὴν μουσικὴ κίνηση τῶν τελευταίων ἐτῶν. Στηρίχτηκε ἀπάνω σ’ αὐτὴν καὶ στὶς τελευταῖες τῆς κατακτήσεις. Γιατὶ εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ συστηματικὴ δουλειὰ μιᾶς χορείας ἀνθρώπων τῆς Τέχνης πού, εἴτε σὰν συνθέτες εἴτε σὰν μαέστροι ἀφοσιώθηκαν στὴν προσπάθεια νὰ δημιουργήσουν μουσικὴ καλλιτεχνικὴ ζωὴ, ἔκανε τὴν Ἀθήνα—ἀκόμη καὶ στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς—χωρὶς καλὰ κ’ ἑμεῖς νὰ τὸ καταλάβουμε, νὰ παρουσιάξεται μὲ ἀξιώσεις μουσικοῦ κέντρου πρώτης γραμμῆς.

Κ’ ἕνα τέτοιο ζωηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ μουσικὴ, πού τόσοσους νέους μουσικόφιλους δημιούργησε, δὲν μπορούσε νὰ τὸ ἀφήτῃ ἀνεκμύταλλετο ἢ σὲ μορφή ἐκδοτικῶν οἴκων ἑλληνικῆς ἐπιχειρήσι. ‘Η μουσικὴ κίνηση τῶν τελευταίων καιρῶν εἶχε τὴν ἀπήχησῃ τῆς σὲ μουσικὲς ἐκδόσεις. ‘Ετσι εἶδαμε ἀρκετὰ βιβλία μὲ μουσικὸ περιεχόμενο, ὄχι βέβαια γύρω ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ ἀνάλυση μουσικῶν δημιουργημάτων, ἀλλὰ γύρω ἀπὸ βιογραφίες μεγάλων μουσικῶν. Τὸ ἐπιχειρηματικὸ δαιμόνιο τῶν ἐκδοτῶν μας, μιὰ πού μυρίστηκε ἀγοραστικὴ κίνηση γιὰ βιβλία πού νὰ μιλάνε γιὰ μουσικὴ καὶ μουσικούς, ξεφούρτισε πρὶν ἀπὸ καιρὸ μαζωμένους τρεῖς ἐκδόσεις καὶ μιὰ τελευταία αὐτὲς τίς ἡμέρες, σὲ μορφή μυθιστοριογραφίας. Μὰ ἡ ἐμφάνιση αὐτῶν τῶν βιβλίων ὑπῆρξε μιὰ ἀπογοήτευση. Καὶ τοῦτο γιατί ἐνὸς περιμέναμε πὼς, μιὰ πού διδότανε ἡ εὐκαιρία νὰ τραβῆξῃ ἡ ἀγορὰ τέτοιας μορφῆς βιβλία, οἱ Ἕλληνες ἐκδότες κ’ οἱ μεταφραστὲς τους θὰ διάλεγαν ἀπὸ τὴν πλουσία ξενὴ σχετικὴ φιλολογοῖα ὅ,τι ἐκλεκτὸ σὲ ποιότητα καὶ πνευματικὴ ἔξαρση ὑπῆρξε, εἶδαμε νὰ κυκλοφοροῦν ὀλίγελα πρόχειρα βιβλία, ἀνεδαφικά, χωρὶς καμία σοβαρὴ ὑπόσταση. ‘Απορεῖς πού πήγαν καὶ ξετρύπωσαν—ἄφοβα μπορούμε νὰ τὸ πούμε γιὰ τὰ δύο τομλάχιστον ἀπὸ τὰ τέσσερα βιβλία—ἀσημους συγγραφεῖς πούγρῃαν γιὰ κοριτσόπουλα καὶ γιὰ ἐλαφροῦς ἀναγνώστες παρά γιὰ ἀνθρώπους πού σέβονται τὴν μουσικὴ καὶ τοὺς ἱεροφάντες τῆς. Σκέφτεσαι πὼς ἐνὸς μπορούσαν στὴν ἐξυμνή τῆς ἰδέας, στὸ νὰ ἐκμεταλευτοῦν δηλαδὴ τὴ ζωηρὴ μουσικὴ κίνηση τῶν ἡμερῶν μας, νὰ δώσουν κάποια ἀνώτερη πνοὴ καὶ νὰ προσφέρουν στὸν τόπο ἔστω καὶ σὲ μορφή μυθιστοριογραφίας, τίς μορφές τῶν μεγάλων τῆς Μουσικῆς, γερές, καθάρεις, ὁλοκληρωμένες, μὰς τίς ἔδωσαν λειψές, ἀναιμικές, κωτσουρεμένες. Γιὰ νὰ κερδίσουν λεπτὰ χαράμισαν μὲν ὠραία εὐκαιρία νὰ δοῦμε στὴ γλῶσσα μας μερικὰ καλὰ βιβλία ἀπὸ ἐκεῖνα πού στὸ εἶδος αὐτὸ ἀφθονα ὑπάρχουν

(1) Γ. Βερίτης. «Μεγάλοι Μῦσται» τόμ. Δ' 1941 σελ. 189-194

στις ξένες βιβλιογραφίες. Ἐδῶ, θὰ ἀρκεσθοῦμε νὰ ἀναφέρουμε ἓνα μόνο παράδειγμα, πού μόνο του δικαιώνει ὅσα παραπάνω τονίζονται γιὰ τὸ βιβλίο-μυθιστοριογραφία. Ἐνῶ δηλαδὴ γιὰ τὸν Μπετόβεν ὑπάρχουν τόσο ἐκλεκτὲς κ' ὀλοκληρωμέναι βιβλιογραφίες του σὰν τὸν Walter Riegler, πού λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, μὲ πρόλογο τοῦ Furtwängler, κυκλοφόρησε στὴν Ἀγγλία, βιβλίο πούναι καρπὸς σαραντῆχρονης μελέτης τοῦ προβλήματος Μπετόβεν, οἱ ἐκδότες μας βρῆκαν μιὰ ἐτοιμὴ μελέτη πού πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια μὲ πολὺ θόρυβο καὶ μὲ μιὰ μεγάλη γκάφα τοῦ δῆθεν πρωτοδημοσιεύτου ἐμφανίσθηκε στὴ δημοσιότητα. Κι' αὐτὴν τὴν παλαιὰ μετάφραση σήμερα μᾶς προσφέρουν μὲ καμάρι. Τὸ βιβλίο εἶναι καλοτυπωμένο, μεγαλόπρεπο καὶ μὲ σχόλια καὶ σημειώσεις, πού τὸ κάνουν νὰ φαντάζω σὰν πρωτότυπη μελέτη. Τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα, τοῦ R. Rolland, προβάλλεται σὰν κράχτης γιὰ ἀγοραστὲς καὶ γιὰ θόρυβο. Στὰ σχόλια τοῦ γαλλικοῦ κειμένου προσθέτουμε καὶ τὰ δικά μας τὰ ἑλληνικά, χωρὶς νάχουμε βέβαια ὑπ' ὄψιν μας τίποτε ἀπὸ τὰ βιογραφικὰ τοῦ Α. W. Hayer (τετράτομος ἐργασία) ἢ τὴν ἐργασία τοῦ L. Schledermair γιὰ τὰ νεανικὰ χρονικά τοῦ Μπετόβεν. Καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ A. Schmit γιὰ τὴ θρησκευτικότητά τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ καὶ τόσα ἄλλα βιβλία ξένα καὶ ἑλληνικά—σὰν π. χ. ἐκεῖνα ἀκόμη τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἐκδοτῶν.—Καὶ μ' αὐτὲς τίς προϋποθέσεις ἔχουμε μπροστὰ μας ἓνα λιγὸ Μπετόβεν, μιὰ κουσουρεμένη εἰκόνα τοῦ δημοιουργοῦ τῆς ἐνάτης. Πουθενά π.χ. δὲν φαίνεται ἡ χριστιανικὴ προσωπικότης πού ἐνέπνευσθῆ τις μεγάλες Λειτουργίες. Ὅλοτελα ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸ βιβλίο ὁ θρησκευτικὸς Μπετόβεν. Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου μ' ἐπιμέλεια λὲς καὶ κρύβει τὴν πλοῦσια αὐτὴ φλέβα τῆς μεγαλοφύας του. Κι' εἶναι γνωστὸ, πασιγνώστο, πὼς ἐρμηνεῖα τοῦ ἔργου τοῦ Μπετόβεν, χωρὶς τὴν ἐξέταση τοῦ κόσμου τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν πού τόσο ἔντονα ἔζησε στὴν ταλαιπωρημένη ζωὴ τοῦ Μπετόβεν δὲν μπορεῖ σήμερα νὰ νοηθῇ. Ὁ συνθέτης πού ἐρχομῆς «πὼς κανένα δὲν εἶναι ὠραιότερο ἀπὸ τὸ νὰ πλησιάσουμε τὸ Θεὸ καὶ νὰ ρίχνουμε τίς ἀκτίνες Του ἀπάνω στὴν ἀνθρώπινη φυλὴ» δὲν εἶναι προσωπικότης πού μπορεῖ ἡ θρησκευτικὴ τῆς πίστη ἔντεχνα νὰ ἀποκρυφθῇ. Χρειαζέται κάποια μεγάλη προκατάληψη νὰ ἀποσιωπηθῇ ἀπὸ ἄνθρωπο πού εἶχε στὸ προσκεφάλι του τὴ «Μίμηση Ἰησοῦ» καὶ στὰ δοκίμια τῆς «Λειτουργίας εἰς Ρε» ἔγραφε μὲ τὰ χέρια του πὼς ὁ «Θεὸς εἶναι παρὰ πάνω ἀπὸ ὅλα. Σ' αὐτὸν πρέπει νὰ προσευχώμαστε, ἄς προσευχώμαστε, ναί ἄς προσευχώμαστε».

Ἐκεῖνος πού δὲν δίσταζε νὰ γράφῃ στὸν Στράιχερ πὼς «ὁ κύριος σκοπὸς μου πού ἔγραφα τὴν λειτουργία εἰς Ρε» εἶναι νὰ ζυμῶσω καὶ νὰ ζωογονήσω τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα

τόσον στοὺς ἐκτελεστὰς ὅσο καὶ στοὺς ἀκροατὰς» δὲν εἶναι ὀλοκληρωμένη προσωπικότης, ὅταν παρουσιάζεται μονόπλευρα καὶ μὲ ἀτονη τὴν θρησκευτικὴ τῆς πλευρά. Ὁ,τι στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου ὑποδηλοῖ τὴν πίστη του κι' ἀφίνει νὰ φαίνεται ὁ μεγάλος χριστιανὸς δημιουργὸς ὀφείλεται στὸν ἴδιον τὸν Μπετόβεν πού, στὶς ἐπιστολὲς του καὶ στὰ γράφτά του, ἀφίνει νὰ ξεπετάγεται ἡ πραγματικὴ φυσιογνωμία του, μ' ἄλη της τῆς πίστη καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη στὸ Θεὸ. Ἡ πένα τοῦ συγγραφέα τίποτε τὸ ἀξιόλογο δὲν λείπει γιὰ τὸ χριστιανισμὸ μιᾶς φυσιογνωμίας πέρα γιὰ πέρα θρησκευτικῆς. Πολυὲς λόγος γίνεται στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου γιὰ τίς κακοτυχίες καὶ τίς θλίψεις πού ὁ Μπετόβεν γνώρισε στὴ ζωὴ, μὰ τίποτα γιὰ τὴ χριστιανικὴ του ἐγκαρτέρηση καὶ γιὰ τὴν πίστη του στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἐστὶ ἡ προσωπικότης τοῦ συνοδοιπόρου τοῦ Μπετόβεν στὴ θρησκευτικότητά, βγαίνει κουσουρεμένη. Μὲ τὸ βιβλίο αὐτὸ μᾶς δίνεται ἓνας Μπετόβεν ἀτῶνος παραλλαγμένος, κατάξερος καὶ μονόπλευρος.

Ἀσεδοῦμε ὁμως μπροστὰ στὴν τέχνη καὶ σὲ κάθε βαθύτερο νόημα ἀνθρωπιάς, ὅταν τίς χαρακτηριστικώτερες μορφές, πούχει νὰ μᾶς δεῖξῃ ἡ ἱστορία τῆς μουσικῆς, τίς παίρνωμε ὄχι σὰν ἀφορμὴ μελέτης, καὶ σπουδῆς, παρὰ σὰν ἀφορμὴ ἐμπόριου καὶ ἐκδοτικοῦ θορύβου. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπον ὁμως οἱ Ἕλληνες ἐκδότες, συγγραφεῖς, καὶ μεταφραστὲς δὲν ἐξυπηρετοῦνε τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη νὰ φέρομε τὸ κοινὸ σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης, παρὰ δεῖχοντι τὴ φτώχεια τοῦ δικοῦ μας κόσμου. Νομίζουν πάντα πὼς ἔχουν ἀπέναντί τους ἓνα κοινὸ πού μόνο σὲ δονζουανικὲς ἱστορίες ἱκανοποιεῖται καὶ σὲ ἄρρωστες ψυχικὲς καταστάσεις.

Ὅ,τι ἔγινε μὲ τίς μουσικὲς ἐκδόσεις γίνεται καὶ μ' ἄλλα κείμενα καὶ βιβλία. Δὲν συγκινεῖ καθόλου τοὺς ὑπῆρτες τῆς ἀρνητικῆς αὐτῆς κριτικῆς, ἂν μὲ τὰ βιβλία τους οἱ σεβαστὲς ἀπὸ τὸν χρόνον μορφές, πού ἡ ἐπίδρασή τους στὸ κοινὸ εἶναι τεραστία, βγαίνουν ἀλλοπρόσβαλλες καὶ παραμορφωμένες. Ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ ἐντύπωση. Νοιάζόμεστε γιὰ τίς κτυπητὲς ἐκφράσεις, γιὰ τὰ δυὸ λογάκια πού ἠχολογᾶνε παράξενα στοὺς ἀνίδεους καὶ στοὺς ἀνυποψίαστους καὶ πού τὴ δύναμή τους μεγαλώνουν τὰ μπόλικά θαυμαστικά πού διαβέπει τὸ τυπογραφεῖο. Τὰ βιβλία πού ἀναφέραμε δὲν εἶναι μοναδικά. Μπορεῖ νὰ μιλήσῃ χωρὶς νὰ ὑπερβάλλῃ κανεὶς γιὰ κατάσταση μόνιμη, γιὰ ἄρρώστια πού ἀπὸ χρόνια δέρνει τὰ διανοητικά μας πράγματα.

Κι' ὁμως ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, πού βγαίνει ἀπὸ τὸν παγκόσμιον τοῦτο πόλεμον, ζητάει ἀληθινὴ πνευματικὴ τροφή. Ἄν ποτεσ νὰ τὸ καταλάβωμεν κι' οἱ εἰανοοῦμενοι τοῦ τόπου μας!

Τ. Παρμενᾶς.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Κύριε Διευθυντά.

Ὁ συνεργάτης σας κ. Π. Μελίτης στὸ ἄρθρο του «Τὰ πνευματικά ἱδρύματα στὴ δοκιμασία» μιλεῖ γιὰ τὴ χρεωκοπία τοῦ Πανεπιστημίου σὰν πνευματικὸ ἱδρυματὸς στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἐπιτρέπατέ μου νὰ σὰς παρουσιάσω μερικὰ δείγματα τῆς χρεωκοπίας αὐτῆς, ἀφοῦ σὰν φοιτήτρια εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ εἶμαι αὐτόπτης μάρτυς.

Καὶ πρώτα-πρώτα, ὅπως εἶναι γνωστό, ἓνα μεγάλο μέρος τῶν φοιτητῶν ἀγωνιστήκανε γιὰ νὰ κρατηθῆ ἀνοιχτὸ τὸ Πανεπιστήμιο μὲ τὴν ἐλπίδα, πὼς θὰ σταθῆ στὸ πλευρὸ μὰς καὶ στὸ πλευρὸ ἄλλου τοῦ χειμαζομένου ἔθνους ἐστία φωτὸς καὶ ἐνισχύσεως. Ἐπάθαμε ὁμως ὅ,τι ποτὲ δὲν τολμήσαμε νὰ φαντασθούμε.

Οἱ καθηγηταὶ μὰς ἄλλαξαν τὴν Πανεπιστημιακὴ ἔδρα μὲ τὸν χώρο τοῦ δικαστηρίου· ἔπρεπε νὰ λυθῆ τὸ πολυθρόλοτο ζήτημα τῶν τόνων! Κι' ἐμεῖς, ὅσοι διψούσαμε γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ μὰς κατάρτιση, καταδικαστήκαμε στὴν ἀμορφωσιά καὶ στὸ σκοτάδι.

Βεβαίως ἔγιναν καὶ παραδόσεις καὶ φροντιστήρια μὰ τὸ δρᾶμα ἐξακολουθοῦσε νὰ παίζεται, μόνου ἀλλάξαν τὰ σκηника.

Οἱ καθηγηταὶ μὰς τὴν ὥρα τῶν παραδόσεων ἔπρεπε νὰ ἐκφωνήσουν τοὺς φιλιππηκούς των ἐναντίον ἄλλων συναδέλφων των, ἢ θεωροῦσαν ἀπαραίτητο νὰ μὰς γεμίσουν τὴν ὥρα μὲ φιλοσοφήματα, ἀπαράλλαχτα στὴν οὐσία μὲ τὰ ζυλοκέρατα πού μασούσαμε.

Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια τοῦ Πανεπιστημίου μὰς τὴν νοιάθουμε πῶς πολὺ, ὅταν σκεφθούμε, τί προσέφερε «τὸ κρυφὸ σκολεῖο», στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ὁ δάσκαλος ἐκεῖ μὲ τὴ φλόγα τῆς Χριστιανικῆς Πίστης ἐφώτιζε καὶ ἐζωοτάνευε τὶς ψυχὰς τῶν νεαρῶν σκλάβων γιὰ νὰ φυλάξουν ἀμόλυτα τὰ ἱδανικά τους, ἐνῶ ἐμεῖς παρ' ὅλες τὶς ἔμψυχες κι' ἄψυχες βιβλιοθηκὲς μὰς, μοιάζουμε μὲ τὰ ἀσαδάνωτα κι' ἄταφα πτώματα, πού συναντούσαμε κάθε μέρα στοὺς δρόμους.

Τὰ ἠθικά, πνευματικά καὶ ἔθνικά ζητήματα, πού τότε μὰς ἦσαν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ ἀπαραίτητα, ἔμειναν τελείως ἀνέπαφα, ἀπὸ ἐκείνους πού εἶχαν ἀναλάβει νὰ εἶναι οἱ πνευματικοὶ καθοδηγηταὶ μὰς. Ὑπῆρξαν καὶ λίγες ἐξαιρέσεις· μὰ ἐδῶ μιλῶ γιὰ τὸν γενικὸ κανόνα.

Καὶ τώρα; Θὰ ἐξακολουθήσῃ ἀρὰ γε ἡ ἴδια τακτικὴ; Οἱ φοιτηταὶ πού ἀπασχολοῦνται σοβαρὰ μὲ τὰ βασικά προβλήματα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ ἔθνους μὰς—καὶ παρακαλῶ νὰ πιστέψουν οἱ πρεσβύτεροι στὴν ἡλικία, ὅτι εἶναι πολὺ περισσότεροι ἀπὸ ὅ,τι νομίζουν—ἀγωνιοῦν στὴ σκέψη ὅτι εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ συνεχισθοῦν τὰ παλιὰ. Πιστεύουμε ὁμως ὅτι καὶ οἱ κ. κ. καθηγηταὶ μὰς θάχουν ἀρχίσει

πιὰ νὰ καταλαβαίνουν, ὅτι ἡ ὑλιστικὴ καὶ ἀτομιστικὴ μόδα τῆς ἐπιδείξεως πού ἀκολούθησε σὲ μεγάλῃ κλίμακα δυστυχῶς ὡς σήμερα τὸ Πανεπιστήμιό μὰς, τοὺς ἐμυκτήρησε, τοὺς ἐνέπαιξε καὶ τοὺς παρουσίασε στὰ μάτια πολλῶν ὡς ἀνθρώπους ἰκανοὺς μόνου γιὰ γελοιογραφίες. Ἐλπίζουμε λοιπὸν, ὅτι θάχῃ ἀρχίσει νὰ μιλάει καὶ στὴν ψυχὴ τους τὸ αἴτημα μιάς ἀλλαγῆς καὶ μιάς στροφῆς, πρὸς νέους προσανατολισμούς, γιὰ τὴ δημιουργία μιάς ἀνώτερης ζωῆς. Αὐτὸ ζητᾶμε κι' ἐμεῖς οἱ φοιτηταὶ. Θέλουμε τὸ Πανεπιστήμιο νὰ μὰς προσφέρῃ μιά πληρέστερη ἐπιστημονικὴ κατάρτιση, καὶ συγχρόνως τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνύψωση.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν φιλοξενία.

Κ. Μανουηλίδου

Φοιτήτρια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Norman Nicholson: «An Anthology of Religious Verse», εἶναι ὁ τίτλος ἐνὸς μικροῦ βιβλίου πού κυκλοφόρησε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1942. Σ' ἓνα σύντομο εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα ὁ **Norman Nicholson** μὰς λέγει τί ἦταν ἐκεῖνο πού τὸν παρακίνησε νὰ κἀνῃ τὴ συλλογὴ αὐτῆ, τὸ σκοπὸ πού ἐπιδιώκει καὶ τίς ἀπόψεις του πάνω στὰ ποιήματα πού ἔχει διαλέξει.

Γιὰ πολλοὺς, γράφει, θρησκευτικὴ ποίηση εἶναι μιά ἐμμετρὴ ἠθικὴ ἔξαρση τῆ ὠρισμένου γνωστοῦ θρησκευτικοῦ στίχου.

Χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν καλὴ πρόθεση αὐτῶν πού τοὺς γράφουν ἢ τοὺς διαβάζουν, νομίζει ὅτι μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦν συνηθισμένες εἰκόνας καὶ τριμμένες φράσεις παρουσιάζουν τὸ Χριστιανισμό σὰν κάτι πού δὲν εἶναι πιὰ ζωντανό.

Κι' ὁμως γιὰ πολλοὺς μοντέρνους ποιητὰς, συνεχίζει ὁ **Nicholson**, τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ εἶναι τόσο ζωντανά, πού φαίνονται νὰ εἶναι σύγχρονα. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸ νὰ γράφουν στὴ γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος τῆς ἐποχῆς μὰς.

Αὐτῶν τὰ ποιήματα ἐδιᾶλεξε γιὰ τὴν ἀνθολογία του, θέλοντας νὰ τὰ καταστήσῃ γνωστὰ στὸ πολὺ κοινό.

Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος γιὰ πρώτη φορὰ.

Ἡ ὅλη συλλογὴ διαιρεῖται σὲ 6 κεφάλαια. Στὸ πρῶτο πού ἔχει τίτλο «Λατρεία καὶ Αἶνος» ξεχωρίζει ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ **T. S. Elliot** «Φόνος στὴ Μητρόπολη». Τὸ κομμάτι αὐτό, μὲ τίτλο «Δημιουργὸς» γραμμένο σὲ ἐλεύθερο μέτρο, εἶναι ἓνας ρυθμικῶτατος καὶ βαθὺς σὲ νοήματα ὕμνος πρὸς τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ δόξα τοῦ Δημιουργοῦ. «Σὲ εὐλογοῦμε, ὦ Θεέ, γιὰ τὴ δόξα σου, πού φαίνεται σὲ ὅλα τὰ δημιουργήματά σου». «Ὅλα τὰ πράγματα μποροῦμε νὰ τὰ δοῦμε καὶ νὰ τὰ γνωρίσωμε μόνου κοντὰ Σου».

«Υπάρχουν μὲς τὸ φῶς Σου, κι' ἡ δόξα Σου ἐξαγγέλλεται ἀκόμη κι' ἀπ' αὐτὸν ποὺ Σὲ ἀρνεῖται: τὸ σκοτάδι ἐξαγγέλλει τὴ δόξα τοῦ φωτός».

«Αὐτοὶ ποὺ Σὲ ἀρνοῦνται δὲ θὰ μπορούσαν νὰ Σὲ ἀρνηθοῦν ἐὰν δὲν ὑπῆρχε καὶ ἡ ἀρνηση τους δὲν εἶναι ποτὲ ὀλοκληρωτική, γιατί, ἂν ἦταν ἔτσι, δὲ θὰ ὑπῆρχαν. Σὲ πιστοποιοῦν μὲ τὴ ζωὴ τους: ὅλα τὰ πράγματα πιστοποιοῦν τὴν ὑπαρξὴ Σου μὲ τὴ ζωὴ τους»...

«Γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος... πρέπει νὰ Σὲ ὑμνήσκει ἀπὸ τὴ σκέψη, μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὰ ἔργα». Τὸν συνοδεύουν στὴν προσευχὴ αὐτή: «Οἱ φωνῆς τῶν ἐποχῶν, τὸ φύσημα τοῦ χειμῶνα, τὸ τραγοῦδι τῆς ἀνοιξιᾶς, ὁ βόμβος τοῦ καλοκαιριοῦ, οἱ φωνῆς τῶν πουλιῶν». Τελειώνει τὸ ποίημα αὐτὸ μὲ μιὰν εὐχαριστίαν πρὸς τὸ Θεὸ γιὰ τὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων, ποὺ ὅπουδήποτε χυθῆ ἔξαγιάζει τὸ χῶμα, καὶ κάνει νὰ ἀναπηδᾷ ἀπὸ κεῖ «ἐκεῖνο ποὺ γιὰ πάντα ἀνανεώνει τὴ γῆ μ' ὅλο ποὺ ὀλοένα τὸ ἀρνοῦνται».

Τὸ δεύτερο κεφάλαιο τῆς συλλογῆς, μὲ τίτλο «ἄνθρωπος», περιέχει 26 ποιήματα: ὅλα μᾶς παρουσιάζουν τὸν ἄνθρωπο στὶς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του. Σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ μᾶς δείχνει τὴν κλίση καὶ τὸν πόθο τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀλήθεια:

«Καὶ τὴν ἀγάπησε προτοῦ νὰ τὴν γνωρίσῃ. Τὴν ἀναζήτησε σὲ φανταστικὲς χώρες. Μὲ μοναξιά καὶ στέρηση ἔλπιε πὼς θὰ τὴν βρῆ. Τὴν ἀκολούθησε, τὴν κύτταξε στὰ μάτια. Εἶδε κεῖ ν' ἀντανάκλα κάθε ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ εἶδε τὸν ἑαυτὸ του σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους».

Στὸ ποίημα «Ἀδὰμ», ποὺ εἶναι ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Pellow «Τὸ τέλος τοῦ κόσμου», παρουσιάζεται ἡ ἀνθρωπότης, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἐμφάνισή της στὸν κόσμο αὐτόν. Σὰν θαμπές, σβυσμένες εἰκόνες περνοῦν μπροστὰ ἀπ' τὸν Ἀδὰμ τὰ χρόνια ποὺ ἔζησε στὸν Παράδεισο. Κι' ὕστερα βλέπει τοὺς ἀνθρώπους, τὰ παιδιὰ του, ποὺ, ὅπως κι' αὐτός, μάταια προσπαθοῦν μὲ τὴ δική τους δύναμη νὰ φτάσουν στὸν οὐρανὸν, μὰ πέφτουν καὶ συντρίβονται: ποὺ πουλοῦν τὴν καρδιά τους, «ὅπου ἡ αἰωνιότης ἔπρεπε νὰ κατοική», γιὰ ἕνα κομμάτι φωμῆ, ποὺ ἐν ὄνοματι τῆς σοφίας δέχτηκαν ψεύτικες φιλοσοφίες καὶ στὸ τέλος: «σκοτάδι κι' ἀπελπισία».

Ὡραῖο εἶναι τὸ ποίημα τοῦ Michael Roberts «Κάτω ἀπ' τὸ μάτι τ' οὐρανοῦ», ποὺ ἀναφέρεται στὸν ἀνθρώπινο πόνο, καθὼς καὶ τὸ ποίημα τοῦ George Every μὲ τὸν τίτλο «Knock-off» ποὺ ἀναφέρεται στὸ θάνατο καὶ τελειώνει μὲ τοὺς ἑξῆς στίχους:

«Ἔτσι ἄς πεθάνουμε

Ὅχι σὰν νὰ μὴν εἶδαμε ποτὲ τὸν ἥλιο...

Ὁ Θεός, ὄχι ἐγώ,

ξέρει ποιά εἶναι ἡ κατάλληλη στιγμή νὰ [φωνάξῃ σ' ἕναν ἔλας.

ποὺ δὲν ρωτᾷει γιατί».

Τὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου ἐπιγράφεται «Ἡμερόλοιο» καὶ περιέχει ποιήματα ποὺ ἀναφέρονται σὲ διάφορες χριστιανικὲς ἐορτές: Χριστούγεννα, Κυριακὴ τῶν Βαΐων, Μεγάλῃ Παρασκευῇ, Κυριακῇ τοῦ Πάσχα κλπ. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ξεχωρίζουν τὸ «Τραγοῦδι γιὰ τὸν Συμεῶν» τοῦ Elliot, ἡ «Κυριακὴ τοῦ Πάσχα» τοῦ André Young, καὶ τὸ «Lachrymae» τοῦ David Gascoyne.

Δύναμη καὶ βαθεῖα χριστιανικὴ πίστη μαρτυρεῖ τὸ ποίημα τοῦ Farrow. Ὁ ποιητὴς ζητάει ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ μᾶς κἀν γερούς σὰν τὸ βράχο, ἱκανούς ν' ἀντισταθοῦμε στὴ θύελλα τῆς ζωῆς.

«Δὸς μας θέληση χαλυῶδινη,

Σύρε μας κοντὰ Σου,

Τράβηξέ μας σταθερὰ μέσα ἀπ' τὴν ἐρη-
[μο ὅπου χάνονται τὰ σημάδια τῆς σωτηρίας.

Σὺ εἶσαι τὸ τέλος τοῦ ταξιδιοῦ μας.

Ὁ κόσμος ἔχει ξεχάσει τὸ σπίτι. του...

Τράβηξέ μας στὸ σπίτι!...

Δὸς μας πύρινες καρδιές,

Σὺ εἶσαι φωτιὰ καὶ φῶς

Κάνε μας νὰ φέγγωμε σὰν φάροι μέσ'
[στὴ νύχτα.

Ὁ κόσμος εἶναι χαμένος καὶ ψάχνει νὰ
[βρῆ τὸ δρόμο του».

Σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο ὑπάρχουν 6-7 ποιήματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὰ σύγχρονα πολεμικὰ γεγονότα.

Ἡ ὅλη συλλογὴ κλείνει μὲ ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Elliot «ὁ βράχος» κι' εἶν' ἕνας ὕμνος πρὸς τὸ θεῖο φῶς:

«Ὁ φῶς ἀθέατο, ὑπερβολικὰ λαμπρὸ γι' ἀνθρώπινα μάτια. Σὲ εὐλογοῦμε».

«Σ' εὐχαριστοῦμε, ποὺ τὸ σκοτάδι μᾶς θυμίζει τὸ φῶς. Ὁ ἀόρατο Φῶς σ' εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴ μεγάλη Σου δόξα».

Γενικά θὰ εἶχε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς γι' αὐτὴ τὴν «Ἀνθολογία» ὅτι ὁ σκοπὸς ποὺ ἔθεσε ὁ Nicholson, νὰ παρουσιάσῃ δηλαδὴ τὸ θρησκευτικὸ βίωμα σὰν κάτι ζωντανὸ καὶ μέσα στὴν ποίηση, πετυχαίνει πολὺ καλά. Θὰ εἶχε κανεὶς ἐπιφυλάξεις γιὰ μερικὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς ποὺ τὸ περιεχόμενό τους δὲν δικαιολογεῖ τὴ θέση τους μέσα σὲ μιὰν Ἀνθολογία μὲ τέτοιες προθέσεις. Ἀλλὰ τὰ περισσότερα ποιήματα εἶναι δυνατὰ, εἰσχωροῦν τὸ βάθος τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ δείχνουν ἕναν καινούργιο δρόμο ἐμπνεύσεως καὶ ποιητικῆς δημιουργίας.

A. Λ.

*

«Ἡ κρίσις τοῦ κόσμου τῆς Δύσεως» (The crisis of the Western World), ἕνα βιβλιαράκι ποὺ κυκλοφόρησε τὸν περασμένο χρόνο στὴν Ἀγγλία, μὲ τὸν τίτλο του μᾶς θυμίζει τὸ πολὺκροτο βιβλίον τοῦ Spengler. Ἀλλὰ μᾶς ἀναγκάζει νὰ κάνωμε μερικές σκέψεις καὶ γιὰ κάτι ἄλλο: ὅτι, δηλαδὴ, οἱ ραδιοφωνικοὶ σταθμοὶ στὴν Ἀγγλία, ὅπως

καὶ σ' ὅλες τὶς πολιτισμένες χώρες, δὲν ὑπάρχουν γιὰ νὰ μεταδίδουν μόνο χαβάγιες καὶ τὰ ὁμοια, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ θίγουν τὰ βασικώτερα ζητήματα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ γιὰ νὰ τοῦ ἰκανοποιῶν καὶ τὶς ἀνώτερες καὶ βαθύτερες ἀνάγκες τῆς ψυχῆς του.

Στὸ βιβλιαράκι πού ἀναφέρομε εἶναι τυπωμένες ραδιοφωνικὲς ὁμιλίαι, γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τί θὰ βγῆ μετὰ τὸν πόλεμο. Καὶ ὅλοι οἱ ὁμιληταί, πού εἶναι θρησκευτικοὶ ἡγέται, στὴν Εὐρώπῃ ἢ τὴν Ἀμερικῇ, συμφωνοῦν σὲ τοῦτο ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀποτελεῖ τὴ μόνῃ ἐλπίδα γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀνασυγκρότησιν τοῦ κόσμου. Μόνω μὲ τὴ χριστιανικὴ πίστιν θὰ μπορέσωμε νὰ φθάσωμε στὴν ἐνότητα ἐκείνῃ τοῦ πνεύματος πού θὰ ἐναρμονίξῃ καὶ θὰ ἐμπνέῃ τὴ ζωὴ μας μέσα στὸ κράτος καὶ τὴ ζωὴ τῶν κρατῶν μέσα στὴν παγκόσμια κοινωνία τῶν λαῶν. Ἐνα σύντομο κομμάτι λέει πολλὰ γιὰ τὸ πνεῦμα τῶν ὁμιλιῶν πού εἶναι τυπωμένες στὸ βιβλίο αὐτό: «ἀκόμα καὶ ὁ καλύτερος διακανονισμὸς θὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένος σὲ ἀποτυχία ἂν οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ κυβερνήτες τους δὲν ὑποταγοῦν ἐκούσια στὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος ἐκείνου πού μονάχα μπορεῖ νὰ δώσῃ ζωὴ, αὐθεντία καὶ δεσμευτικὴ δύναμιν στὸ νεκρὸ γράμμα τῶν διεθνῶν συμφωνιῶν. Τὸ πνεῦμα πού διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζυγίζωσιν καὶ νὰ μετροῦν τοὺς ἀνθρώπινους θεσμοὺς σύμφωνα μὲ τὶς ἅγιες καὶ ἀκατάλυτες βάσεις τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Κι' ἀκόμα νὰ ὀδηγοῦνται ἀπ' αὐτὴ τὴν παγκόσμια ἀγάπην, πού εἶναι ἡ σύνωψις καὶ ἡ γενικώτερη ἔκφρασις τοῦ χριστιανικοῦ ἰδεώδους καὶ πού μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κοινὴ βάση καὶ γιὰ κείνους, πού δὲν ἔχουν τὴν εὐλογία νάχουν τὴν ἴδια πίστιν μὲ μας...»

E. O.

«Θρησκεία, ἐπιστήμη καὶ κοινωνία στὸν νεώτερο κόσμος» (Religion, Science and Society in the Modern World, Oxford University Press ἐκδ. 2α 1944) τοῦ Δρὸς A. D. Lindsay. Εἶναι τρεῖς διαλέξεις πού δόθηκαν τὸ 1943 στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Οξφορδῆ πάνω στὰ ἐξῆς θέματα: Θρησκεία καὶ ἐλευθερία, ἐπιστήμη καὶ ἐλευθερία καὶ δύναμις καὶ ἐλευθερία. Ὁ ὁμιλητὴς θέλει νὰ ἐξακριβώσῃ τὶς βαθύτερες αἰτίαι πού ὠδήγησαν στὴ σημερινὴ κατάστασιν καὶ νὰ δείξῃ πὼς ὑπάρχει «μια οὐσιαστικὴ συνάφεια μεταξὺ τῆς ζωτικότητος τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ζωτικότητος καὶ ἐνότητος πού ἐμπνέει Ἡ ἐκκλησία καὶ Πανεπιστήμια, καὶ ἐξ ἴσου μιά οὐσιαστικὴ συνάφεια μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν κοινωνιῶν, ὅπου ὑπάρχουν» (σελ. 9). Τὰ θέματα καὶ οἱ ἀπόψεις τοῦ σ. εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα, ὥστε παρ' ὅλη τὴ δυσκολία

τοὺς ὁ ἀναγνώστης μὲ εὐχαρίστησιν καὶ μὲ προσοχὴ περνᾷ τὶς 64 σελίδες του. Οἱ διαπιστώσεις τοῦ σ. γιὰ τὴν ὑποδουλότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰδικώτερα καὶ τοῦ ἐπιστήμονος, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε τὴν Πίστιν, εἶναι πολὺ χαρακτηριστικῆς. Μιλᾷ ἀκόμα γιὰ τὴν πραγματικὴ θέσιν τοῦ Κράτους καὶ τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία, πού τὴ γεύεται μονάχα ἐκεῖνος πού ἐγνώρισεν ἀπὸ κοντὰ τί θὰ εἶπῃ ὑπηρεσία στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

E. O.

Th. Hughes: Welfare at Work (1944).

Εἶναι ἓνα βιβλιαράκι πού μὲ ὕφος διηγηματικὸ παρουσιάζει ὅλα τὰ μέτρα γιὰ τὴν ὑγείαν τῶν ἐργατῶν, (ὕγιενὸ φαγητό, λουτρά, νοσοκομειακὴ περίθαλψιν, ἀερισμὸς, φωτισμὸς, θέρμανσις, καθαρσιότης), γιὰ τὴν ἀσφάλειάν τους ἀπὸ ἀτυχήματα, γιὰ τὴν ψυχαγωγίαν, γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν ἐργαζομένων. Ἐκεῖνο πού κάνει ἐντύπωσιν στὸν ἀναγνώστη εἶναι ἡ στοργὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μὲ τὸ ὅποιον ἀντιμετωπίζεται τὸ ζωτικὸ αὐτὸ πρόβλημα. Ὁ ἐργάτης ἀντιμετωπίζεται σὰν προσωπικότης πού πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ ὅλους σεβαστῆ.

H. M.

Τὸ «θαῦμα τῆς Ἀλβανίας». Θαῦμα πού τὸ ἐξῆσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ πολὺ ἐντονώτερα καὶ ἀμεσώτερα οἱ ἀγωνισταὶ τοῦ Μετώπου, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ γίνῃ πηγὴ ἐμπνεύσεως γιὰ τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς πεζογράφους μας. Τὸ ἴδιο κι' οἱ στιγμῆς, οἱ μέρες, οἱ μῆνες τῆς πικρῆς μας τετραχρονης σκλαβιάς κάτω ἀπὸ τὸ πέλμα τῶν Γερμανοϊταλῶν. Τὰ «Τραγοῦδιὰ τῶν σκλαβωμένων» τοῦ κ. Κώστα Τριανταφύλλου. (Πάτρα, 1944) εἶναι μιά συλλογὴ ποιημάτων πού ἀντλῶν τὴν ἐμπνευσίην τους ἀπὸ τὰ μεγάλα αὐτὰ ἐθνικὰ γεγονότα. Μολοντί τὶς περισσότερες φορὲς τὸ ἱστορικὸ γεγονός δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ ποιητικὸ, ὑπάρχουν ὁμως καὶ ἀρκετὲς περιπτώσεις, ὅπου ὁ ποιητὴς κατῶρθωσε νὰ δονηθῆ βαθύτερα καὶ νὰ ζῆσῃ καὶ ποιητικὰ τὰ περιστατικὰ πού τοῦ ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ νὰ γράψῃ. Βαθεῖα συγκίνηση μαρτυροῦν τὰ ποιήματα «Αἰῶνες», ἢ «Λειτουργία στὸ Μέτωπο», «Οἱ νεκροί», πού δείχνουν συγχρόνως ὅτι ὁ ποιητὴς των δὲν εἶναι ἀνίκανος νὰ δεχθῆ καὶ τῶν θρησκευτικῶν βιωμάτων τὶς συγκινήσεις. Αὐτὸ μᾶς κάνει νὰ χαιρετήσωμε μὲ μεγάλη εὐχαρίστησιν τὴ συλλογὴ αὐτὴ, παρὰ τὶς μερικὲς ἐπιφυλάξεις στὸ τεχνικὸ μέρος, πού θὰ πρέπει κάπως πιὸ πολὺ νὰ προσεχθῆ.

Γ. Β.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Δίδα Κ. Γ. Μ. Ν. Σμύρνην. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰ καλά σας λόγια. Αἱ σκέψεις σας εἶναι ὀρθαί. "Όταν τὸ ἄτομον—μάλιστα ὁ νέος—, ποῦ ἀποτελεῖ ζωντανὴν προσωπικότητα, ἐργασθῆ μεθ' ἑαυτοῦ τὰς δυνάμεις χάριν αὐτῆς τῆς κοινωνίας τότε θὰ ἀντικρῶσθαι ἕνα καλύτερον κόσμον. Τὸ σταλὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθῆ. Θὰ χρειασθῆ ὅμως νὰ σὰς ἰδοῦμε προηγούμενος.—κ. Γ. Φαλήρ. 'Ενταῦθα. Εἰμεθα σύμφωνοι μετὰ τὸ συμπέρασμα τῆς ἐπιστολῆς σας. Περισσότερον βέβαια οἱ ἐπιστήμονες ἀλλὰ δικαίᾳ μόνον οἱ ἐπιστήμονες; "Ο Χριστιανισμὸς εἶναι ζωὴ καὶ ὡς ζωὴ μεταδίδεται. "Ο καθένας ἠμπορεῖ καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ζῆσιν τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ νὰ γίνῃ ἐργάτης τοῦ πολιτισμοῦ ποῦ μεταδίδει.—κ. 'Αρῦθ. 'Ενταῦθα. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰ αἰσθηματὰ σας. Τὸ κρατοῦμεν. "Η ἐπιθυμία σας—καίτοι μὲς λυπαί αὐτὸ—θὰ γίνῃ. Διατὶ ὅμως;—κ. 'Α. 'Αγαθ. Ἐπιστολὰς ἀπὸ τὸν κ. γ. 'Εθέσκιαν ὅπ' ὄψιν τοῦ συνεργάτου μας τὴν ἐπιστολὴν σας. Εὐχαριστοῦμεν.—δ. 'Ελ. Κ. α. π. Νεοσχῶριον. Τὰ τεύχη σας στέλλονται ἀνελλιπῶς διὰ τοῦ ταχυδρομείου. Σὰς στέλλομεν τὰ 43-45.—κ. Γ. Δ. Μιχαλ. Πειραιᾶ. Εὐχαριστοῦμεν θερμῶς διὰ τὰ αἰσθηματὰ σας. Πολλὸ ὀρθαί καὶ ἀπόψεις σας. Τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπασχολεῖ καὶ ἡμᾶς.—κ. Β. Κατζ. Στύρα - Εὐθ. Σὰς στέλλομεν τὰ τεύχη. "Οφείλατε τὴν συνδρομὴν τρέχοντος ἔτους καὶ μίαν τριμηνίαν τοῦ παραθόντος.—κ. 'Α. 'Απέρ. 'Ενταῦθα. 'Ελάδομεν τὰ χειρόγραφα σας—σελίδες ἡμερολογίου ἠμποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν—καὶ εὐχαριστοῦμεν. Τὸ περιεχόμενον τους συγκινεῖ ὡς ἀφ᾽ ἡγήρας προσωπικῆς παίρας, ὕσταται ὅμως εἰς ἕφος καὶ τεχνικὴν. Διὰ νὰ καρδίση κανεὶς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου χρειάζεται ἐκτός τῆς ἐπιθυμίας νὰ γράφῃ κατὰ μελέτην καὶ ἀκρίβειαν ὄχι ὀλίγην. 'Εμπορὸς λοιπὸν!—'Επαρχιωτὴν ὁποῦδ' αὐτὴν. Αἱ σκέψεις σας εἶναι ἀπολύτως ὀρθαί! 'Αλλὰ διατὶ δὲν μὲς γράφετε τὸ ἑνωμὸν σας;—κ. Ρ. Σαρ. 'Εν-

ταῦθα. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν τόσον καλὴν ἐπιστολὴν σας. Εἶναι ὅμως λησθησόμενον τὸ βιβλίον αὐτὸ σήμερον.—κ. Θ. Τσορ. Λάρισσα ν. Μὲς εὐχαρίστητος πολὺ ἡ ἐπιστολὴ σας. Σὰς γράφομεν.—κ. 'Α. Δοξ. Πάτρας. 'Ελάδομεν τὴν ἐπιστολὴν σας. Εὐχαριστοῦμεν. Μὲ ἐνδιαφέρον θὰ παρακολουθοῦμε τὴν συμπαθῆ προσπάθειάν σας. Δὲν ἐλάδομεν ὅμως τὸ νέον τεύχος.—κ. 'Αθ. Τσιρκ. Αἰδηψόν. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰ καλά σας λόγια. Νομίζομεν ὅτι αἱ ἐξωτερικαὶ δυσκολαὶ τῆς τετραετίας ἔγιναν τὸ δοκιμαστικόν τῶν ἀξιών, εἰς τὰς ὁποίας ἐπίστασαν ὁ καθείς. Συμμερίζομεθα τὴν αἰσιοδοξίαν σας, ἀρκεῖ νὰ μὴν οἰκοδομήσομεν «χρότον καὶ καλῆμην...».—κ. 'Α νθ. Ξάν. 'Ενταῦθα. 'Ελάδομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν. 'Ενθυμούμεθα ὅμως ἄλλα, καλαιότερα, ἀρτιότερα. Εἰς τὸν «Ναυαγόν» διατὶ τόση ἀπασιοδοξία; Εἴμεσται προωρισμένοι νὰ πνιγοῦμε; Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ὁ Ναυαγοσώτης;—κ. Σ. Γρέγ. Πάτρας. Μόλις μὲς δὸθῆ εὐκαιρία θὰ σὰς γράψομεν. Στείλατε εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν γραφείων μας τὴν ἐπιστολὴν σας διὰ τὸν συνεργάτην μας.—κ. 'Α. Κ. 'Αρθ. Αἴγιον. Τὸ πρῶτον ποιῆμα ἀρκετὰ καλὸ. 'Υπάρχουν ὅμως μερικὲς ἀνακολουθίας. Π.χ. "Η καρπὰν «κλαίει βουδὰ» ἐνῶ σημαίνει κ.τ.τ. Τὸ δεύτερον ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ διαπνέεται ἀπὸ ζωηρὰ αἰσθηματὰ. 'Αλλὰ πρόκειται νὰ ἀποκητήσουν τὴν ἐκφρασίν των.—κ. Β. 'Αθων. 'Ενταῦθα. Συγκινεῖ ὁ δυνατὸς παλμὸς τοῦ ποιήματός σας. Εἶναι ὅμως, διὰ τὸ τεύχος τοῦ Πάσσα, καθυστερημένον.—κ. Γ. Πέτρ. 'Ενταῦθα. Σὰς συγκαίρομεν διὰ τὰς καταυθύνσεις καὶ διὰ τὴν σκέψιν σας. Διὰ τὸν ὅμιλον σας ὅμως θὰ ἐχρημάζοται νὰ ἀποφύγετε κοινὴν καὶ τετριμμένην στιχογραφίαν.—δ. Ρ. Λοτα. Πάτρας. Καλὴ ἡ ἐκλογὴ του. 'Υπάρχουν ὅμως πολλὰ στιχογραφικὰ ἀτέλεια.—κ. Δ. Κατ. 'Ενταῦθα. Εὐχαριστοῦμεν. Πολλὴ καλὴ ἐργασία. Τὸ κρατοῦμεν.—κ. 'Α. 'Ι. Κερ. Φανταζόμεθα ὅτι οἱ εἰς ὁμοίαν μανταύετε τὴν ἀπάντησιν ποῦ θὰ δώσομεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν σας. «'Εκατος ἐφ' ἢ ἐτάχθη» ἄλλως τα. Δὲν εἶναι δική μας δουλειὰ ἢ ἀνάμειξις εἰς τὸ θέμα αὐτό. Πάντως εὐχαριστοῦμεν θερμῶς διὰ τὸ εὐγενὲς ἐνδιαφέρον σας.

Περιοδικὸν «'Ακτινισμός», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς 'Ενώσεως 'Επιστημόνων»—Γραφεῖα: ὁδὸς Καρότου 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35 023. —'Υπεύθυνος: Δ. Γ. Σταμάτης. —Προϊστάμενος τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176. —Χειρόγραφα, δημοσιεύσιμα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.